

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO
ODDELEK ZA ROMANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

POLONA VEROVŠEK

**Frazemi s sestavinami srce/cœur, duša/âme, glava/tête,
noga/jambe (pied) in roka/main (bras) v slovenskem in
francoskem jeziku**

Diplomsko delo

Mentorji:

red. prof. dr. Erika Kržišnik

izr. prof. dr. Gregor Perko

lekt. dr. Jacqueline Oven

Študijski program:

Slovenistika

Francoski jezik in književnost

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Za pomoč pri izdelavi diplomske naloge se za strokovno usmerjanje in nasvete zahvaljujem mentorjem red. prof. Eriki Kržišnik, izr. prof. Gregorju Perkotu in lekt. dr. Jacqueline Oven. Zahvaliti se želim tudi možu, družini in prijateljem, ki so mi ves čas študija stali ob strani in me na tej poti podpirali.

KAZALO

1 UVOD.....	5
1.1 IZVLEČEK	7
1.2 TERMINOLOGIJA	8
1.2.1 SOMATSKA FRAZELOGIJA.....	9
2 IZKUŠENJSKA IN KULTURNA PODSTAVA FRAZEMOV	11
2.1 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO SRCE/CŒUR	11
2.1.1 KULTURNA PODSTAVA	11
2.1.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA.....	16
2.2 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO DUŠA/ÂME	23
2.2.1 KULTURNA PODSTAVA	23
2.2.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA.....	25
2.3 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO GLAVA/TÊTE	30
2.3.1 KULTURNA PODSTAVA	30
2.3.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA.....	32
2.4 UGOTOVITVE	33
2.7 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO NOGA/JAMBE (PIED)	34
2.7.1 KULTURNA PODSTAVA	34
2.7.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA.....	35
2.8 UGOTOVITVE	41
2.9 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO ROKA/MAIN (BRAS)	42
2.9.1 KULTURNA PODSTAVA	42
2.9.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA.....	45
2.10 UGOTOVITVE	49
3 ANALIZA PO POMENSKIH SESTAVINAH.....	50
3.1 FRAZEMSKA SESTAVINA SRCE/CŒUR	50
3.1.1 TOPOGRAFSKE POMENSKÉ SESTAVINE	50
3.1.2 ANATOMSKE POMENSKÉ SESTAVINE	53
3.1.3 FUNKCIJSKE POMENSKÉ SESTAVINE	60
3.1.4 VEČ POMENSKIH SESTAVIN	61
3.2 UGOTOVITVE	62

3.3 FRAZEMSKA SESTAVINA DUŠA/ÂME	63
3.3.1 TOPOGRAFSKE POMENSKÉ SESTAVINE	63
3.3.2 ANATOMSKE POMENSKÉ SESTAVINE	64
3.3.3 FUNKCIJSKE POMENSKÉ SESTAVINE	65
3.4 UGOTOVITVE	67
3.5 FRAZEMSKA SESTAVINA GLAVA/TÊTE	68
3.5.1 TOPOGRAFSKE POMENSKÉ SESTAVINE	68
3.5.2 ANATOMSKE POMENSKÉ SESTAVINE	68
3.5.3 FUNKCIJSKE POMENSKÉ SESTAVINE	69
3.2.2 VEČ POMENSKIH SESTAVIN	72
3.3 UGOTOVITVE	73
3.4 FRAZEMSKA SESTAVINA NOGA/JAMBE (PIED)	74
3.4.2 TOPOGRAFSKE POMENSKÉ SESTAVINE	74
3.4.3 ANATOMSKE POMENSKÉ SESTAVINE	77
3.4.4 FUNKCIJSKE POMENSKÉ SESTAVINE	77
3.4.5 VEČ POMENSKIH SESTAVIN	85
3.5 UGOTOVITVE	88
3.6 FRAZEMSKA SESTAVINA ROKA/ MAIN (BRAS)	89
3.6.2 TOPOGRAFSKA POMENSKA SESTAVINA	89
3.6.3 ANATOMSKE POMENSKÉ SESTAVINE:	90
3.6.4 FUNKCIJSKE POMENSKÉ SESTAVINE	92
3.6.5 FRAZEMI, KI SO PO NASTANKU OPISI KRETENJ (GOVOR ROK)	102
3.6.6 FRAZEMI, KI IZVIRAJO IZ IGER	103
3.7 UGOTOVITVE	105
4 ZAKLJUČEK	106
5 POVZETEK.....	107
6 RÉSUMÉ	110
7 GLOSSAIRE	129
8 VIRI	138
9 LITERATURA	139

1 UVOD

V diplomski nalogi bom poskusila razdeliti frazeme s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* glede na izkušensko in kulturno podstavo frazemov. V drugem delu pa bom analizirala frazeme s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* glede na pomenske sestavine. Pri razvrščanju frazemov po pomenu me bodo zanimala podobnosti in razhajanja med slovenščino in francoščino. Glede na to, da jezika pripadata različnima jezikovnim skupinama in družbeno-kulturnima ozadjema (geografska, kulturna in zgodovinska povezanost med obravnavanima jezikoma ni zelo tesna) se lahko pričakuje nekaj razlik. Jezik je tisti, preko katerega vidimo svet – z njim klasificiramo predmete, pojave in lastnosti v svetu. To »videnje sveta« je lahko v različnih jezikih različno.

Upoštevala sem frazeme knjižnega jezika, in sicer za slovenski del frazeme iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in *Slovarja slovenskih frazemov*, za francoski del pa *Dictionnaire des Expressions et Locutions figurées, Dictionnaire des locutions françaises, Le Petit Robert* in internetnih virov: <http://www.larousse.fr/> in <http://www.expressio.fr/>. Izhodišče pri analizi frazemov je bilo slovensko gradivo, temu sem nato dodajala francoske ustreznike, če so bili najdeni v navedenih slovarjih.

UVODNE OPOMBE:

Z * sem pri frazemih označila dobesedne prevode, ki seveda niso pomeni frazema – temeljna pomenska lastnost frazemov namreč pravi, da vsota pomenov frazeoloških sestavin ni enaka celovitemu pomenu frazeološke enote – a zaradi participacije pomena sestavin v celovitem pomenu frazema se mi zdi navedba relevantna. Govorim predvsem o stopnji udeležnosti pomena komponent, saj je pomen večine frazemov vsaj delno motiviran s pomenom katere izmed komponent.

S črko *f* sem označila francoske frazeme; če je v prejšnji vrstici znak =, to pomeni, da navajam francoski ustreznik slovenskemu frazemu.

Kot posebnost francoščine v primerjavi s slovenščino je potrebno omeniti, da ima francoščina za slovensko poimenovanje *noga* 2 izraza: *la jambe* in *le pied* (*le pied* = spodnji del noge, stopalo, *la jambe* = poimenovanje za celotno nogo). Francoske frazeme, v katerih nastopa poimenovanje noge s 'pied' (in so francoski ustrezniki slovenskih frazemov, kjer je noga pomenska sestavina), bom označila z naslednjim znakom: • – le-ta se pojavi pred črko *f*.

Frazemi s sestavinami *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

Podobno tudi pri sestavini *roka*: *la main* in *le bras*. Francoske frazeme, v katerih nastopa poimenovanje roke z 'bras' (in so francoski ustrezniki slovenskih frazemov, kjer je roka pomenska sestavina), bom označila z naslednjim znakom: • – le-ta se pojavi pred črko *f*.

1.1 IZVLEČEK

Frazemi s sestavinami *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku kažejo veliko podobnosti, vendar tudi razlike, ki izvirajo iz drugačnega izkušnjskega, kulturnega in geografskega ozadja. Nasprotje se kaže med sestavinami *srce/cœur* in *duša/âme* kot središču čustev in *glavi/tête* kot središču razuma. Analiza je pokazala rezultat, kjer se zanimivosti kažejo pri sestavinah *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)*, kjer francoščina uporablja dva izraza.

KLJUČNE BESEDE: somatska frazeologija, pomenske sestavine, frazemske sestavine *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)*

1.2 TERMINOLOGIJA

Preden se lotimo analize problema, moramo razjasniti nekaj osnovnih terminov. Slovensko jezikoslovje definira frazeme kot tiste stalne besedne zveze, ki morajo ustrezati 4 kriterijem:

1. večbesednost
2. stalnost
3. neizpeljivost pomena frazema iz pomenov njegovih sestavin
4. ekspesivnost (dodatna lastnost)

Frazemi so jezikovne enote s stalno sestavinsko zapolnitvijo (z vsemi predvidenimi variantami), stalno skladijsko zgradbo (z vsemi predvidenimi variantami), stalno skladijsko zgradbo (z vsemi predvidenimi pretvorbami) in stalno pomensko zgradbo s predpostavko, da vsota pomenov njegovih sestavin ni enaka celovitemu pomenu frazeološke enote (Kržišnik 1990: 143).

Francoščina pozna za frazem več terminov, ki bolj ali manj ustrezajo definiciji v slovenščini:

1. **idiom, idiotisme** – poimenuje besedne zveze, ki so dobesedno ne prevedljive, njihova uporaba je razvidna šele ob primerjavi z drugimi jeziki (*gallicismes* proti npr. *américanismes, germanismes*); neroden izraz, ker povzroča asociacijo z idiotom
2. **cliché** – metafore, ki so jih prispevali veliki pisci, predvsem pesniki: *le printemps de la vie, l'hiver des ans ...*
3. **citation** – citat
4. **locution** ali **expression**.

Locution (iz lat *locutio, loqui* 'govoriti') je pravzaprav način, kako nekaj povemo, način, kako oblikujemo diskurz, kako organiziramo in razporedimo jezikovne elemente, ki so na voljo, za tvorbo neke funkcionalne oblike. Zato govorimo o prislovni (*locution adverbiale*) ali predložni stalni besedni zvezi (*locution prépositive*), zato jih ne moremo imenovati *expression*.

Pri **expression** gre za to, kako nekaj izraziti; implicira retoriko in stilistiko. Največkrat je uporabljen v pomenskem polju kot figura, metafora, metonimija itd.

Razlika med locution in expression je sledeča: če nanju gledamo iz slovničnega (skladenjskega) vidika, bomo uporabili termin *locution*, ker gre za neko funkcionalno besedno enoto, ki jo določa jedro (samostalnik, pridevnik ...) – *locution nominale, adjectivale...* (samostalniška, pridevniška BZ ...), *expression* pa implicira idejo retorike, stilistike, uporablja se skupaj z metaforo, metonimijo ... Biti pa moramo pozorni pri izrazu *locution*, saj le-tega francoščina uporablja zelo pogosto, še posebej, če pod *locutions verbales* (glagolske BZ) štejemo stalne besedne zveze, kot so *avoir faim, avoir soif, avoir chaud, avoir froid* ... Situacijo še bolj zapletejo slovarji, ker namesto termina *locution* temu raje dodajo še kvalifikatorje pregovorno, metaforično, ljudsko, nizko (*proverbial, populaire, familier, vulgaire*)

Alain Rey, veliko ime francoskega jezikoslovja, se navsezadnje odloči za termin **locution idiomatique** (idiomatična besedna zveza), ker je najbrž najbolj nevtralen in zato najbolj ustrezen. Vsekakor je najbolj jasen in v sebi združuje prej omenjene štiri kriterije.

1.2.1 SOMATSKA FRAZEOLOGIJA

Zanimajo me skupine frazemov slovenskega knjižnega jezika, ki vsebujejo sestavine *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)*, in sicer z vidika udeležnosti pomenskih sestavin te frazeološke sestavine v celovitem pomenu frazema. Srce, duša, glava, noga in roka kot 'del človeškega telesa' spadajo v širšo skupino t.i. *somatskih frazemov*, ker frazemska sestavina vpliva na pomen celotnega frazema s posameznimi frazemskimi sestavinami. Poimenovanja delov telesa so ena temeljnih skupin samostalnikov v vsakem jeziku. Po A. Krawczyk-Tyrpi (1987) lahko vsebujejo tri vrste informacij, čemur po Wierzbicki (1975) ustrezajo tri vrste pomenskih sestavin:

1. nameščenost tega dela telesa – **TOPOGRAFSKE POMENSKE SESTAVINE**
2. oblika in zgradba dela telesa – **ANATOMSKE POMENSKE SESTAVINE**
3. funkcija dela telesa – **FUNKCIJSKE POMENSKE SESTAVINE**

Pomenske sestavine

PS1:

- ❖ zgornji in spodnji del
- ❖ sprednji in zadnji del
- ❖ levo (srce) in desno (roka za delo)

- ❖ znotraj in zunaj
- ❖ središče telesa
- ❖ oddaljenost

PS2:

- ❖ razsežnost (velikost, tenkost)
- ❖ količina
- ❖ različne fizične lastnosti (čistost, teža, temperatura)
- ❖ premikanje

PS3:

- ❖ spreminjanje snovi (proces hranjenja in prebavljanja, grizenje, dojenje otrok, izločanje)
- ❖ motorične funkcije (sedenje, stanje, hoja, brcanje, boj oz. tepenje, držanje, nošenje, delo oz. delovanje)
- ❖ prenos življenja (spolnost, nosečnost, določanje rodu in prirojenih lastnosti)
- ❖ funkcije čutil (gledanje, poslušanje, vohanje, okušanje, dotikanje)
- ❖ psihične funkcije (temperament in karakter, doživljanje čustev, poljubljanje, jokanje, mišljenje, govorjenje)

2 IZKUŠENJSKA IN KULTURNA PODSTAVA FRAZEMOV

V tem delu bom obravnavala frazeme s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku. Srce in duša sta na eni strani središče čustev, glava pa je nasprotje – središče razuma.

Delitev razločevalnih pomenskih sestavin in podtipov ter določene pripadajoče razlage so povzete in nadgrajene po magistrskem delu Nataše Detič: *Somatska frazeologija slovenskega jezika* (2007) in članku Erike Kržišnik: Sestavina roka v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika. *XXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture* in Anne Krawczyk- Tyrpa: *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich : związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała*. Wydawnictwo polskiej akademii nauk, 1987 in Anne Wierzbicka: *Rozważania o częściach ciała. Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*. Ur. E. Janus Wrocław. Wydawnictwo: Ossolineum 1975.

2.1 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO SRCE/CŒUR

2.1.1 KULTURNA PODSTAVA

2.1.1.1 SREDIŠČE ČUSTEV

Prisotnost srca je povezana s pomenom 'sposobnost čustvovanja, empatije', odsotnost srca pa s pomenom 'brežčutnost', predvsem v odnosu do soljudi (to je razvidno iz zunajfrazemskega določila *za koga*):

imeti srce za koga 'biti usmiljen, sočuten'

f être de (tout) cœur avec quelqu'un 'partager des émotions, compatir avec lui' [*biti z (vsem) srcem z nekom; 'deliti čustva, sočustvovati z njim']

f avoir le cœur de 'avoir le courage de' [*imeti srce za; 'imeti pogum za']

biti brez duše/srca; ne imeti srca (za koga/kaj) 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten (do koga)'

= *f sans cœur* 'dur, insensible' [*brez srca; 'trdo, brezčutno']

Pojmovanje srca kot najbolj intimnega dela telesa oziroma prostora skritih čustev je razvidno iz frazemov:

nositi/imeti srce na dlani 'vedno očitno kazati svoja čustva'

*f avoir le cœur sur la main*¹ 'être généreux' [*imeti srce na roki; 'biti plemenit, radodaren'] – pomena se razlikujeta

imeti srce na jeziku 'hitro zaupati svoja čustva'

f avoir le cœur sur les lèvres 'être entièrement sincère' in 'avoir la nausée'.

[*imeti srce na ustnicah; 'biti popolnoma iskren', 'imeti slabost']

Tu se slovenščina in francoščina razlikujeta v frazemski sestavini (delu ust).

Frazema se rabita za izražanje določene človekove značajske lastnosti (kazanje svojih čustev, govorjenje o njih). V teh frazemih že skoraj velja *srce = čustvo* (sinonim).

Med čustvi v povezavi s srcem posebej izstopajo ljubezenska čustva², kar potrjuje številčnost frazemov, ki temeljijo na tej predstavi.

dati/(knjiž.)podariti/pokloniti srce komu 'čustveno, zlasti ljubezensko se navezati na koga'

izgubiti srce 'zaljubiti se'

položiti srce k nogam koga/čigavim 'postati čustveno popolnoma vdan komu'

kdo/kaj je pri srcu komu 'kdo, kaj ugaja, je všeč komu; biti ljubljen, zaželen'

prirasti k srcu komu 'kdo vzljubi koga, kaj'

pihati na srce/dušo komu 'vneto prigovarjati komu kaj' in 'dvoriti komu'

srce bije komu za koga 'ljubiti koga'

srce se vname (komu/čigavo) (za koga); vneti se za koga; vneti srce komu 'zaljubiti se; vzbuditi ljubezen, naklonjenost koga'

srce gori komu za koga 'zelo ljubiti koga'

f amant, ami de cœur 'amant choisi pour des raisons affectives et non par intérêt et par jeu' [*ljubimec, prijatelj srca; 'ljubimec izbran iz čustvenih razlogov in ne iz interesa ali po šali]

f bourreau des cœurs 'séducteur, homme à succès' [*rabelj src; 'zapeljivec, uspešen moški']

Pri izražanju ljubezenskih čustev se pojavlja metonimična povezava srca z ljubezenskimi čustvi:

(srce) vleče koga kam/h komu 'želeti si iti kam, biti s kom'

¹ V frazemu *imeti srce na dlani* se v francoščini uporablja namesto izraza *dlan* izraz *roka*: *avoir la cœur sur la main* [imeti srce na roki] – za *dlan* namreč uporabljajo izraz *la paume*.

² Nekaj frazemov je navedenih že na koncu poglavja VOTEL ORGAN IN SREDIŠČE ČUSTEV.

osvojiti koga/srce koga/čigavo 'pridobiti si naklonjenost, ljubezen koga'

f faire le joli cœur 'avoir des manières prétentieuses et efféminées pour séduire' [*narediti lepo srce; 'imeti domišljave in pomehkužene manire, da bi zapeljali']

2.1.1.2 SEDEŽ, SREDIŠČE INTELEKTUALNIH FUNKCIJ

To se kaže v frazemih:

od srca 'iskreno, odkritosrčno, zelo'

f ... de cœur (loc.adj.) 'qui possède une valeur morale, une énergie remarquable; surtout avec les substantifs homme, femme, gens' [*od srca, srčen; 'ki ima moralno vrednost, izredno energijo; pogosto s samostalniki *moški, ženska, ljudje*']

iz (vsega) srca 'iskreno, odkritosrčno, zelo'³

= *f de tout (mon) cœur* 'avec toute sincérité de l'émotion' [iz vsega (svojega) srca; 'z iskrenostjo čustev']

z vsem srcem 'z vsem svojim bitjem, zelo'⁴

f être de (tout) cœur avec quelqu'un 'partager des émotions, compatir avec lui' [*biti z (vsem) srcem z nekom; 'deliti čustva, sočustvovati z njim']

(poslušati) glas srca (knjiž.); poslušati svoje srce 'upoštevati občutke, čustva'

kar/kolikor srce/duša poželi komu 'veliko, vse'

govoriti na srce komu; polagati/položiti na srce komu kaj 'prepričevati koga o pravilnosti česa, opozarjati ga, priporočati mu kaj'

f à votre bon cœur (formule servant à demander un geste de générosité) [*na vaše dobro srce; (formula, s katero prosimo za radodarnost)]

f aller (droit) au cœur, parler au cœur 'déterminer une émotion, toucher' [*iti (desno) v srce, govoriti v srce; 'določiti čustvo, ganiti']

trkati/potrhati na srce komu/čigavo 'skušati vzbujati, vzbuditi čustva komu'

kaj <besede, dejanja> gre do srca komu; kaj sega/seže do srca/v srce komu 'kaj gane, prizadeva, prizadene koga'

(kaj <beseda/misel/pesem> gre) od srca do srca 'vzbujanje čustev v vseh prisotnih'

³ Frazem se pojavi 8-krat tudi v Bibliji (od tega 6-krat samostojno, enkrat se nadaljuje s frazemom *iz vse duše*, enkrat pa s frazemom *z vso dušo*).

⁴ Frazem se pojavi 61-krat tudi v Bibliji (od tega se 20-krat stavek nadaljuje s frazemom *in/z vso dušo*).

(preveč) *gnati/vzeti/ jemati si k srcu (kaj)* 'žalostiti se, vznemirjati se, vznemiriti se (zaradi česa)'

f avoir/prendre quelque chose à cœur 'y prendre un intérêt passionné' [*imeti/vzeti kaj k srcu; imeti strasten interes'] – pomena se razlikujeta

f tenir à cœur 'être important pour quelqu'un' [*držati k srcu; biti pomemben za nekoga'] – pomena se razlikujeta

f faire battre le cœur 'émouvoir' [*povzročiti bitje srca; 'ganiti, vznemiriti']

kako <težko/lahko/tesno ...> je pri srcu/duši komu 'kako se kdo počuti, kaj čuti (tudi: kako je komu)

milo se stori pri srcu komu 'postati otožen, ganjen' (tudi: *milo se stori komu*)

Daleč od oči, daleč od srca. (preg.) 'Česar ne vemo, nam ne povzroča čustvene bolečine'

= *f loin des yeux, loin du cœur* 'fraîcheur de sentiments, on ne pense guère à ceux qu'on ne voit plus' [*daleč od oči, daleč od srca; 'hladnost čustev, ne mislimo več na tiste, ki jih ne bomo nikoli več videli]

V francoščini obstajata frazema, ki pomenita 'popolno poznavanje nekoga':

f par cœur (loc. adv.) 'de mémoire; se dit de ce qui est rapporté exactement, fidèlement' [*od srca; 'po spominu, reče se za nekaj, kar je direktno navezano, zvesto']

f connaître quelqu'un par cœur 'le connaître parfaitement bien; comme si on avait appris par cœur' [*poznati koga od srca; 'poznati ga popolnoma, kot bi se ga naučili']

Na različne značajske lastnosti pa kažejo različne variante frazemov

imeti kakšno <čisto/plemenito/dobro/zlato ...> srce

= *f joli/gentil/mignon/beau comme un cœur* 'd'une manière charmante, attendrissante' [*lep/prijazen/ljubek/dober kot srce; 'očarljiv, ganljiv']

Cœur, terme de comparaison, correspond à l'emploi d'amour, anthropomorphique (*joli ... comme un amour*).

Srce, izraz primerjave, ustreza uporabi ljubezni antropomorfično (*lep ... kot ljubezen*).

= *f cœur d'or* 'caractère doux, bienveillant, généreux; personne généreuse
[*zlato srce; 'nežen, dobrohoten, radodaren karakter; radodarna oseba]

Il a un cœur d'or signifie tout d'abord 'il a un coeur pur et précieux', d'après les deux valeurs symboliques les plus évidentes du métal. En outre, l'or est brillant, lumineux. Il est remarquable que cette métaphore, bien qu'elle utilise le nom d'un métal, n'est pas contaminée par les valeurs négatives de dureté qu'emporte une locution comme *cœur de marbre*.

Ima zlato srce je najprej pomenilo 'ima čisto, svetlo in dragoceno srce', glede na dve najbolj vidni simbolični vrednosti kovine. Še več, zlato se sveti, iskri. Zanimivo je, da ta metafora, čeprav uporablja ime kovine, ni okužena z negativnimi vrednostmi trdote, ki jo ima frazem *marmornato srce*.

= *f en avoir le cœur net* 'arriver à savoir à quoi s'en tenir, être éclairé '
[*imeti čisto srce; 'priti do spoznanja, kje se nahajamo, biti jasen']

biti kakšnega <*odkritega/blagega/dobrega ...*> *srca*

f de bon cœur 'sans être forcé, volontiers' [*iz dobrega srca; 'brez prisile, prostovoljno']

f si le cœur vous en dit 'si vous en avez envie' [*če vam pravi srce; 'če želite']

f faire contre mauvaise fortune bon cœur 'ne pas se laisser décourager par les revers, les difficultés' [*narediti dobro srce kljub majhnemu bogastvu; 'ne pustiti se, da bi izgubili poguma zaradi neuspeha, težav']

biti kaj <*brat/športnik ...*>/*kakšen* <*mlad/dober ...*> *po srcu*

f ... de cœur (loc.adj.) 'qui possède une valeur morale, une énergie remarquable; surtout avec les substantifs homme, femme, gens' [*od srca, srčen; 'ki ima moralno vrednost, izredno energijo; pogosto s samostalniki *moški, ženska, ljudje*']

ki pomenijo 'biti kaj, kakšen po značaju, obnašanju'.

f cœur de lion 'grand courage' [*srce leva; 'velik pogum']

f cœur de tigre 'caractère dur, féroce' [*srce tigra; 'trd, krut, strašen karakter']

f cœur de vipère 'caractère perfide' [*srce gada; 'zahrbtn, izdajalski, potuhnjjen karakter']

f cœur de poule 'grande poltronnerie' [*srce kokoši; 'velika bojzljivost']

f avoir un cœur de citrouille 'être mou et lâche' [*imeti srce buče; 'biti mehek in bojzljiv']

Če pa nimamo srca

f le cœur me manque 'je suis découragé' [*srce mi manjka; 'izgubil sem pogum']

Predstavo o srcu kot osrednjem telesnem organu potrjuje tudi etimologija besede *srce*, ki je nastala iz indoevropskega korena *k'erd- 'središče, sredica, notranjostr, srce' (Snoj 1997: 600).

En frazem temelji na kulturni kretnji:

(položiti) roko na srce 'iskreno'

f la main sur la cœur 'en protestant de sa bonne foi' [*roka na srcu; 'ugovarjati zaupanju, dani besedi'] – frazema se razlikujeta

f bouche de cœur 'formant une petite moue' [*usta srca; našobiti se']

Pri enem frazemu pa sestavina *srce* ni pomenotvorna:

gajiti/greti/rediti gada/kačo na srcu/prsih 'izkazovati dobroto človeku, ki je dobrotniku nehvaležen, sovražen'

f cœur de vipère 'caractère perfide' [*srce gada; 'zahrbtn, izdajalski, potuhnjen karakter']

V tem frazemu je pomenotvorna sestavina *gad* oziroma *kača* v pomenu 'sovražnik'. Predstava, povezana s srcem, je v tem frazemu glede na prsi sekundarna, pojavi se zaradi bližine in dodatka čustvenosti.

2.1.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA

2.1.2.1 FIZIČNO OBČUTENJE SPREMEMB IN SREDIŠČE ČUSTEV

Ti frazemi temeljijo na telesni izkušnji, in sicer fizičnem občutenju sprememb v delovanju srca pod vplivom močnih čustev, in hkrati kulturni izkušnji, saj sestavina *srce* (v nekaterih frazemih tudi *duša*) v te frazeme vstopa s simbolnim pomenom 'središče čustev'.

Frazem

srce igra/zaigra/poskoči/poskakuje/vriska komu (od veselja/sreče) 'biti postati zelo vesel, srečen, prijetno vznemirjen'

temelji na dejstvu, da srce zaradi nekaterih čustev (pozitivnih, npr. veselja, vznemirjenosti, ali negativnih, npr. jeze) začne biti hitreje in močneje. Obstaja pa tudi konceptualna metafora GOR (poskok pri variantah s sestavinama *poskoči/poskakuje*) = DOBRO.

f de grand cœur 'avec plaisir' [*iz velikega srca; 'z veseljem']

f de gaieté de cœur 'avec plaisir' [*z veseljem srca; 'z veseljem']

= *f à cœur joie* [*z veselim srcem]

Frazemi

srce zastaja/zastane komu 'občutiti strah, ustrašiti se'

srce se stiska/krči/skrči komu (od groze); kaj stiska/stisne srce komu 'strah groza je koga'

= *f serrer le cœur* 'rendre triste et angoissé' [*stisniti srce; 'povzročiti žalost, grozo']

srce poka/se para/trga komu; kdo/kaj strga srce/sušo komu 'zelo hudo je komu, občutiti duševno bolečino, čustveni nemir'

= *f déchirer/ fendre le cœur* 'faire souffrir moralement' [*raztrgati, razklati srce; 'moralno trpeti']

pri srcu stiska/stisne koga 'biti ganjen, prizadet, ganiti, prizadeti koga'

srce/duša boli koga (zaradi česa) 'biti žalosten, razočaran'

kaj prebada srce komu 'kaj povzroča žalost, duševno bolečino komu'

= *f percer le cœur* 'faire vivement souffrir' [*predreti, prebosti srce; 'povzročiti močno trpljenje']

f avoir le cœur dans la gorge 'angoisse' [*imeti srce v grlu; 'tesnoba, bojazen, strah, groza; muka;']

temeljijo na dejstvih, da srce pod vplivom nekaterih čustev izgubi svoj ritem in da človek v primeru strahu, groze, žalosti ipd. občuti stiskajočo ali zbadajočo bolečino v prsih (čeprav gre v resnici za bolečino v želodcu, ne pa v srcu).

Naslednji frazemi kažejo na dojetje mraza v povezavi z negativnimi čustvi oziroma z odsotnostjo pozitivnih čustev (izkušnja povezava med žalostjo, strahom ipd. in fizičnim občutenjem mraza) in nasprotno, dojetje toplote v povezavi s pozitivnimi čustvi:

kri/srce ledeni/zledeni komu 'strah je koga, prestrašiti se'

srce se taja/o(d)taja/topi/stopi komu 'postajati, postati dostopen, zgovoren'

srce se ogreje (komu/čigavo); ogrevati/ogreti srce komu 'postati vesel, srečen; povzročiti veselje komu'

f chauffer/réchauffer le cœur '(re)donner de la force d'âme, du courage' [*greti/pogreti srce; dati moč duše, pogum']

= *f donner/mettre/remettre du cœur au ventre à quelqu'un* 'donner, rendre courage' [*dati/položiti/postaviti srce na trebuh komu; 'dati pogum']

srce se ohladi komu/čigavo 'pomirijo se čustva komu do koga'

pri srcu/duši/v srce/dušo zebe/zazebe koga 'biti, postati potr, žalosten'

Mrzle roke, vroče srce. 'mrzle roke in vroče srce izdajajo čustvenost, zaljubljenost'

Spodnji frazemi kažejo na dožemanje teže v povezavi z negativnimi čustvi (tudi v tem primeru gre deloma za izkušensko povezavo med žalostjo, tesnobo ipd. in fizičnim občutenjem stiskajoče bolečine v prsih):

kaj teži/oteži srce/dušo komu 'kaj povzroča, povzroči skrb komu' (tudi *kaj teži koga*)

kaj leži na srcu/duši komu; imeti na srcu/duši kaj 'kaj povzroča skrb, duševno breme komu'

f avoir à cœur de faire qqc 'enthousiasme, intérêt' [*imeti na srcu, da bi nekaj naredili; 'navdušenje, interes'] – frazema se razlikujeta

f avoir quelque chose sur le cœur 'en avoir du ressentiment' in 'quelque chose qui te tracasse' [*imeti kaj na srcu; 'imeti zamero' in 'nekaj te teži, muči'] [*imeti kaj na srcu; 'imeti zamero']

s težkim srcem 'težko, s tesnobo, žalostjo'

= *f avoir le cœur gros* 'très triste' [*imeti debelo, težko srce; 'zelo žalosten']

lajšati/olajšati si srce/dušo (s čim); lajšati srce/dušo komu (s čim) 'manjšati, zmanjšati si, komu duševno bolečino'

z lahkim srcem 'brezskrbno, brez žalosti'

f avec le cœur léger

V povezavi s srcem se torej teža pojavlja za izražanje negativnih čustev (žalost, skrb, duševno breme ipd.), lahkost pa, nasprotno, za izražanje pozitivnih čustev (odsotnost duševnega bremena, brezskrbnost, veselje ipd.).

En frazem kaže na dojemanje trdote v povezavi z negativnimi čustvi⁵ in nasprotno, mehko v povezavi s pozitivnimi čustvi:

omehčati/omečiti srce komu/čigavo 'povzročiti, da kdo postane popustljiv, usmiljen, sočuten'

Naslednji frazemi temeljijo na fizični izkušnji s kamnom, ki je trd, mrzel, težek predmet, in dojemanju teže, trdote in mraza hkrati v povezavi z negativnimi čustvi:

imeti kamen namesto srca 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten'

= *f avoir la pierre à la place du cœur* [*imeti kamen namesto srca]

f cœur de marbre/pierre 'caractère dur, insensible' [*marmornato/kamnito srce; 'trd, brezčuten karakter']

Cette métaphore met en oeuvre l'opposition dureté-tendresse, dans le cas de marbre, froideur-chaleur. Le coeur dur et froid est celui que rien ne peut remuer, réchauffer et attendrir.

Ta metafora izpostavi nasprotje trdota-mehkoba, v primeru marmorja pa hlad-toplota. Srce, ki je trdo in hladno, je tisto, ki ga nič ne more omeščati, ogreti in ganiti.

kamen se odvali od srca komu 'rešiti se velike skrbi, nadloge'

Po naivnem človeškem mišljenju zaradi močnih negativnih čustev (strahu, groze ipd.) obstaja celo nevarnost spremembe položaja srca, in sicer po (telesni) vertikali navzdol, kar se kaže v frazemih

srce upada/upade komu 'občutiti strah, izgubiti pogum'

srce pade/uide v hlače komu 'zbati se, izgubiti pogum'

Prehod navzdol pojmuje kot nekaj slabega, kar temelji na usmeritveni oziroma orientacijski metafori SLABO JE DOL, DOBRO JE GOR.⁶

f Haut les cœurs! 'courage!' [*Visoko srca!; 'pogum!']

2.1.2.2 GLAVNI DEL ČLOVEKOVEGA TELESA IN SREDIŠČE ČUSTEV

Ti frazemi temeljijo na telesni izkušnji s srcem kot organom, ki zagotavlja kroženje krvi in je zato glavni oziroma osrednji del človekovega telesa (odpoved srca pomeni

⁵ To potrjujeta tudi frazema *imeti trdo/mehko srce; biti trdega/mehkega srca* in izraz *trdosrčen*, ki je nastal prek besedne zveze *trdega srca*.

⁶ Prim. frazem *kamen se odvali od srca komu* (srce ostane GOR).

zanesljivo smrt), in kulturni izkušnji, saj sestavina srce tudi vanje vstopa s simbolnim pomenom 'središče čustev'.

srce počí komu (od žalosti) 'umreti'

kaj je (kakor) nož v srce komu/za koga 'kaj zelo prizadene koga'

streti/zlomiti koga/srce komu 'čustveno, predvsem v ljubezni prizadeti koga'

srce krvavi komu 'kdo zelo trpi, je zelo žalosten'

kaj zadene (prav) v srce koga 'kaj zelo prizadene koga'

Skupni pomen teh frazemov je 'čustveno trpljenje'. Dobesedno branje teh frazemov pa privede do naslednje predstave: če srce odpove oziroma se zaradi poškodbe kri izlije iz srca in tako preneha krožiti po žilah, človek umre.

f coup de cœur 'brusque affection cardiaque, infarctus' [*udarec srca; nenadno srčno obolenje, infarkt'] danes 'fascination pour une situation ou une personne' [navdušenost nad situacijo ali osebo]

Srce lahko pomeni tudi življenje nekoga. To pomeni, da je nekdo z vsem svojim bitjem pri neki stvari:

f avoir le cœur à 'avoir envie de, être dans des dispositions pour' [*imeti srce za 'želeli si kaj, biti na razpolago']

f avoir/donner le/du cœur à l'ouvrage 'être ardent, enthousiaste pour le travail' [*imeti/dati srce za delo; 'biti goreč, vnet za delo']

in nasproten frazem

f le cœur n'y est pas 'l'action est accomplie sans plaisir' [*srce ni tam; 'dejanje je dokončano brez veselja, zadovoljstva']

2.1.2.3 VOTEL ORGAN IN SREDIŠČE ČUSTEV

Ti frazemi temeljijo na izkušnjski metafori SRCE JE POSODA ZA ČUSTVA, ki je nastala pod vplivom fizične izkušnje o srcu kot votlem organu (v njem je kri) in hkrati kulturne izkušnje o srcu kot središču čustev.

*Česar polno je srce, o tem usta rada govore. (preg.)*⁷ 'človek rad govori o svojih čustvih'

f d'abondance de cœur 'en s'épanchant avec confiance' [*iz izobilja srca; 'izliti, razkriti z zaupanjem']

⁷ Podoben frazem je prisoten v Bibliji: »Iz preobilja srca namreč govorijo usta.« Pojavi se 2-krat: Mt 12,34 in Lk 6,45. V francoščini *d'abondance de cœur*.

kaj <besede, pesem> privre iz srca/src 'preko besed ali pesmi posredno izraziti svoja čustva'

Naslednji frazemi kažejo tudi na predstavo o dnu »posode« kot zelo oddaljeni točki srca, do katere lahko segajo čustva. Pri pomenu frazemov pa ima frazemska sestavina *dno* poudarno vlogo (intenzifikator *zelo*):

iz dna srca 'iskreno, odkritosrčno, zelo'

f du fond du cœur, de tout son cœur 'très sincèrement' [*iz dna srca, iz vsega srca; 'zelo iskreno']

do dna srca; v dno srca 'zelo'

Pojmovanje srca kot najbolj intimnega dela telesa v povezavi z razmerjem odprto : zaprto je razvidno iz frazemov:

zampirati/zapreti se/(svoje) srce pred kom/čim 'ne izpovedovati svojih čustev komu, ne hoteti pomagati komu; biti zadržan, nezazupljiv'

kaj odpira srca komu 'kaj dela dovzetnega za čustva koga'

odpreti se/(svoje) srce//svojo dušo komu/čemu; razkriti/razodeti (svoje) srce//svojo dušo komu 'izpovedati svoja čustva, misli komu' in 'začeti se zanimati za kaj, sprejemati kaj'

= *f ouvrir son cœur* 'se confier' [*odpreti svoje srce; 'zaupati se']

f parler à cœur ouvert 'parler avec franchise, sincérité' [*govoriti z odprtim srcem; 'govoriti iskreno, odkrito']

Ti frazemi temeljijo na predstavi o srcu kot (zaprtem⁸) prostoru, v katerega lahko spustimo ali pa ne dražljaje iz okolja (tudi druge ljudi), čustvom pa lahko dovolimo ali pa ne, da iz tega prostora prehajajo navzven (npr. izpovemo čustva drugemu človeku). Predstava o odprtosti srca je tako povezana s pomenoma 'dostopnost za vplive okolja' in 'izpovedovanje lastnih čustev drugim ljudem', predstava o zaprtosti pa, nasprotno, s pomenoma 'nedostopnost za vplive okolja' in 'skrivanje čustev pred drugimi' (kar je zaprto, namreč ne dovoli vstopa ali izstopa).

Iz naslednjih frazemov je razvidna predstava, da se v srcu nahajajo ljubezenska čustva:

⁸ Nekateri frazemi potrjujejo predstavo o srcu kot prostoru, zaprtem z vrati: *trkati/potrhati na čigavo srce, zakleniti v srce koga* ipd.

izriniti iz čigavega srca koga 'povzročiti, da kdo preneha ljubiti koga zaradi drugega'
izbrisati/iztrgati/pregnati/izruti si iz srca koga

in protipomenski frazem:

ne moči izbrisati/iztrgati/pregnati/izruti si iz srca koga 'pozabiti, prenehati ljubiti koga'
vsaditi se (globoko) v srce/dušo komu 'trajno vzljubiti, si zapomniti koga'⁹

v srcu nositi koga/kaj 'biti zaljubljen v koga, imeti rad koga, kaj'

= *f porter quelqu'un dans le/son cœur* 'l'aimer' [*nositi koga v srcu; 'ljubiti ga']

2.1.2.4 VEDENJE = VIDENJE IN SREDIŠČE ČUSTEV

En frazem temelji hkrati na telesni izkušnji, iz katere izhaja konceptualna metafora VEDETI JE VIDETI, in simbolni predstavi o srcu kot središču čustev, občutkov.

gledati/pogledati/videti v srce komu 'poznati, spoznati koga, kakšen je v resnici, kaj v resnici čuti'

Konceptualna metafora je eden izmed kognitivnih delov konstruiranja pomena, na podlagi katerega povezujemo dve konceptualni domeni: izhodiščno domeno in ciljno domeno (Lakoff 1993:206). Konceptualna metafora je razumljena kot sredstvo, ki človeku omogoča, da eno izkušnjsko področje razume in doživlja s pomočjo oz. v okviru drugega: mnogi za človeka pomembni pojmi so namreč abstraktni in v njegovi izkušnji ne dovolj natančno zamejeni (npr. ČAS), zato jih mora doumeti s pomočjo drugih pojmov, ki so natančneje zamejeni (npr. PROSTOR) (Kržišnik 2008: 254).

⁹ Komentar v zvezi s pojmovanjem globine je na koncu poglavja INTIMNI PROSTOR SKRITIH MISLI IN ČUSTEV.

2.2 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO *DUŠA/ÂME*

Duša je del telesa samo v kulturološkem smislu, sicer pa je netelesni del človeka. Predstava o tem, da duša biva v telesu in da je pravzaprav del telesa (somatizem), je po eni strani samoumevna, pa drugi pa zelo nenavadna, saj po krščanskem pojmovanju obstaja dvojnost telesa in duše.

2.2.1 KULTURNA PODSTAVA

2.2.1.1 ČLOVEKOVO NESMRTNO BISTVO

Ti frazemi kažejo na pojmovanje duše kot človekovega nesmrtnega bistva, ki se po smrti loči od telesa (v krščanstvu in nekaterih drugih religijah):

[trpeti/vpiti] kot duša v vicah 'zelo'

z dušo in telesom 'popolnoma, brez pridržka'

= *f corps et âme* 'tout entier, sans aucune réserve d'actes ni de sentiments

['*telo in duša; 'popolnoma, brez zadržanosti dejanj in čustev']

komaj se še duša drži koga 'biti tik pred smrtjo'

podpreti/privezati si dušo 'potešiti si žejo in/ali lakoto'

duša se je prirasla komu 'kljub starosti še ne biti blizu smrti'

pri moji duši (včasih kot prisega, danes pomeni preklinjanje)

= *f en mon âme et conscience* 'dans ma plus intime conviction' (formule traditionnelle du serment des témoins en justice) ['*v moji duši in zavesti; 'po mojem najglobljem prepričanju' (tradicionalna formula prisege prič na sodišču)]

pogubiti čigavo dušo 'povzročiti, da kdo postane deležen velike moralne izgube' (tudi *pogubiti koga*)

prodati dušo (hudiču) 'želeti doseči cilj ne glede na žrtve'

= *f vendre/donner son âme au diable* 'lui promettre son âme en échange d'avantages terrestres' ['*prodati/dati dušo hudiču; 'obljubiti dušo hudiču v zameno za zemeljske prednosti, zadovoljstvo']

C'est dans les croyances populaires du Moyen Age, faire un pacte avec le diable, à qui l'on abandonnait son âme pour des avantages terrestres. Le même locution se trouve en allemand, en anglais et en espagnol: Die Seele dem Teufel verkaufen; To give one's soul to the devil; Vender su alma al diablo.

Verovanje v srednjem veku, narediti pogodbo s hudičem, ki mu prepustimo dušo za zemeljske dobičke/zadovoljstvo. Isti frazem poznajo tudi nemščina, angleščina in

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied) in roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

španščina: Die Seele dem Teufel verkaufen; To give one's soul to the devil; Vender su alma al diablo.

izdihniti/izpustiti dušo 'umreti, prenehati delovati', danes pa 'želeti doseči cilj ne glede na žrtve'

Zadnji frazem je nastal na podlagi predstave, da duša zapusti telo skozi usta, z zadnjim človekovim izdihom. Frazem temelji na predstavi, ki izhaja iz učenja krščanske vere, da človeka ob smrti zapusti duša, tj. njegov duhovni del – kdor torej izpusti dušo, umre, saj mu ostane samo minljivo telo, ki se povrne v prah. Frazem se lahko uporablja tudi za nežive stvari in pomeni prenehanje delovanja česa (Keber 2011:189). Povezava z dihanjem je prisotna že v etimologiji besede duša, ki je imela v praslovanščini dva pomena: 'dih, sapa' in 'duša'; prvotni pomen je 'dihanje', pomenski prehod v 'duša' temelji na dejstvu, da je dihanje najočitnejši znak življenja, prisotnosti duše v telesu (Snoj 1997:108).

2.2.1.2 ČLOVEKOVO DUHOVNO BISTVO

Ti frazemi kažejo na krščansko pojmovanje duše¹⁰ kot duhovnega bistva, ki prevzema odgovornost za človekova dejanja in ki ima svojo voljo in razum:

vzeti kaj na svojo dušo 'prevzeti odgovornost, krivdo'

imeti čisto dušo 'biti brez greha'

kaj ni po duši komu 'kaj ni všeč komu'

mirne duše 'brez pomislekov, zadržkov'

imeti kaj na duši 'biti čustveno vznemirjen', 'imeti kaj na vesti, biti kriv česa'

kaj leži na duši komu

2.2.1.3 INTIMNI PROSTOR SKRITIH MISLI IN ČUSTEV

Ti frazemi kažejo na pojmovanje duše kot intimnega dela skritih misli in čustev, kot središča človekovega notranjega sveta (variantnost sestavin *duša* in *srce* – le v slovenščini):

pihati na dušo/srce komu 'vneto prigovarjati komu kaj' in 'dvoriti komu'

odpreti svojo dušo//svoje srce komu/čemu; razkriti/razodeti svojo dušo//svoje srce

komu 'izpovedati svoja čustva, misli komu' in 'začeti se zanimati za kaj, sprejemati kaj'

kako <težko/lahko/tesno ...> je pri duši/srcu komu 'kako se kdo počuti, kaj občuti' (tudi *kako je komu*)¹¹

kar/kolikor duša/srce poželi komu 'veliko, vse'

¹⁰ Po krščanskem pojmovanju je človek grešno bitje (prim. *grešna duša*), kar je povezano z izvornim grehom.

¹¹ Npr. *tesno je (pri duši/srcu) komu* 'strah je koga', *grozno je (pri duši/srcu) komu* 'občutiti notranji nemir'.

kdo/kaj trga dušo/srce komu 'povzročati duševno bolečino, čustveni nemir komu'

= *f à fendre l'âme (loc. adj.)* 'déchirant, très émouvant, se dit surtout de soupirs; dans son emploi stylistique, l'expression prend sa valeur originelle da « capable de faire souffrir, de déchirer le cœur »' [*razparati, razklati dušo; 'raztrgan, razcepljen, zelo presunljiv, presenetljiv, reče se pogosto za vzdih; v stilistični rabi izraz prevzame svojo originalno vrednost »zmožnost povzročiti, da nekdo trpi, raztrgati srce«']

f errer comme une âme en peine 'tristement, solitairement' [*bloditi kot duša v trpljenju, bolečini; 'žalostno, samotno']

duša/srce boli koga (zaradi česa) 'biti žalosten, razočaran'

biti brez duše/srca 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten (do koga)'¹²

Oči so ogledalo duše (preg.)

2.2.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA

2.2.2.1 FIZIČNO OBČUTENJE SPREMEMB IN SREDIŠČE ČUSTEV

Spodnji frazemi kažejo na dojemanje teže v povezavi z negativnimi čustvi¹³. Nasprotje med težkim (negativna čustva, npr. žalost tesnoba, potrto, duševni nemir ali bolečina) in lahkim (pozitivna čustva oz. odsotnost negativnih čustev, npr. brezskrbnost, čustveni mir) v povezavi z dušo simbolično označuje človekovo čustveno stanje (variantnost sestavin *duša* in *srce*):

kaj teži/oteži dušo/srce komu 'povzročati, povzročiti skrb, duševno bolečino komu'

kaj (ob)leži na duši/srcu komu 'povzročati skrb, duševno bolečino komu'

imeti kaj na duši 'biti čustveno vznemirjen', 'imeti kaj na vesti, biti kriv česa'

težko je (pri srcu/duši) komu 'občutiti duševno bolečino'

lajšati/olajšati si dušo/srce (s čim); olajšati dušo/srce komu (s čim) 'manjšati, zmanjšati si, komu duševno bolečino'

f état d'âme 'impression ressentie, sentiment éprouvé ; scrupule de conscience remettant en question une ligne d'action' [*stanje duše 'vtis, občutek, čustvo; pomislek vesti, ki postavi neko dejanje pod vprašaj]

¹² Varianta s sestavino *duša* ima ob osebkju živo- drug pomen: npr. *mesto/umetnina ... nima/je brez duše* pomeni 'ima samo materialno plat, nima pa značaja'.

¹³ Občutek teže lahko povezujemo tudi z občutkom tesnobe (npr. *tesno je (pri duši/srcu) komu, tiščati v prsih koga*). V Etimološkem slovarju je navedena domneva, da je *tesen* prvotno pomenilo nekako 'stisnjen' (Snoj 1997: 665).

Spodnji frazemi kažejo na dožemanje mraza v povezavi z negativnimi čustvi. Nasprotje med mrazom (negativna čustva) in toploto (pozitivna čustva) v povezavi z dušo podobno kot zgoraj simbolično označuje človekovo čustveno stanje:

mrzlo je pri duši/srcu komu 'povzročati skrb, duševno bolečino komu'

zebe/zazebe pri duši/srcu koga 'povzročati, povzročiti skrb, duševno bolečino komu'

Spodnji frazemi kažejo na predstavo o duši (v tem primeru telesni duši živega človeka) kot posodi za misli, čustva¹⁴. Na nastanek te predstave je deloma vplivala metafora SRCE JE POSODA ZA ČUSTVA¹⁵, kar potrjuje tudi obstoj variant s sestavino *srce*.

v globino duše; v dno duše 'zelo'

iz dna duše/srcu 'zelo'

= *f du fond de son âme* [*iz dna duše]

vsaditi se (globoko) v dušo komu 'trajno vzljubiti, zapomniti si koga'

kdo/kaj se vtisne (globoko) v dušo komu 'zapomniti si koga, kaj'

f dans l'âme 'par nature, de façon essentielle : être commerçant dans l'âme.

[*v duši 'po naravi, na bistven način': začeti v duši]

f avec âme 'avec une grande sensibilité. [*z dušo 'z veliko čustvi, občutljivosti']

Ti frazemi kažejo tudi na predstavo o globini in dnu »posode« kot zelo oddaljenih točkah duše, do katerih lahko segajo misli ali čustva. Pri pomenu frazemov pa imata ti sestavini poudarno vlogo (intenzifikacija): npr. glagol *zapomniti si*, ki je prisoten v razlagi pomena *vsaditi se v dušo komu*, dobi ob prisotnosti frazemske sestavine *globoko* identifikator *zelo*. Gre za predstavno duše kot za njivo, zemljo oz. vrt. Obstajajo tudi variante teh frazemov s sestavino *srce* (obravnavane so v nadaljevanju pri analizi frazemov s sestavino *srce/cœur*).

2.2.2.2 NAJVAŽNEJŠI, NAJPOMEMBNEJŠI DEL TELESA

Spodnji frazemi kažejo na pojmovanje duše kot najvažnejšega, najpomembnejšega dela človekovega telesa¹⁶:

¹⁴ Predstavo o duši kot posodi za čustva potrjujejo tudi številne nefrazeološke besedne zveze, npr. *veselo se je smejal v duši, izbrisati sovraštvo iz duše, z zlobo v duši*.

¹⁵ Gl. analizo frazemov s sestavino *srce*.

¹⁶ Ta predstava je prisotna tudi v nefrazeoloških besednih zvezah, kot je *duša česa*, npr. *postal je duša društva; mati je duša družine; duša drame je konflikt* ipd., pri katerih je motivirala pomen 'najpomembnejši del'.

dušo bi dal/dala za koga/kaj 'želeli na vsak način dobiti, pridobiti si koga, kaj' in 'biti pripravljen vse žrtvovati za koristi koga'

f âme damnée de quelqu'un 'être dévoué aveuglement à tous ses désirs, à toutes ses volontés' [*duša prekleta od nekoga; 'biti slepo predan vsem željam, vsej volji nekoga']

Izguba duše bi po naivnih človeških predstavah lahko tako kot prenehanje delovanja srca pomenila smrt. Prim. *umreti za koga/kaj* (ne samo telesno umreti, ampak v celoti).

f rendre l'âme 'mourir' [*dati dušo; 'umreti']

f recommander son âme à Dieu 'se préparer à mourir en priant Dieu' [*priporočiti dušo Bogu; 'pripraviti se na smrt v molitvi k Bogu']

V nekaterih frazemih je sestavina duša prisotna kot metonimično poimenovanje za človeka¹⁷:

ljuba duša (nagovor)

živa duša 'nihče'

= *f ne pas trouver (voir, rencontrer) âme qui vive*: 'ne trouver ... personne' [*ne najti (videti, srečati) duše, ki živi; 'ne najti ... nikogar']

duše pasti 'opravljati duhovniški poklic'¹⁸

V spodnjih frazemih je sestavina *duša/âme* prisotna kot metonimično poimenovanje za človeka z vidika njegovih značajskih, čustvenih značilnosti:

dober kakor duša 'zelo, srčno dober'

biti kakšna [*dobra/mehka/zlata/črna/pasja ...*] *duša* 'biti kakšnega značaja (biti dober/mehek ... hudoben, zloben po značaju)'

= *f bonne âme* 'personne bonne et simple' [*dobra duša; 'dobra in preprosta oseba']

človek kakšne [*vesele/sočutne ...*] *duše* 'človek kakšnega značaja (vesel/sočuten ... človek)'

imeti kakšno [*birokratsko/pogumno ...*] *dušo* 'imeti kakšen (birokratski, pogumen ...) značaj'

¹⁷ Prim. *srce moje*

¹⁸ Pomen tega frazema je povezan s pomenom besede *pasti* 'paziti živino na paši in skrbeti, da se nahrani' (pri frazemu *pasti duše* pa 'skrbeti, da ljudje dobijo ustrezno duhovno hrano'). Pojmovanje Kristusa kot pastirja se pojavi v Bibliji.

f avoir l'âme chevillée au corps 'une grande résistance vitale; se dit de quelqu'un qui survit à une grande maladie ou à un terrible accident, ou, comme on parle encore, de quelqu'un qui a la vie dure' [*imeti dušo zaklinjeno na telo; 'velik življenjski upor, vzdržnost, trpežnost; reče se za nekoga, ki je preživel hudo bolezen ali veliko nesrečo, ali, kot še rečemo, nekdo, ki ima težko življenje']
f force, grandeur d'âme 'fermeté, noblesse de caractère' [*sila, veličina duše 'odločnost, značajska plemenitost']

sorodna duša 'človek podobnih misli, prepričanj'

= *f l'âme sœur, une âme sœur* 'une personne avec laquelle on a des affinités sentimentales' [*duša sestra; 'oseba, s katero imamo čustvene sorodnosti'];
f rencontrer l'âme sœur, s'emploie le plus souvent ironiquement, en parlant d'une rencontre amoureuse [*spoznati dušo sestro; najpogosteje se uporablja ironično, ko govorimo o ljubezenskem srečanju]

2.2.2.3 TELESNOST DUŠE

Naslednji frazem kaže na predstavo o telesnosti duše (duša živega človeka kot eden od stadijev obstoja duše), ki prebiva znotraj telesa, v sredini, v vseh delčkih telesa:

iz vse duše; z vso dušo 'z vsem svojim bitjem'

f de, avec toute son âme 'de tout son être, de toutes ses forces' [*z vso dušo 'z vsem svojim bitjem, z vso svojo močjo']

Ljudje si predstavljamo, da je mesto duše v telesu živega človeka tam, kjer je srce (znotraj, v sredini). To potrjuje tudi obstoj variant frazemov s sestavino *srce*: *iz vsega srca; z vsem srcem*. Frazem je prisoten tudi v Bibliji.

V enem frazemu sestavina duša ni poimenovanje dela človeškega telesa, ampak se je zgodil **prenos s človeka na neživo naravo**:

vdihniti/dati dušo čemu 'oživiti kaj'

= *f donner l'âme* [*dati dušo]

Ta frazem kaže na predstavo o odsotnosti duše pri človeku kot odsotnosti njegovega duhovnega bistva.¹⁹ Ta frazem najbrž temelji na bibličnem motivu: ko je Bog ustvaril prvega

¹⁹ To potrjujejo tudi nekatere nefrazeološke besedne zveze, kot je npr. *spoznati dušo mesta/umetnine ...*, ki pomeni 'spoznati nematerialno plat, značaj mesta/umetnine ...'.

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

človeka, mu je vdahnil »življenjski dih in tako je človek postal živa duša«. ²⁰ Bog je po krščanskem pojmovanju dahnil življenjski dih človekovemu telesu, izdelanemu iz nežive snovi (prahu) – kreacija (Snoj 1997: 108).

²⁰ Biblija, 1 Mz 2

2.3 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO *GLAVA/TÊTE*

2.3.1 KULTURNA PODSTAVA

2.3.1.1 SREDIŠČE ČLOVEKOVEGA RAZUMSKEGA IN ZAVESTNEGA ŽIVLJENJA

Glava je pri človeku središče razumskega in zavestnega življenja, v glavi potekajo različne miselne funkcije.

- 'mišljenje, razmišljanje':

kdo razbijati/ubijati si glavo (s čim)

f se casser (se creuser la tête) 'se fatiguer l'esprit par une recherche'

[*razbijati si glavo; 'utrujati si duha z iskanjem, raziskovanjem']

kaj iti/rojiti (gre, roji) po glavi komu

(biti/delati kaj, tekati ...) kot/kakor kura brez glave

delati z glavo

misliti s svojo glavo

biti svoje glave

delati z glavo

saj nisem na glavo padel, da bi

kavzativno *kdo/kaj zmešati glavo komu* 'povzročiti, da postane nespameten, zmeden'

kdo delati po svoji glavi 'delati ne glede na mnenja, nasvete drugih' → 'biti svojeglav'

f n'en faire qu' à sa tête 'agir selon son idée propre, sa fantaisie, sans tenir compte des conseils, des suggestions, ou de la volonté des autres' [*delati samo po svoji glavi; 'delovati glede na svojo željo, fantazijo, brez upoštevanja nasvetov, predlogov ali želje drugih']

f une forte tête 'une personne qui s'oppose aux autres et fait ce qu'elle veut'

[*močna glava; oseba, ki nasprotuje drugim in naredi to, kar želi']

kdo misliti s svojo glavo 'misliti samostojno' → 'imeti samostojno mišljenje' → 'biti samostojnega mišljenja'

kdo imeti glavo na pravem koncu 'znati pametno ravnati' (= tako, kot je prav) → 'biti pameten'

f avoir la tête sur les épaules 'être bien équilibré; agir avec bon sens' [*imeti glavo na ramenih; 'biti uravnovešen, ravnati z dobrim razumom']

misliti bolj s srcem kot z glavo 'biti bolj čustven kot razumski'

- 'zaskrbljeno razmišljanje'

glava boli zaradi česa
po slabi družbi (rada) glava boli
beliti/ubijati si glavo s čim
prijeti/držati se za glavo

- 'védenje, znanje'

tiščati glavo v pesek (kakor noj)

- 'pametnost'

imeti dobro/trdo/prazno glavo
biti bistre/dobre/odprte glave
biti učena/modra glava
kdo biti odprte glave
eno kolesce manjka v glavi komu
kdo imeti prazno glavo

f avoir la tête vide 'ne plus pouvoir réfléchir, se souvenir' [*imeti prazno glavo; ne več moči razmišljati, se spominjati]

kdo imeti slamo v glavi

kaj stopiti v glavo komu 'biti nerazsoden zaradi česa' → 1. alkoholna pijača 'biti pijan';

2. slava, hvala 'biti prevzeten, domišljjav'

- 'spominjanje' (nespominjanje, pozaba)

kaj ne iti iz glave komu
kaj uiti iz glave komu 'pozabiti'

= *f être sorti de la tête (à qqn)* 'se dit de qqch qu'on a oublié' [*iti iz glave; 'reče se za nekaj, kar smo pozabili']

kavzativno *kdo izbiti si/komu iz glave kaj*

protipomensko *kaj pasti v glavo komu*

kavzativno *kdo vtepati/vbiti si/komu v glavo kaj* (z možnostjo *vtepati/vbijati*)

f se mettre dans la tête 'se convaincre, se persuader' [*dati si v glavo 'prepričati se o čem']

2.3.1.2 NAJPOMEMBNEJŠI, VODILNI ČLOVEK V NEKI ORGANIZACIJI ALI SKUPINI

zbrale so se visoke glave
glava družine

2.3.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA

2.3.2.1 NAMEŠČENOST ZGORAJ IN RAZMIŠLJANJE

Glava se nahaja zgoraj in občutek razmišljanja imamo v glavi (če smo kako stvar naredili brez razmisleka, nas bo potem bolela glava). Zaradi razmišljanja postanemo zaskrbljeni.

glava boli zaradi česa

po slabi družbi (rada) glava boli

2.3.2.2 VOTLOST IN MISELNA AKTIVNOST (PAMETNOST)

Izkušensko imamo v glavi različne misli, če pa v naši glavi ne potekajo miselne aktivnosti, to predstavlja nepametnost.

imeti dobro/trdo/prazno glavo

kdo imeti prazno glavo

f avoir la tête vide 'ne plus pouvoir réfléchir, se souvenir' [*imeti prazno glavo; ne več moči razmišljati, se spominjati]

kdo imeti slamo v glavi

2.3.2.3 PROSTOR ZA MISELNE AKTIVNOSTI

Glava je izkušensko lahko tudi prostor, iz katerega lahko misli ali razmišljanje uidejo, torej jih pozabimo.

kaj ne iti iz glave komu

kaj uiti iz glave komu 'pozabiti'

= *f être sorti de la tête (à qqn)* 'se dit de qqch qu'on a oublié' [*iti iz glave; 'reče se za nekaj, kar smo pozabili']

2.4 UGOTOVITVE

Analiza frazemov s sestavino *duša/âme* je pokazala, da je udeleženosť te sestavine v frazemih in njihovih pomenih priča o kulturni izkušnji govorcev slovenskega in francoskega jezika.

Analiza frazemov s sestavino *srce/cœur* je pokazala, da je udeleženosť te sestavine v frazemih in njihovih pomenih priča o telesni oziroma fizični in kulturni izkušnji hkrati.

V slovenščini obstaja variantnosť teh dveh sestavin pri frazemih, v katerih je *duša* poimenovanje za intimni prostor skritih misli in čustev.

V slovenščini je sestavina *duša* večinoma zamenljiva s sestavino *srce*, izjema je pri sestavini *duša*, ko je to metonimija za človeka. Te variantnosti v francoščini ni. Francozi zato dušo najbrž dojemajo bolj telesno.

Primerjava frazemov s sestavinama *duša/âme* in *srce/cœur* kaže tudi na krščansko pojmovanje dvojnosti duše in telesa.

Francoščina pozna tudi več frazemov kot slovenščina, s katerimi označuje značaj človeka in uporablja primerjanje (velikokrat z živalmi).

Zanimivo je tudi, da obstajajo v obeh jezikih isti frazemi z različnim pomenom – to so t.i. lažni prijatelji.

- *nositi srce na dlani* 'vedno očitno kazati svoja čustva' :

avoir le cœur sur la main [*imeti srce na roki; 'biti radodaren'],

- *(položiti) roko na srce* 'iskreno' :

la main sur le cœur 'en protestant de sa bonne foi' [*roka na srcu; 'ugovarjati zaupanju, dani besedi'],

- *(preveč) gnati/vzeti/(pog.) jemati si k srcu (kaj)* 'žalostiti se, vznemirjati se, vznemiriti se (zaradi česa)' :

avoir/prendre quelque chose à cœur 'y prendre un intérêt passionné' [*imeti/vzeti kaj k srcu; imeti strasten interes']

Analiza frazemov s sestavino *glava/tête* je pokazala, da se v slovenščini in francoščini kulturno in izkušensko temelji na predstavi središča razumskega in zavestnega življenja, kjer potekajo različne miselne funkcije.

2.7 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO *NOGA/JAMBE (PIED)*

2.7.1 KULTURNA PODSTAVA

2.7.1.1 PODSTAVEK

Noga je tisto, na kar se telo opira med hojo, zato je simbol podlage, osnove (Chevalier, Gheerbrant 2006: 387). Frazemi kažejo na pojmovanje noge kot podstavka (figurativno kot osnove, temelja).

živeti na veliki nogi; življenje na veliki nogi

= • *f vivre sur un grand pied* 'faire de grandes dépenses' [**živeti na veliki nogi* 'delati velike izdatke']

Včasih pa ta podstavek ni trden.

kaj je/stoji na majavih/slabih/šibkih/trhlih nogah 'kaj ni trdno, zanesljivo, ni dobro utemeljeno'.

Noga je tisti del telesa, ki pri hoji stopa na podlago (tla, pot), kar se kaže iz frazemov

ubрати/vzeti pot pod noge 'začeti hoditi'

gledati pod noge 'gledati, kje hodiš'

Iz previdnosti ljudje pri hoji gledamo tisto točko na tleh, ki bo pri naslednjem koraku pod našo nogo.

Vsota frazemskih sestavin frazemov

biti/stati z eno nogo (že) kje

biti/stati/ostati/... z eno nogo (še/že) kje, (z drugo pa (že/še) kje)

vzbuja sliko človeka, katerega ena noga je na enem mestu, druga noga pa drugje (v nasprotju s pričakovanim nogi ne stojita skupaj), kar je motiviralo frazeološki pomen 'biti v mislih že tam, kamor boš kmalu odšel'.

2.7.1.2 NIZEK POLOŽAJ

Nameščenost spodaj je povezana z nizkim položajem, ki pa je pojmovan kot negativen, kar je povezano s konceptom razmerja GOR – DOL oziroma z usmeritveno metaforo tipa VEČ JE GOR – MANJ JE DOL.

pasti/vreči se/metati se pred noge/k nogam komu

položiti k nogam koga/čigavim kaj

kdo/kaj leži pred nogami komu/čigavimi

S temi frazemi se izraža ponižnost, predanost v odnosu do drugega človeka oziroma do »lastnika nog«, katerih poimenovanje je sestavina frazema (v teh primerih gre za družbeno oziroma psihološko neenakovrednost), pri čemer govorec z rabo teh frazemov vedno izraža svoje negativno vrednotenje takega obnašanja, kot ga poimenuje frazem. Podobno velja za

brisati si noge ob koga,

kjer vsota pomenov posameznih sestavin vzbuja sliko nekoga, ki leži pred nogami drugega.

Sem spada tudi frazem

kaj je/leži pred nogami oz. imeti pred nogami kaj 'zelo blizu'

Kar se nahaja pred nogami, tj. spodaj, na tleh pred človekom, je namreč zelo blizu tega človeka.

f être dans les jambes de qqn 'rester trop près de lui, le gêner'; aussi *trouver qqn dans ses jambes* [*biti v nogah komu; 'ostati mu zelo blizu, motiti ga', tudi *najti koga v svojih nogah]

V enem frazemu dobesedno branje kaže na spremenjen položaj nog:

[priti/vrniti se/oditi/vstopiti//odnesti koga//...] z nogami naprej

2.7.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA

2.7.2.1 PREMIKANJE

Frazemi, kjer sestavina *noga* poimenuje lastnosti človeka glede na lastnosti njegovih nog (njegove hoje):

biti dober/trden/močan v nogah

biti hitrih nog

f à toutes jambes 'très vite' [*na vse noge; 'zelo hitro']

Cette locution banale est en fait très curieuse; comme pied dans *marcher d'un bon pied*, jambes y renvoie à un signifié abstrait « marche, course, vitesse » (→ *à toute vitesse*).

[Ta banalen frazem je v bistvu zelo zanimiv; tako kot stopalo v **hoditi z dobro nogo*, noga da abstraktni pomen »hoja, tek, hitrost« (→ *na vso hitrost).]

f prendre ses jambes à son cou 'faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite' [*prijeti noge na vrat, 'delati dolge korake v teku, rešiti se kolikor je hitro mogoče']

Le premier sens de cette expression concerne donc, non pas la vitesse de la course (comme aujourd'hui, où l'image évoquée est celle de coureur qui en touche pas le sol, et dont le cou et les jambes paraissent presque sur la même ligne) mais la décision de départ. Il s'agirait donc de « préparer ses jambes pour le départ », ce que

Litttré, rapprochant la locution d'un synonyme ancien *ployer ses jambes*, commente ainsi: Locution singulière /.../ l'homme qui s'en va, qui s'enfuit, ploie les jambes, comme le porte-balle qui s'en va ploie ses marchandises, et les met à son cou (Litttré, *Article Jambe*).

Le glissement vers le sens moderne est attesté au XVIIIe siècle : « cette expression marque la promptitude, au moins communément » (Trévoux, 1740). En fait, et dès le début, le mouvement des jambes vers le haut symbolise la course (→ s'en aller haut le pied 'en levant le pied (pour mieux courir, pour s'enfuir)').

[Prvi pomen tega frazema se torej ne tiče hitrosti teka (kot danes, kjer imamo sliko tekača, ki se ne dotika tal, in se torej zdi, da so noge in vrat v isti liniji), ampak odločitve za odhod. Gre se torej za »pripraviti noge za odhod«, kar je Litttré, ki je približal frazem staremu sinonimu *upogniti noge*, komentiral tako: Izraz v ednini /.../ človek, ki gre, ki zbeži, upogiba noge kot tisti, ki nosi zavoj trgovskega blaga in ga da na svoj vrat.

Zdrs proti modernemu pomenu je potrjen v 18. stoletju: »ta izraz označuje urnost, vsaj splošno« (Trévoux, 1740). Pravzaprav, in že od začetka, premikanje nog v višino simbolizira tek (→ stopalo iti visoko 'dvigovati stopalo (da bi lažje tekli, pobegnili').]

[*iti/hoditi/...*] *lahkih nog*

imeti lahke noge

imeti težke noge

V naslednjih frazemih v vlogi vršilca dejanja nastopajo noge, še vedno pa sestavina noga skupaj z ostalimi sestavinami frazema (ki opisujejo dejavnost teh nog) motivira pomen 'način hoje':

dokler noge nosijo/nesejo koga 'dokler kdo lahko hodi'

noge ne služijo več komu 'kdo ne more več hoditi'

noge ne nosijo/ne nesejo več koga 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'

• *f mettre un pied devant l'autre*, s'emploie négativement : *il ne peut plus mettre un pied devant l'autre* 'il est incapable d'avancer en marchant (par fatigue, etc.) La locution s'est employée au pluriel, au XVIIe s. [*dati eno nogo pred drugo, uporablja se negativno: *ne more več dati ene noge pred drugo 'nezmožen premikati se, tako da bi hodil (zaradi utrujenosti, itd.).

Frazem se je uporabljal v množini v 17. st.]

noge komaj nosijo koga 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'

(*komaj*) *vleči noge za seboj* 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'

f avoir les jambes coupées 'être incapable de marcher, ne plus avoir de forces « et par extension » être frappé de stupéfaction, d'étonnement', aussi

couper les jambes à qqn (sujet nom de choses : fatigue, émotion ...) [*imeti prerezane noge; 'biti nesposoben hoditi, ne več imeti moči »razširjeno« biti zadet od osuplosti, začudenja', tudi **komu prerezati, zlomiti noge* (osebek so stvari: utrujenost, čustvo ...]

f les jambes (lui, me...) rendent dans le corps 'il est, je suis épuisé à force de marcher' [*noge (ga, me ...) vrnejo v telo; 'on je, jaz sem preveč izčrpan, da bi lahko hodil]

Cette métaphore est très curieuse. En effet, si l'on conçoit facilement la partie du corps douloureuse ou lasse comme incapable de fonctionner parce qu'elle manque la fermeté (*jambes en coton* remplace *jambes molles*) ou parce qu'elle est sectionnée (→ *avoir les jambes coupées, les bras m'en tombent*), au contraire l'image de l'emboîtement du membre dans le corps est plus rare, donc plus significative. Elle s'articule aussi sur le fantasme du corps morcelé, mais considère les membres comme ajoutés (puisque corps signifie ici 'tronc') et capables de réintégrer la partie centrale de l'organisme.

[Ta metafora je zelo nenavadna. Če si predstavljamo del telesa, ki je boleč ali utrujen in zato nezmožen delovati, ker mu primanjkuje trdnost (*bombažne noge* zamenjajo *mehke, slabotne noge*) ali ker je razdeljen (→ *imeti zlomljene noge, roke mi padejo*), nasprotno je slika vstavitve uda v telo bolj redka, vendar zato bolj pomembna. Izražena je tudi v domišljiji razdeljenega telesa, ampak smatra ude kot dodane (ker telo tukaj pomeni 'trup') in zato je zmožna nazaj postaviti osrednji del organizma.]

vzeti noge pod pazduho 'hitro oditi, steči'

f prendre ses jambes à son cou 'faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite' [*prijeti noge na vrat, 'delati dolge korake v teku, rešiti se, kolikor hitro je mogoče']

brusiti noge 'hitro hoditi, teči'

Noge nastopajo v vlogi vršilca dejanja v frazemu

noge se zapletajo komu

Frazem pomeni 's težavo hoditi', v večini primerov pa je v sobesedilu omenjena utrujenost ali pijanost (kot vzrok).

Podobna povezava med pijanostjo in načinom hoje je tudi pri frazemu

pijača/vino/... gre/zleze/udari v noge komu 'opijanjati/opijaniti koga'

kjer način hoje sicer ni eksplicitno opisan s frazeološkimi sestavinami, a le-te vzbujajo sliko človeka, ki zaradi pijanosti s težavo hodi.

Oteževanje hoje (kavzativno):

metati polena pod noge komu

podstavlјati/podstaviti nogo komu

Vsota pomenov frazemskih sestavin vzbuja jasno sliko (oteževanje hoje), ki je prek tega motivirala pomen teh frazemov 'ovirati pri delu, načrtih koga'.

Naslednji frazemi kažejo na spremembo prostora nahajanja.

noga koga/čigava stopi kam

človeška noga še ni stopila kam

Pri teh frazemih je sestavina *noga* pravzaprav redundantna (brez nje bi bilo npr. *človek* namesto *človeška noga*, *kdo* namesto *čigava noga ...*), pomenotvorna pa je sestavina stopiti ali stopati, ki sodeluje pri motiviranju pomena 'priti kam' ali 'hoditi kod'.

Sem spada še frazem

kaj dobi/ima noge

kjer sestavina *noga* kot poimenovanje za tisti del telesa, s pomočjo katerega človek lahko spremeni prostor nahajanja, motivira pomen 'kaj se izgubi, izgine, je ukradeno' (stvar spremeni prostor nahajanja ali celo lastnika).

Pokončni položaj človeka asociira zdravje in aktivnost (nasprotje od sedenja ali ležanja, ki asociirata bolezen in neaktivnost):

Frazeme lahko razdelimo glede na začetek aktivnosti (A ali A1) in trajanje aktivnosti (B) (Detič 2007: 32).

A – začetek aktivnosti

Na noge!

A1 – začetek (kavzativno):

spraviti na noge koga

kaj postavi na noge koga

B – trajanje aktivnosti:

(biti) na nogah

- *f sur pied* 'debout' et au fig. 'bien en vie, solide, actif' [*na nogi; 'pokonci, na nogah' in fig. 'pri življenju, čvrst, močen, aktiven']

Prek aktivnosti pokončni položaj lahko asociira tudi posledico človekove aktivnosti, tj. dober materialni položaj oziroma finančno neodvisnost:

A – začetek

kdo/kaj se postavi na noge

- *f se mettre/être sur pieds* 'se mettre debout ; être en meilleure santé' (Mme de Sévigné). Une valeur abstraite 'prêt à agir' est attestée avant (1636).

Remettre sur pied (1583), *sur ses pieds* s'emploie au figuré, dès le XVIe s. [*dati se/bititi na nogah; 'postaviti se stoje, pokonci; biti najbolj zdrav' (Mme de Sévigné). Abstraktna vrednost 'pripravljen delovati' je potrjena prej (1636). *Ponovno postaviti na nogo* (1583), *na noge* se uporablja figurativno od 16. st.]

A1 – začetek (kavzativno):

spraviti/postaviti na noge koga/kaj

Asociacija, ki je motivirala pomene vseh navedenih frazemov ('postati/bititi aktiven, zdrav, uspešen, finančno neodvisen'), izhaja iz opazovanja človeških postav: prehod iz ležečega v stoječi položaj je prehod iz bolezni v zdravje, iz neaktivnosti v aktivnost, iz šibkosti v moč (v prenesenem pomenu tudi iz neuspeha v uspeh, iz slabega materialnega položaja v dobrega).

Sem spada še frazem:

postaviti se/stopiti na lastne/svoje noge

pri katerem sta pomenotvorni tudi sestavini *svoj* ali *lasten*, ki skupaj s sestavino *noga* motivirata pomen 'postati/bititi samostojen, neodvisen'.

Nekateri frazemi z vsoto pomenov posameznih sestavin vzbujajo sliko oslABLJENE aktivnosti:

komaj se držati na nogah

ali celo nasprotja aktivnosti:

noge ne držijo več koga

Ta dva frazema sta motivirala pomen 'bititi zelo utrujen, izčrpan', prvi frazem tudi pomen 'bititi zelo pijan'.

Pokončni položaj asociira stabilnost položaja:

[*imeti/čutiti/začutiti/ohraniti/izgubljati/izgubiti ...*] (*trdna*) *tla pod nogami*

Pri frazemih te skupine je pomenotvorna tudi sestavina *tla*, ki je skupaj s sestavino *noga* motivirala pomene 'imeti/čutiti/ohraniti/izgubiti/ ... stabilen, varen položaj'. Pokončni položaj je namreč pogojen s stabilnostjo podlage, na kateri se stoji (nestabilna podlaga ne omogoča stabilne oziroma pokončne stoje). Te frazeme lahko razdelimo glede na začetek izgubljanja položaja (A), trajanje oziroma izgubljanje položaja (B) in konec tega dogajanja oziroma dokončno izgubo položaja (C).

A – začetek (variante z dovršnimi glagoli) ali B – trajanje (variante z nedovršnimi glagoli):

tla se zamajejo/se majejo pod nogami komu

B – trajanje (variante z nedovršnimi glagoli) ali C – konec (variante z dovršnimi glagoli) – kavzativno:

spodnašati/spodnesti/spodmikati/spodmakniti/... tla pod nogami komu

C – konec:

tla se udrejo pod nogami komu

zmanjka tal pod nogami komu

stati/bititi/... z obema nogama//z nogami (trdno/čvrsto) na tleh/na zemlji

*f avoir les (deux) pieds sur terre 'avoir du bon sens, être réaliste' [*imeti (dve) nogi na tleh 'imeti razum, biti realističen']*

V varianti, ki vsebuje besedno zvezo *stati z nogami*, je frazemska sestavina *noga* pravzaprav redundantna. V varianti z besedno zvezo *z obema nogama* pa je ravno sestavina *obe* pomenotvorna – poudarja intenzivnost dejanja in motivira pomenski odtenek 'zelo'. Pomen frazema je 'biti (zelo) realističen' (od tod tudi »prizemljen«).

[biti kje//stati kje//stopiti kam//...] z obema nogama

Nestabilnost:

Noga vpliva na pomen frazema:

noge odpovejo komu

zato je tudi njegov pomen 's težavo hoditi' ali 's težavo stati' (dodatni pomenski odtenek je odvisen tudi od situacije, ki se ubeseduje, npr. 'od strahu/začudenja/utrujenosti/...').

Funkcija noge je tudi brcanje, ki je spodbudilo občutek, da z nogami izrinimo/umaknemo nekoga iz svojega življenja.

dati nogo/brco komu

Frazem ima dva pomena: 'odpustiti koga iz službe' in 'pustiti partnerja'. Verjetno je nastal iz brcniti koga (iz službe ali partnerske zveze)

Sem spada še frazem:

upirati se/braniti se z rokami in nogami

V tem frazemu se pojavljata sestavini *roka* in *noga* (torej vse okončine), pri čemer ima druga sestavina, tj. *noga*, poudarno vlogo (intenzifikacija), kar se odraža tudi v pomenu tega frazema, saj glagol *upirati se* dobi še intenzifikator 'zelo'.

- *f faire des pieds et des mains 'employer tous les moyens' ; on ne dit ni faire des pieds, ni faire des mains, seuls, mais l'expression globale correspond à l'ensemble de l'activité physique [*delati noge in roke; 'uporabiti vsa*

sredstva, pripomočke'; ne rečemo niti *delati noge* niti *delati roke* posebej, celoten frazem ustreza celoti fizične aktivnosti]

Noga omogoča različne motorične funkcije:

imeti v nogah kaj (šport.)

Večinoma se rabi v zvezi s športom, npr. smučanjem, brcanjem žoge, tekom, odvisno od situacije, ki jo s tem frazemom ubesedujemo, in pomeni 'že osvojiti/opraviti kaj'.

Po analogiji z levo roko, ki je pri večini ljudi manj spretna, se je lastnost levega kot slabšega oziroma manj primernege od desnega prenesla še na druge stvari in pojave, tudi na nogo:

vstati z levo nogo 'biti slabe volje'

= • *f se lever du pied gauche* 'être de mauvaise humeur dès le matin'
[*dvigniti se, vstati z levo nogo; 'biti slabe volje že od zjutraj']

Le pied gauche correspond au mauvais pied et métaphoriquement à une action mal engagée.

[Leva noga ustreza slabi nogi in metaforično slabo angažiranemu dejanju.]

• *f être sur le pied gauche* 'dans une situation mauvaise, embarrassante'
[*biti na levi nogi 'v slabi, težavni situaciji']

Človeku se noge (za)tresejo pri strahu.

noge/kolena se šibijo komu

Naslednji frazemi asociirajo na smrt.

biti z eno nogo že na onem svetu

(že) *biti z eno nogo v grobu* 'biti blizu smrti'.

• *f avoir un pied dans la tombe (la fosse)* 'être près de la mort' met en œuvre l'image très ancienne de la vie représentée par une marche qui aboutit à la tombe : le dernier pas – la mort – met le second pied dans la tombe (XIVe s.). L'expression est dans Montaigne, avec une syntaxe différente : *avoir le pied à la fosse*. [*imeti nogo v grobu (jami, luknji) 'biti blizu smrti' prinese zelo staro sliko življenja, ki predstavlja stopnico, ki vodi do groba: zadnji korak – smrt – dati drugo nogo v grob (14. st.). Ta frazem najdemo pri Montaigneu z drugačno skladnjo: *imeti nogo v jami].

2.8 UGOTOVITVE

Analiza frazemov s sestavino *noga/jambe (pied)* je pokazala, da noga glede na kulturno podstavo kaže na podstavek in nizek položaj, izkušnjsko pa premikanje.

2.9 ANALIZA FRAZEMOV S SESTAVINO *ROKA/MAIN (BRAS)*

2.9.1 KULTURNA PODSTAVA

2.9.1.1 OBLAST

Božja levica je po tradiciji povezana s pravico, desnica pa z usmiljenjem, milostjo. Desnica je blagoslavljaljoča roka, emblem duhovniške avtoritete, kot je roka pravice emblem kraljevske oblasti.

Roka velja za božjo dobrodejnost tedaj, ko označuje pollaščenje nečesa ali potrjevanje oblasti – roka pravice, roka na predmetu ali ozemlju, v zakon dana roka – razlikuje in odlikuje tistega, ki ga predstavlja, bodisi pri opravljanju funkcij ali v novem položaju. (Chevalier, Gheerbrant 2006: 515).

'Služi za držanje' – držanje česa kot 'posedovanje' v materialnem in psihičnem smislu (upravljanje, vodenje in vladanje, gospodovanje – imeti oblast) – je pomenska sestavina, s katero je roka kot frazeološka sestavina največkrat udeležena v pomenski zgradbi frazema.

Izhodiščna zgradba, skupna vsem tem frazemom, je *imeti v rokah (kaj/koga)*, tudi *držati (vse) niti v (svojih) rokah*, in konverzivno *(kdo/kaj) biti v rokah (koga, čigavih)*. Konstrukcija *imeti (vse) v (svojih) rokah* (sopomenka *imeti vse adute v svojih rokah*) opisuje položaj z vidika vršilca dejanja (s pomensko sestavino + člov.; lahko gre tudi za metonimijo, npr. *policija, sodišče ima v rokah*). Človek, ki mu pripada roka v frazemu, je posedovalec, upravljavec ali oblasnik koga/česa drugega. V konverzivnem odnosu do teh so konstrukcije *(kaj/kdo) je v rokah (koga) oz. (kaj/kdo) je v (čigavih/kakšnih) rokah*. V njih zavzema položaj osebk a človek ali predmet, ki je držan od koga, ki mu pripadajo roke v frazemu. Obe osnovni konstrukciji nastopata v treh relacijah: a) prijeti/prijemati 'začeti držati', b) držati c) izpustiti/izpuščati 'nehati držati'(Kržišnik 1990: 146).

- *f au bras de quelqu'un 'en le tenant par le bras'*. Le geste d'engager son bras sous celui de quelqu'un pour le tenir correspond, dans notre culture, à une attitude amicale, alors que celui de tenir entre ses bras est sexualisé. [*v rokah nekoga 'držati ga za roko'. Kretnja, ko položimo svojo roko pod roko nekoga drugega, da bi ga držali, kar ustreza v naši kulturi prijateljski drži, medtem ko je držati med rokami spolno.]

Pozicija *kaj* kot predmet držanja je lahko zasedena s stalno, frazeološko sestavino, npr. *imeti vajeti v rokah*, in ta prispeva v osnovno pomensko zgradbo dodatne sestavine.

1. imeti v rokah

a) 'začeti držati' = začetek

(kdo) dobiti/vzeti v (svoje) roke (koga/kaj) ...

= *f prendre en main* 'commencer à s'occuper personnellement de quelque chose' [*vzeti v roko 'začeti se osebno ukvarjati z neko stvarjo']

V franc. tudi v pomenu, da nekoga *zopet vzamemo v svoje roke, 'imamo avtoriteto nad njim, vzpostavimo red in disciplino':

f reprendre (quelqu'un) en mains 'reprendre son autorité sur lui; rétablir l'ordre et la discipline'

Frazemi, pri katerih lahko govorimo že o zgodovinskem ozadju:

LA HAUTE MAIN: LA MAIN BASSE

f faire main basse (sur quelque chose) 's'en emparer, voler' [*dati roko nizko 'polastiti se nečesa, krasti']

f haut la main 'facilement, sans efforts, sans peine (comme le chevalier qui tient la bride de son cheval avec nonchalance, la main-haute)' [*roko visoko 'brez truda, brez težav, z lahkoto (kot vitez, ki ravnodušno drži uzdo svoje ga konja)']

Explication: la locution est d'origine militaire. **La haute main** était la main droite, puisqu'elle tient la bride du cheval, et **la main basse**, la gauche, qui tenait l'arme. La locution signifiait au début 'frapper sans pitié'.

Razlaga: Frazem je po svojem izvoru vojaški. **Visoka roka** je desna roka, se pravi tista, ki je držala uzdo, **nizka roka** – leva – je bila tista, v kateri je bilo orožje. Frazem je prvotno pomenil 'udariti brez milosti'.

f avoir la haute main (sur quelqu'un ou quelque chose) 'en être le maître; commander, diriger, avoir ses pouvoirs' [*imeti visoko roko nad nekom/nečim 'biti vodja, dajati navodila, poveljevati, ukazovati']

b) 'držati' = trajanje

(kdo) imeti v rokah (koga/kaj)

= *f avoir (qqn) bien en main* 'le dominer, par force physique ou morale, par l'autorité ou l'influence que l'on a sur lui' [*imeti koga/kaj dobro v rokah 'dominirati, fizično in moralno, z avtoriteto ali vplivom, ki ga imamo nad nekom']

c) 'prenehati držati' = konec

(kdo) izpustiti iz rok (koga/kaj) ...

č) 'ponavljanje držanja'

iti iz rok v roke

f de la main à la main/ de main en main 'directement; sans intermédiaire; sans formalités juridiques' [iz rok v roke* = neposredno; brez pravnih postopkov] – POMEN JE DRUGAČEN KOT V SLOVENŠČINI!

Primer: Je n'ai pas voulu qu'il me signe un billet. Je lui ai prêté cet argent *de la main à la main*. Je me fiais à lui.

2. biti v rokah

a) *(kdo/kaj) priti/pasti v roke (čigave/kakšne/komu)*

= *f ce qui nous tombe sous la main* 'se dit de choses qu'on ne choisit pas, mais qu'on prend, sans préférence, parce qu'elles sont là, à notre portée' [*kar nam pade v roke 'reče se za stvar, ki je ne izberemo, ampak vzamemo, brez dajanja prednosti, ker je tam, na dosegu]

pasti v roke pravice 'biti ujet, aretiran'

b) *(kdo/kaj) biti v rokah (čigavih/koga)*

f être entre bonnes mains 'se dit de quelqu'un ou de quelque chose qui a été confié à quelqu'un qui on peut avoir pleine confiance' [*biti v dobrih rokah 'se reče za nekoga ali nekaj, ki je bilo zaupano nekomu, ki mu lahko popolnoma zaupamo']

(kdo/kaj) biti v božjih rokah

c) *(kdo) rešiti/trgati se iz rok (čigavih/koga)...*

2.9.1.2 LASTNINA/POSEST

Roka je osnovni del telesa, s pomočjo katerega se drži predmete.

Fizična, konkretna dejavnost držanja roke, v katerih se ne drži nič:

z golimi rokami 'brez pripomočkov'

(risati...) s prosto roko 'brez (risarskih ...) pripomočkov'

Roka služi za držanje, držati kaj močno in ne puščati pa je simbol posedovanja. Najpreprostejša manifestacija lastniške pravice je zgrabljenje nekega predmeta z roko. Predmet, ki se nahaja v roki koga, je njegova last.

Trdnost posedovanja je pomembnejša od večje vrednosti posedovanega:

Boljši vrabec v roki kakor golob na strehi.

Implicitno je roka udeležena s to pomensko sestavino v frazemu
(kdo) *držati/oprijemati/oklepiti se (koga/česa)* z vsemi štirimi

2.9.2 IZKUŠENJSKA PODSTAVA

2.9.2.1 DELO

Roka je osnovno orodje za delo, tj. ustvarjanje materialnih in duhovnih dobrin (Kržišnik 1990: 146).

Roka ob glagolu delati označuje fizično delo: *delati/narediti na roko* z možnostjo potrpljenja *narejen na roko/na roke*. Namesto *delati* so mogoči tudi drugi glagoli, ki imajo v svoji pomenski zgradbi 'fizično delati': *okopavati, žeti, šivati ...*

= • *f à bras* 'à la main ; sans aide mécanique, etc.' *Transporter des fardeaux à bras* – Avec des substantifs à bras forme des syntagmes comme *voiture à bras* 'tirée pas un homme' [*na roko 'na roko, brez strojne pomoči, itd.' Prenašati tovor na roko – s samostalniki *na roko* tvori sintagme kot je *avto na roko* 'vleče ga človek']

Roka v povedi *Manjka nam rok (delavcev)*; v francoščini se uporablja kot frazem, sicer v isti obliki:

• *f manquer de bras* (avec un sujet désignant une activité) 'souffrir d'une main-d'œuvre insuffisante' [*manjkati roka (z osebkom, ki opisuje dejavnost) 'trpeti zaradi nezadostne delovne sile']
f avoir les main libres 'pouvoir agir librement, à son gré' [*imeti proste roke* 'lahko postopati po svoji volji']

Delo kot **način pridobivanja sredstev za preživetje**: *prislužiti z rokami, živeti od dela svojih rok, živeti iz rok v usta*.

• *f ne vivre que de ses bras* 'n'avoir pas d'autres ressources que son travail manuel' [*živeti le od svojih rok 'ne imeti drugih sredstev, ampak le od dela svojih rok']

Roka nastopa tudi kot orodje za delo v **širšem smislu 'delovanje'** (roka je v tem primeru kvaziinstrument): *imeti polne roke dela; delati na svojo roko; začeti (obrt) na svojo roko* (z varianto *začeti na svojo*). 'Začetek delovanja': *pljuniti v roke*; 'prenehanje delovanja': *dvigniti roke*.

Roka opravlja delo tako, da se premika. Če tega gibanja ni, je to znak, da kdo ne dela. Nedelo je lahko hoteno: *držati roke v žepu, držati roke križem*; ali nehoteno: *držati roke v žepih*, tj. 'nezmožnost delovanja': *imeti zvezane roke*; protipomensko 'možnost delovanja': *imeti proste roke* (tudi kavzativno *dati proste roke /komu/*), tudi *ne stati križem rok*.

f avoir les main libres 'pouvoir agir librement, à son gré' [*imeti proste roke* 'lahko postopati po svoji volji']

• *f croiser les bras*, ou plus souvent *se croiser les bras* 'rester sans rien faire' ou 'refuser d'agir'. [*prekrižati roke, ali bolj pogosto prekrižati si roke 'ostati brez, da bi delali' ali 'odkloniti delovanje'.]

Le geste des avant-bras croisés, appuyés sur la poitrine, une main passant sous un bras, l'autre sur le bras opposé, signifie culturellement l'intention d'inaction, ou le défi par refus d'agir. À noter que le geste des bras en croix (où la croix est formée par les bras et le corps) a une signification entièrement différente, motivée dans notre culture par le christianisme. Dans le contexte gestuel, *croiser* et *croix* se sont spécialisés de manière divergente, par une exploitation de la morphologie qui augmente l'information (en supprimant la régularité sémantique qui serait normale entre bras en croix et bras croisé).

[Kretnja prekrižanih rok, ki jih položimo na prsi, ena roka je pod roko in druga je nad nasprotno roko kulturno pomeni namen neaktivnosti ali izziv, ker smo odklonili delovanje. Opazimo, da ima kretnja rok v obliki križa (kjer je križ oblikovan z rokami in telesom) popolnoma drugačen pomen, ki je v naši kulturi motiviran s krščanstvom. V kontekstu kretenj sta se *križati* in *križ* ločila z izrabo morfologije, ki poveča informacijo (z odpravo običajne semantike, ki bi bila običajna med rokami v križu in prekrižanimi rokami.)]

K pozitivnemu vrednotenju človekovih rok kot orodja za (neko) delo bi lahko šteli tudi francoski frazem *se faire la main* 's'entraîner; s'exercer' [*narediti si roko 'vežbati'].

Desnica ustreza akciji, levica pa neakciji.

negativno: *imeti dve levi roki, imeti roke od dela stran obrnjene, imeti nesrečno roko*

gibanje rok = delo, negibanje rok = nedelo

• *f rester les bras croisés* 'rester inactif, indifférent; ne rien faire' [*ostati s prekrižanimi rokami 'biti neaktiven, nič ne narediti']

Primer: Grèves, manifestations, désordres, attentats à la bombe: la situation s'aggrave de jour en jour, et le gouvernement reste les bras croisés.

Z delom povezan medčloveški odnos je **pomoč**. Prim. SSKJ *pomagati* 1. 'opravljati delo, del dela namesto drugega'. S to pomensko sestavino je roka udeležena v frazemih: *iti na roke/na roko (komu), biti si na roke, ponuditi komu roko* 'želeli komu pomagati'. V francoščini : *prêter*

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

main-forte (à quelqu'un) 'l'aider, le secourir, dans un combat, une lutte, un danger; dans des circonstances difficiles' [*posoditi močno roko 'nekomu pomagati komu, rešiti koga v boju, v nevarnosti, v težkih okoliščinah'], tudi *donner (à quelqu'un) un coup de main* 'l'aider' [*podati komu roko 'pomagati mu']

2.9.2.2 DAJANJE

Roka z navzven obrnjeno dlanjo pomeni darovanje, miloščino (Chevalier, Gheerbrant 2006: 515).

dajati z obema rokama

= *f avoir la main donnante* 'être généreux' [*imeti roko, ki daje, dajajočo roko 'biti radodaren']

biti odprtih/dobrih rok

• *f à bras ouverts* 'avec une grande cordialité' (employé avec des verbes comme accueillir, recevoir, etc.) → *ouvrir les bras* [*z odprtimi rokami 'zelo prisrčno' (uporablja se z glagoli kot sprejeti, prejeti, itd.) → *odpreti svoje roke*]

• *f ouvrir les bras à quelqu'un* 'l'accueillir avec empressement', 'être prêt à le prendre dans ses bras' (→ *à bras ouverts*) [*odpreti roke komu 'sprejeti ga z vnemo' in 'biti pripravljen ga prijeti v roke (→ z odprtimi rokami)]

sprejeti z odprtimi rokami (nekonkretno dajanje)

f à pleines mains 'abondamment, libéralement' [*s polnimi rokami 'obilno, darežljivo']

protipomensko 'nedajanje':

(*kaj*) *ne gre iz rok (komu)* ali (*kaj*) *gre nerado iz rok (komu)*

priti praznih rok

f les mains vides 'sans apporter de cadeau' [*prazne roke 'ne da bi prinesli darilo']

konverzivno 'nedobivanje':

ostati praznih rok

K tem (negativna ocena ...) sodi tudi frazem, zgrajen po enakem modelu: *imeti čiste roke* (tudi zanikano *ne imeti čistih rok*), pomensko pa vezan na frazema *umiti si roke /kakor Pilat/* 'ne sprejemati odgovornosti za negativno dejanje, ki ga je kdo storil ne popolnoma

prostovoljno' (SSKJ) in */u/mazati si roke s čim* (s kakim negativno vrednostnim dejanjem) ter *imeti umazane roke* 'ne biti pošten, biti na slabem glasu'.

f s'en laver les mains 'se déclarer non responsable de ce qui arrive; allusion au geste de Ponce Pilate lors de la condamnation de Jésus' = sln. *umiti si roke*.

Na tem mestu bi omenila še francoski frazem *un homme de main* 'sorte de brute qui, travaillant pour le compte d'un autre, se charge d'exécuter les basses besognes et souvent de commettre des crimes' [*človek roke 'izvrševalec umazanih, kriminalnih dejanj za nekoga drugega'].

Enako tudi v *roka roko umije/umiva*, vendar z dodatno pomensko sestavino 'negativna ocena dejanja (ki ga opravlja roka)'

2.9.2.3 BOJ

Roke so prvo (in najstarejše) orožje v boju. Boj je napad in obramba.

Napad: (*kdo*) *položiti roko na koga*

= *f porter la main (sur quelqu'un)* 'le frapper' [*prinesti, zadati roko (na nekoga) 'udariti nekoga']

dvigniti roko proti (komu)/nad (koga);

namera tepsti: *roke srbijo (koga)*

• *f à bras raccourcis* (avec des verbes du type *taper, cogner ...* ou *tomber (sur quelqu'un)*) 'en donnant des coups violents' [*s skrajšano roko (z glagoli tipa udariti, tepsti ... ali *pasti (na nekoga)*) 'dati nasilne udarce']

f en venir aux mains 'se battre' [*priti do rok 'tepsti se']

Obramba: (vendar ne pred resničnim napadalcem)

braniti/upirati se z vsemi štirimi (tj. z dvema rokama in dvema nogama); roka je implicirana

Posledica boja je smrt. V slovenščini obstajata dva frazema. V enem roka, ki povzroča smrt, pripada vršilcu dejanja, ki zaseda skladiščno vlogo osebkca: *položiti/dvigniti roko nase*; v drugem je v osebkcu nosilec stanja, roka pa pripada vršilcu dejanja: *umreti od čigave roke* (npr. sovražnikove; tudi *roke koga*, npr. sovražnika).

2.9.2.4 OBUPANOST

Dvignjene roke izražajo pasivno, receptivno dejanje. Gre za telesno akcijo, ki se umika duhovnemu sodelovanju. Dvignjene roke ljudi, ki se vdajajo, npr. vojnih ujetnikov ali

aretiranih zločincev, so očitno previdnostni ukrep, ki ga je uvedel zmagovalec, da premagani ne bi mogel uporabiti za hrbtom skritega orožja. Toda v bistvu pomenijo podrejenost, klic po pravici in milosti: premaganec se prepusti zmagovalčevi volji, noče se sam braniti. Gre za dejanje vdaje, prepustitve. Kdor tako dvigne roke, postane pasiven, prepuščen gospodarju na milost in nemilost (Chevalier, Gheerbrant 2006: 515).

• *f lever les bras au ciel* 's'avouer impuissant à agir ou à réagir, en face d'événements ou de faits qui nous causent une surprise désagréable'
[*dvigniti roke proti nebu]

(C'est signe d'étonnement douloureux, de protestation impuissante, d'indignation, et en prenant le ciel, Dieu à témoin). C'est une attitude de prière très ancienne (cf. Exode 17, 11-12, à propos de Moïse).

To je znak bolečega začudenja, neuspešnega ugovora, ogorčenosti in ko izberemo še nebo, nam je Bog priča). To je zelo star način molitve (2 Mojzesova knjiga 17,11-12; o Mojzesu).

Podoben, a le presenečenje nad neko novico izražajoč frazem:

• *f les bras m'en tombent* 'être très surpris, très étonné, en apprenant une chose' [*roke mi padejo 'biti zelo presenečen nad nečim; nad neko novico']

Primer: Vous êtes sur que c'est lui qui a volé? *Les bras m'en tombent* (= je suis très surpris). Je l'ai toujours pris pour un élève honnête.

2.9.2.5 PROŠNJA

Iztegnjene roke izražajo prošnjo.

V francoskem frazemu *tendre la main* 'mendier; demander la charité' [*iztegniti roko 'prostiti za miloščino'] je roka udeležena s pomensko sestavino 'prosjačiti'.

2.9.2.6 PRISEGA

Polaganje roke na prsi; morda neke vrste priseganje, da je povedano resnica:

(*položi*) *roko na srce in priznaj* 'bodi odkritosrčen'

2.10 UGOTOVITVE

Roka ima bogato kulturno ozadje. Povezana je z Božjo roko, ki pomeni oblast in posedovanje, kar se odraža tudi v frazemih. Izkušnjsko pa je roka osnovno orodje za delo, z rokami dajemo veliko kretenj, zato tudi veliko frazemov izhaja iz tega.

3 ANALIZA PO POMENSKIH SESTAVINAH

V tem delu bom obravnavala frazeme s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)*. Srce naj bi bila fizična predstava duše ali morda prostor njenega bivanja oziroma sta v prenesenem pomenu eno in isto.

3.1 FRAZEMSKA SESTAVINA *SRCE/CŒUR*

Delitev razločevalnih pomenskih sestavin in podtipov ter določene pripadajoče razlage so povzete in nadgrajene po magistrskem delu Nataše Detič: *Somatska frazeologija slovenskega jezika* (2007).

3.1.1 TOPOGRAFSKE POMENSKE SESTAVINE

3.1.1.1 NAMEŠČENOST ZNOTRAJ

Srce je nameščeno v notranjosti prsi, znotraj prsnega koša, od zunanosti, tj. površine oziroma od kože, ga ločijo še prsi in prsni koš, torej mišice in kosti, ki ga varujejo in otežujejo njegovo dostopnost, kar se kaže v frazemih

kaj gre do srca komu oz. kaj sega/seže do srca/v srce komu 'kaj gane, prizadeva, prizadene koga'

*od/iz srca*²¹ 'iskreno, odkritosrčno, zelo'

= *f de tout (mon) cœur* 'avec toute sincérité de l'émotion' [iz vsega (svojega) srca; 'z iskrenostjo čustev']

f d'abondance de cœur 'en s'épanchant avec confiance' [*iz izobilja srca; 'izliti, razkriti z zaupanjem']

f venir du cœur 'être spontané et sincère' [*priti iz srca; 'biti spontan in iskren']

Srce kot organ torej zaradi nameščenosti v notranjosti povzroča, da so čustva in občutki, ki so v njem, zaupni in skriti pred ljudmi. Na to kaže frazem

razkriti/razodeti (svoje) srce//svojo dušo komu

²¹ V varianti tega frazema *iz dna srca* in pri frazemu *do dna srca* oz. *v dna srca/duše* je frazemska sestavina *srce* udeležena z več kot eno pomensko sestavino, zato bosta navedena še s poglavju NAMEŠČENOST ZNOTRAJ in OBLIKA: POSODA. V varianti *iz vsega srca* pa bo udeležena s pomensko sestavino velikost, zato bo navedena v poglavju VELIKOST.

ki pomeni 'izpovedati svoja čustva, misli komu'. Dobesedno branje vzbuja sliko, da srce ni več skrito, čeprav je še na istem mestu (prsni koš je odprt, srce se vidi).

Še stopnjevano je to pri frazemih

imeti srce na jeziku 'hitro zaupati svoja čustva'

f avoir le cœur sur les lèvres 'être entièrement sincère' in 'avoir la nausée'.

[*imeti srce na ustnicah; 'biti popolnoma iskren', 'imeti slabost']

Tu se slovenščina in francoščina razlikujeta v frazemski sestavini (delu ust).

nositi srce na dlani 'vedno očitno kazati svoja čustva'

*f avoir le cœur sur la main*²² 'être généreux' [*imeti srce na roki; 'biti radodaren'] – pomen se razlikuje!

Dobesedno branje teh dveh frazemov vzbuja sliko, da srce ni več znotraj, v prsnem košu, ampak že zunaj (čustva in občutki, ki so v srcu, so zelo očitni, vsem opazni).

Frazem *misliti bolj s srcem kot z glavo* pa kaže na nasprotje med srcem kot središčem za čustvovanje in glavo kot središčem za razum.

3.1.1.2 NAMEŠČENOST ZGORAJ

Srce je nameščeno v zgornji polovici telesa, tj. nad pasom. Frazem

srce pade/uide v hlače komu,

ki pomeni 'zbati se, izgubiti pogum', temelji na človekovi izkušnji v zvezi z gravitacijo, ki vzbuja predstavo, da če popustijo vezi, s katerimi je srce vpeto v prsnem košu, le-to pod vplivom težnosti pade navzdol.

V francoščini obstaja še frazem, ki kaže na to, da srce leži visoko v telesu:

f Haut les cœurs! 'courage!' [*visoko srca!; 'pogum!']

Srce je nameščeno zgoraj in lahko pride še višje. V francoščini ima pomenska sestavina srce tukaj pomen 'želodec' (tega v slovenščini ni). Če gre srce višje, nam to povzroči reakcijo gnusa.

f avoir le cœur au bord des lèvres 'envie de vomir' [*imeti srce na koncu ustnic; 'iti na bruhanje']

f avoir mal au cœur 'des nausées' [*imeti slabost pri srcu; 'slabosti']

f avoir le cœur sur les lèvres 'être entièrement sincère' in 'avoir la nausée'.

[*imeti srce na ustnicah; 'biti popolnoma iskren', 'imeti slabost']

²² V frazemu *imeti srce na dlani* se v francoščini uporablja namesto izraza dlan izraz roka: *avoir le cœur sur la main* [imeti srce na roki] – za dlan namreč uporabljajo izraz *la paume*.

Če pa je srce dobro nameščeno, ostane nas svojem mestu in nam ne povzroča gnusa.

f avoir le cœur bien accroché 'ne pas être facilement écœuré, dégoûté'
[*imeti srce dobro ujeto, obešeno; 'nekaj se ti ne hitro zagabi, zagnusi']

Comme dans plusieurs autres expressions, le cœur (estomac) stable est identifié à l'absence de nausée (physiquement) ou de dégoût (abstraction), la dysphorie nauséuse étant interprétée comme une »montée« de l'organe vers la bouche.

Kot v veliko drugih frazemih je srce (želodec) stabilno identificirano brez slabosti (fizično) ali studa (abstraktno), slabost je interpretirana kot »dvig« organa proti ustom.

3.1.1.3 NAMEŠČENOST: ZGORNJI IN SPODNJI DEL

V francoščini naj bi imelo srce zgornji in spodnji del. Tukaj pomenska sestavina *cœur* nastopa v pomenu 'želodec'. Če zgornji del obrnemo navzdol, gre vsebina iz želodca navzgor in to povzroča slabo fizično počutje, slabost.

f lever, soulever le cœur 'écœurer, dégoûter' [*dvigniti, vzdigniti srce; 'zagabiti, zagnusiti']

f tourner sur le cœur 'provoquer la nausée'; la nausée est en ce qui tourne (soulève, retourne) le cœur. [*obrniti srce; 'izzvati slabost'; slabost, ki obrne (dvigne, naščuva) srce]

f mettre le cœur à l'envers 'provoquer une réaction de dégoût' [*dati srce narobe; 'izzvati reakcijo gnusa']

3.1.1.4 ODDALJENOST

Pri oddaljenosti je izrazito razmerje blizu srca – daleč od srca.²³ Bližina v tem primeru pomeni prijazno razmerje, čustveno ali duhovno sorodnost (geslo bližina v SSKJ in SP). Na to kažejo frazemi

prirasti k srcu komu 'kdo vzljubi koga, kaj'

kdo/kaj je pri srcu komu 'kdo, kaj ugaja, je všeč komu'

(*preveč*) *gnati/vzeti/jemati si k srcu (kaj)* 'žalostiti se, vznemirjati se, vznemiriti se (zaradi česa)'

f avoir/prendre quelque chose à cœur 'y prendre un intérêt passionné'
[*imeti/vzeti kaj k srcu; imeti strasten interes] – pomena se razlikujeta

²³ Tu gre za oddaljenost drugih stvari od srca.

f tenir à cœur 'être important pour quelqu'un' [*držati k srcu; biti pomemben za nekoga'] – pomena se razlikujeta

Nasprotno je pri tistem, kar je od srca oddaljeno:

daleč od oči, daleč od srca 'Kogar ali česar človek dolgo ne vidi, preneha imeti rad, se mu ne zdi več pomembno.'

= *f loin des yeux, loin de cœur* 'fraîcheur de sentiments; on ne pense guère à ceux qu'on ne voit plus' [*daleč od oči, daleč od srca; 'hladnost čustev; ne mislimo več na tiste, ki jih ne bomo nikoli več videli]

3.1.2 ANATOMSKE POMENSKE SESTAVINE

3.1.2.1 VELIKOST

Frazemi

z vsem srcem

iz vsega srca

= *f de tout (mon) cœur* 'avec toute sincérité de l'émotion' [iz vsega (svojega) srca; 'z iskrenostjo čustev']

ki izražajo intenzivnost dejanja ('zelo'), drugi frazem pa tudi 'iskreno, odkritosrčno', vzbujajo sliko, da je udeležen celoten organ, ne morda le del, s čimer je pokazana intenzivnost dejanja.

Iz frazemov

srce upada/upade komu 'koga postaja strah, kdo izgubi pogum'

srce se stiska/krči/skrči komu (od groze) oz. *kaj stiska/stisne srce komu* 'strah, groza je koga'

= *f serrer le cœur* 'rendre triste et angoissé' [*stisniti srce; 'povzročiti žalost, grozo']

je razvidna naivna človekova predstava o zmanjš(ev)anju velikosti (prostornine) srca zaradi groze, strahu.

Predstava o najmanjši količini, ki je stopnjevana celo do odsotnosti dela telesa, je prisotna v frazemu

biti brez srca oz. *ne imeti srca (za koga/kaj)*,

ki pomeni 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten (do koga)'.

= *f sans cœur* 'dur, insensible' [*brez srca; 'trdo, brezčutno']

3.1.2.2 KEPA

V naivni človekovi predstavi je srce kepa živega tkiva, ki se lahko poškoduje, imelo pa naj bi različne fizične lastnosti, stalne in takšne, ki se spreminjajo glede na življenjske okoliščine in različne zunanje dejavnike, situacije.

Na različne človekove značajske lastnosti kažejo različne uresničitve frazema

biti kakšnega srca oz. imeti kakšno srce (npr. *imeti zlato/široko srce oz. biti zlatega/širokega srca*),

ki pomeni 'biti kaj, kakšen po značaju, obnašanju'.

f joli/gentil/mignon/beau comme un cœur 'd'une manière charmante, attendrissante + intensité – beaucoup' [*lep/prijazen/ljubek/dober kot srce; 'očarljiv, ganljiv' + 'zelo']

Cœur, terme de comparaison, correspond à l'emploi d'amour, anthropomorphique (*joli ... comme un amour*).

Srce, izraz primerjave, ustreza uporabi ljubezni antropomorfično (*lep ... kot ljubezen*).

f cœur d'or 'caractère doux, bienveillant, généreux; personne généreuse' [*zlato srce; 'nežen, dobrohoten, radodaren karakter; radodarna oseba']

Il a un cœur d'or signifie tout d'abord 'il a un cœur pur et précieux', d'après les deux valeurs symboliques les plus évidentes du métal. En outre, l'or est brillant, lumineux. Il est remarquable que cette métaphore, bien qu'elle utilise le nom d'un métal, n'est pas contaminée par les valeurs négatives de dureté qu'emporte une locution comme *cœur de marbre*.

Ima zlato srce je najprej pomenilo 'ima čisto, svetlo in dragoceno srce', glede na dve najbolj vidni simbolični vrednosti kovine. Še več, zlato se sveti, iskri. Zanimivo je, da ta metafora, čeprav uporablja ime kovine, ni okužena z negativnimi vrednostmi trdote, ki jo ima frazem *marmornato srce*.

f cœur de marbre/pierre 'caractère dur, insensible' [*marmornato/kamnito srce; 'trd, brezčuten karakter']

Cette métaphore met en œuvre l'opposition dureté-tendresse, dans le cas de marbre, froideur-chaleur. Le cœur dur et froid est celui que rien ne peut remuer, réchauffer et attendrir.

Ta metafora izpostavi nasprotje trdota-mehkoba, v primeru marmorja pa hlad-toplota. Srce, ki je trdo in hladno, je tisto, ki ga nič ne more omehčati, ogreti in ganiti.

f cœur de lion 'grand courage' [*srce leva; 'velik pogum']

f cœur de tigre 'caractère dur, féroce' [*srce tigra; 'trd, krut, strašen karakter']

f cœur de vipère 'caractère perfide' [*srce gada; 'zahrbtn, izdajalski, potuhnjen karakter']

f cœur de poule 'grande poltronnerie' [*srce kokoši; 'velika bojzljivost']

f avoir un cœur de citrouille 'être mou et lâche' [*imeti srce buče; 'biti mehki in bojzljiv']

f mauvaise tête, mais bon cœur 'mauvais garçon généreux, personne turbulente mais sans méchanceté' [*slaba glava, vendar dobro srce; 'hudoben radodaren fant; razposajena oseba, vendar brez hudobije']

Če pa nimamo srca

f le cœur me manque 'je suis découragé' [*srce mi manjka; 'izgubil sem pogum']

- Živo tkivo:

Predstava srca kot mehkega organa, občutljivega na bolečino, ki se lahko poškoduje, je v ozadju frazemov

srce/duša koga boli (zaradi česa) 'biti žalosten, razočaran'

srce krvavi komu 'kdo zelo trpi, je zelo žalosten'

kaj prebada srce komu 'kaj povzroča žalost, duševno bolečino komu'

= *f percer le cœur* 'faire vivement souffrir' [*predreti, prebosti srce; 'povzročiti močno trpljenje']

kaj je (kakor) nož v srce komu/za kaj 'kaj zelo prizadene koga'

- Temperatura

Poleg razmerja blizu srca – daleč od srca²⁴ se v frazemih s sestavino *srce/cœur* pogosto pojavlja razmerje toplo – hladno.

srce se ogreje (komu/čigavo) 'postati vesel, srečen'

in kavzativno

ogrevati/ogreti srce komu 'povzročati, povzročiti veselje komu'

= *f chauffer/réchauffer le cœur* '(re)donner de la force d'âme, du courage' [*greti/pogreti srce; dati moč duše, pogum']

²⁴ Glej tudi poglavje ODDALJENOST.

f donner/mettre/remettre du cœur au ventre à quelqu'un 'donner, rendre courage' [*dati/položiti/postaviti srce na trebuh komu; 'dati pogum']

ter protipomenski frazem

srce se ohladi komu/čigavo 'pomirijo se čigava čustva do koga'

Vroče srce je pri tem znak pozitivnih čustev (veselje, ljubezen ipd.):

srce gori komu za koga '(zelo) ljubiti koga (trajanje dejanja)

*srce se vname*²⁵ (*komu/čigavo*) (*za koga*) oz. *vneti se za koga* oz. *vneti srce komu* 'zaljubiti se; vzbuditi ljubezen, naklonjenost koga' (začetek dejanja).

Mrzlo srce pa je znak negativnih čustev (strah, žalost):

zebe/zazebe pri duši/srce/v srce/v dušo 'biti, postati potr, žalosten'

Od ljubezni razgreto srce je tudi podlaga frazema

mrzle roke, vroče srce 'mrzle roke in vroče srce izdajajo čustvenost, zaljubljenost'

Na prehod iz mrzlega (negativno) v toplo (pozitivno) kaže frazem

srce se taja/o(d)taja/topi/stopi komu,

ki pomeni 'postajati, postati dostopen, zgovoren'.

Nasprotni prehod, v mrzlo, je v frazemu

*kri/srce ledeni/zledeni komu*²⁶,

ki pomeni 'strah je koga, prestrašiti se'.

- Trdota:

Tretje pogosto razmerje pri frazemih s sestavino *srce* je razmerje trdo – mehko, pri čemer mehkost kaže na pozitivna, trdota srca pa na negativna čustva:

biti mehkega srca 'biti usmiljen, sočuten, popustljiv'

s skladenjsko varianto

imeti mehko srce 'biti usmiljen, sočuten, popustljiv'

= *f cœur tendre* [*mehko srce]

in protipomenski frazem

biti trdega srca 'biti neusmiljen, nesočuten, nepopustljiv'

s skladenjsko varianto

imeti trdo srce 'biti neusmiljen, nesočuten, nepopustljiv'

²⁵ Vneti se v tem primeru pomeni 'začeti goreti' in ni povezano z vnetjem kot infekcijo, ki sicer tudi povzroči povišanje temperature.

²⁶ Sestavina *srce* je tu drugotna, prvotna je *kri* (ledena tekočina).

Zelo trdo srce je v naivni človekovi predstavi podobno kamnu (trda kepa = kamen), kar se kaže v frazemu

imeti srce iz kamna 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten'

= *f cœur de marbre/pierre* 'caractère dur, insensible' [*marmornato/kamnito srce; 'trd, brezčuten karakter']

Cette métaphore met en œuvre l'opposition dureté-tendresse, dans le cas de marbre, froideur-chaleur. Le cœur dur et froid est celui que rien ne peut remuer, réchauffer et attendrir.

Ta metafora izpostavi nasprotje trdota-mehkoba, v primeru marmorja pa hladtoplota. Srce, ki je trdo in hladno, je tisto, ki ga nič ne more omehčati, ogreti in ganiti.

še stopnjevalna pa je ta predstava v frazemu

imeti kamen namesto srca

= *f avoir une pierre à la place du cœur* [*imeti kamen namesto srca]

ki pomeni 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten' in vzbuja predstavo, da srca sploh ni več.

Na prehod med trdim in mehkim kaže frazem

*omehčati/omečiti srce komu/čigavo*²⁷,

ki pomeni 'povzročiti, da kdo postane popustljiv, usmiljen, sočuten'.

- Teža:

Četrto je še razmerje težko – lahko srce. Sem spada frazem

s težkim srcem 'težko, s tesnobo, žalostjo'

f avoir le cœur gros 'très triste' [*imeti debelo, težko srce; 'zelo žalosten']

in njegov protipomenski frazem

z lahkim srcem 'brezskrbno, brez žalosti'

ter

težko je (pri duši/srcu) komu 'kdo je žalosten, čuti tesnobo'

= *f en avoir gros sur le cœur* 'avoir du chagrin' [*debelo, težko pri srcu; 'imeti žalost']

in protipomenski frazem

lahko je pri srcu/duši komu 'kdo je brezskrben'.

Pozitivna je v tem primeru lahkost, negativna pa teža (kot breme, skrb, žalost, ipd.).

Težo lahko povzročajo različni zunanji dejavniki:

²⁷ Za podoben prehod gre tudi pri frazemu *srce se taja/o(d)taja/topi/stopi komu* (tudi pri tajanju namreč postaja mehko), za nasprotnega pa pri *kri/srce ledeni/zledeni komu* (prehod v mrzlo in trdo).

kaj leži na srcu/duši komu oz. imeti na srcu/duši kaj 'kaj povzroča skrb, duševno breme komu'.

f avoir à cœur de faire qqc 'enthousiasme, intérêt' [*imeti na srcu, da bi nekaj naredili; 'navdušenje, interes'] – frazema se razlikujeta

f avoir quelque chose sur le cœur 'en avoir du ressentiment' in 'quelque chose qui te tracasse' [*imeti kaj na srcu; 'imeti zamero' in 'nekaj te teži, muči']

Na prehod od teže k lahkosti kažeta frazema

lajšati/olajšati si srce/dušo (s čim) oz. lajšati srce/dušo komu (s čim) 'manjšati, zmanjšati si, komu duševno bolečino'

kamen se odvali od srca 'rešiti se velike skrbi, nadloge'

(po naivni človekovi predstavi kamen s tem preneha težiti srce, ki postane spet lahko).

3.1.2.3 OBLIKA: PROSTOR

Srce je v naivni človekovi predstavi prostor, v katerem se lahko kaj (ali kdo) nahaja, kot prostor ima lahko tudi vrata. V srcu se nahajajo v glavnem čustva:

gledati/pogledati/videti v srce komu 'poznati, spoznati koga, kakšen je v resnici, kaj v resnici čuti'

predvsem čustvo ljubezni do koga ali česa:

izriniti in čigavega srca koga 'povzročiti, da kdo preneha ljubiti koga zaradi drugega'

izriniti/pregnati/iztrgati si iz srca koga 'pozabiti, prenehati ljubiti koga'.

Protipomenski frazem

ne moči izbrisati/pregnati/iztrgati iz srca koga

pomeni 'ne moči pozabiti, prenehati ljubiti koga' (v skladu z razumom bi bilo najbolje prenehati ljubiti koga, vendar glede na srce, tj. čustva, to ni mogoče).

V prenesenem pomenu ljudje in svari oz. čustva do njih vstopajo v srce in izstopajo iz njega skozi vrata. K temu lahko človek pripomore tudi sam:

odpreti se/(svoje) srce//svojo dušo komu/čemu 1. 'izpovedati svoja čustva, misli komu',

2. 'začeti se zanimati za kaj, sprejemati kaj'.

= *f ouvrir/vider son cœur* 'se confier, révéler ses sentiments secrets'

[*odpreti/izprazniti svoje srce; 'zaupati se, razkriti skrita čustva']

f cœur à cœur 'en se confiant sans retenue' [*srce srcu; 'z zaupanjem brez zadržka']

in kavzativno

kaj odpira srca komu 'kaj dela dovzetnega za čustva koga'

Nekaterih stvari v srce nočemo spustiti (tj. z njimi se nočemo ukvarjati, obremenjevati), kar kaže frazem

zapiрати/zapreti se/(svoje) srce pred kom/čim

ki pomeni 'ne izpovedati svojih čustev komu, ne hoteti pomagati komu; biti zadržan, nezaupljiv'.

Na predstavi srca kot prostora z vrati temelji tudi frazem

trkati/potrhati na srce komu/čigavo 'poskusiti vzbujati, vzbuditi čustva komu'.

Frazem *imeti srce na pravem mestu* 'sočuten, ljubezniv značaj ter smisel za pravilnost in pravičnost in tako ravnanje' pa kaže na to, da naj bi se najbolj iskrena, prava čustva nahajala v srcu.

3.1.2.4 OBLIKA: POSODA

Srce v človekovi predstavi deluje tudi kot posoda, v kateri se lahko kaj (ali kdo) nahaja – kot rečeno, predvsem čustva. Obstaja tudi predstava, da ima srce kot posoda dno²⁸. To je razvidno iz frazemov

kaj <besede, pesem> privre iz srca/src 'preko besed ali pesmi posredno izraziti svoja čustva'

Česar polno je srce, o tem usta rada govore. (preg.) 'človek rad govori o svojih čustvih'

f d'abondance de cœur 'en s'épanchant avec confiance' [*iz izobilja srca; 'izliti, razkriti z zaupanjem']

v srcu nositi koga/kaj 'biti zaljubljen v koga, imeti rad koga, kaj'

f porter quelqu'un dans le/son cœur 'l'aimer' [*nositi koga v srcu; 'ljubiti ga']

²⁸ Predstava o srcu kot posodi z dnom je razvidna tudi iz frazemov *do dna srca* oz. *v dno srca/duše* in iz (*dna srca*, ki bosta obravnavana v poglavju NAMEŠČENOST ZGORAJ IN OBLIKA: POSODA, kjer je frazemska sestavina *srce* v njiju udeležena z več kot eno pomensko sestavimo).

3.1.2.5 POLJE

Po naivni človekovi predstavi se v srce kot rodovitno polje v glavnem zasejejo čustva do nekoga, predvsem naklonjenost, ljubezen. To je razvidno iz frazema

vsaditi se (globoko) v srce/dušo komu 'trajno vzljubiti, zapomniti si koga'.

S to pomensko sestavino je sestavina *srce* udeležena tudi v frazemu

izruti si iz srca koga 'pozabiti, prenehati ljubiti koga'

in v protipomenskem frazemu

ne moči izruti iz srca koga

Dobesedno branje teh frazemov vzbuja predstavo puljenja nekoga (ljubezenskih čustev do njega) iz srca s koreninami, z namenom, da bi zelo temeljito opravili s temi čustvi do njega.

3.1.3 FUNKCIJSKE POMENSKE SESTAVINE

3.1.3.1 KRČENJE (POTISKANJE KRVI PO ŽILAH)

Osnovna funkcija srca je, da neprekinjeno deluje (tj. se krči in s tem potiska kri po žilah) od rojstva do smrti. S to pomensko sestavino je sestavina *srce* udeležena v frazemu

srce bije komu za koga 'ljubiti koga'

= *f le cœur bat pour quelqu'un* [*srce bije za koga]

V določenih okoliščinah lahko srce za trenutek preneha delovati oziroma izgubi svoj ritem, npr. ko se ustrašimo, kar je razvidno iz frazema

srce zastaja/zastane komu 'občutiti strah, ustrašiti se'.

V francoščini obstaja tudi frazem, ki izvirno pomeni prenehanje delovanja srca, kar povzroči smrt:

f coup de cœur 'brusque affection cardiaque, infarctus' [*udarec srca; nenadno srčno obolenje, infarkt'] danes 'fascination pour une situation ou une personne' [navdušenost nad situacijo ali osebo]

3.1.3.2 SPOROČANJE

V frazemu

glas srca oz. poslušati svoje srce//glas srca

= *f écouter son cœur qui bat* [*poslušati srce, ki bije]

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

je frazemska sestavina *srce* poimenovanje za organ, ki predstavlja središče čustev (v nasprotju z glavo, ki je središče razuma). V tem primeru gre pri sporočanju za to, da se »sporočilo« prenese po telesu iz srca v glavo. Frazem pomeni 'upoštevati občutke, čustva'.

3.1.4 VEČ POMENSKIH SESTAVIN

3.1.4.1 NAMEŠČENOST ZGORAJ IN OBLIKA: POSODA

S tema dvema pomenskima sestavinama je sestavina *srce* udeležena v frazemih

do dna srca oz. v dno srca/duše

iz dna srca

f du fond du cœur, de tout son cœur 'très sincèrement' [*iz dna srca, iz vsega srca; 'zelo iskreno']

Oba frazema izražata intenzivnost dejanja ('zelo'), drugi frazem lahko pomeni tudi 'iskreno, odkritosrčno'.

3.2 UGOTOVITVE

Pomenska analiza frazemov s sestavino *srce/cœur* je pokazala, da je ta frazemska sestavina najpogosteje udeležena s pomensko sestavino OBLIKA: KEPA in NAMEŠČENOST ZNOTRAJ.

Frazemi, v katerih je sestavina *srce/cœur* udeležena s pomensko sestavino OBLIKA: KEPA, kažejo na predstavno o srcu kot kepi živega tkiva z različnimi fizičnimi lastnostmi, od katerih so nekatere stalne, nekatere se pa spreminjajo glede na življenjske okoliščine in različne zunanje dejavnike. Obstaja splošni frazem: *imeti kakšno srce/bititi kakšnega srca (f cœur de ...)*, z različnimi uresničitvami zunajfrazemskega določila pa poimenujemo različne človekove značajske lastnosti.

V okviru pomenske sestavine NAMEŠČENOST ZNOTRAJ obstaja predstava, da so čustva in občutki, ki so v srcu, zaupni in skriti pred ljudmi.

Cœur nastopa v francoščini tudi kot pomenska sestavina NAMEŠČENOST: ZGORNJI IN SPODNJI DEL. Srce ima tukaj pomen 'želodec'.

Cœur kot pomenska sestavina temperatura v francoščini kaže, da pozna le toplo – pozitivno stran, hladne – negativne pa ne. Nasprotno pa teža pozna le težko – negativno stran.

Sestavina *srce/cœur* je v veliki večini frazemov pomensko jedrna, zato tudi obvezna pomenska sestavina.

V nekaj frazemih v okviru topografskih in anatomskih pomenskih sestavin se kot varianta sestavine *srce* pojavi tudi *duša* (le v slovenščini), tj. intimni prostor skritih misli in čustev. Variantnost sestavin *srce* in *duša* je posledica obema sestavinama skupnega simbolnega pomena obeh delov telesa, tj. središče čustev. O tem je več v poglavju IZKUŠENJSKA IN KULTURNA PODSTAVA FRAZEMOV s sestavinama *srce/cœur* in *duša/âme*.

3.3 FRAZEMSKA SESTAVINA *DUŠA/ÂME*

Čeprav je duša netelesen del človeka, si nekako vseeno predstavljamo, da se nahaja nekje znotraj telesa, tam, kjer je srce (znotraj, v sredini). To se kaže predvsem v variantnosti frazemov s sestavinami srce/duša v slovenščini.

3.3.1 TOPOGRAFSKE POMENSKE SESTAVINE

3.3.1.1 NAMEŠČENOST ZNOTRAJ

iz vse duše; z vso dušo 'z vsem svojim bitjem'

f de, avec toute son âme 'de tout son être, de toutes ses forces' [*z vso dušo 'z vsem svojim bitjem, z vso svojo močjo']

v globino duše; v dno duše 'zelo'

iz dna duše 'zelo'

= *f du fond de son âme* [*iz dna duše]

vsaditi se (globoko) v dušo komu 'trajno vzljubiti, zapomniti si koga'

kdo/kaj se vtisne (globoko) v dušo komu (vznes.) 'zapomniti si koga, kaj'

f dans l'âme 'par nature, de façon essentielle : Être commerçant dans l'âme. [*v duši 'po naravi, na bistven način': začeti v duši]

f avec âme 'avec une grande sensibilité. [*z dušo 'z veliko čustvi, občutljivosti']

komaj se še duša drži koga 'biti tik pred smrtjo'

podpreti/privezati si dušo 'potešiti si žejo in/ali lakoto'

vzeti kaj na svojo dušo 'prevzeti odgovornost, krivdo'

3.3.1.2 ODDALJENOST

Pri oddaljenosti gre za razdaljo drugih stvari do duše. Bližina v tem primeru pomeni prijazno razmerje. Na to kažejo frazemi

kdo/kaj se vtisne (globoko) v dušo komu 'zapomniti si koga, kaj'

f dans l'âme 'par nature, de façon essentielle : être commerçant dans l'âme. [*v duši 'po naravi, na bistven način': začeti v duši]

f avec âme 'avec une grande sensibilité. [*z dušo 'z veliko čustvi, občutljivosti']

3.3.2 ANATOMSKE POMENSKE SESTAVINE

3.3.2.1 VELIKOST

Frazemi

iz vse duše; z vso dušo 'z vsem svojim bitjem'

f de, avec toute son âme 'de tout son être, de toutes ses forces' [*z vso dušo 'z vsem svojim bitjem, z vso svojo močjo']

ki izražajo intenzivnost dejanja ('zelo'), vzbujajo sliko, da je udeležen celoten organ, ne morda le del, s čimer je pokazana intenzivnost dejanja.

Predstava o najmanjši količini, ki je stopnjevana celo do odsotnosti dela telesa, je prisotna v frazemu

biti brez duše/srca 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten (do koga)'

f corps sans âme 'corps privé de vie ; ce qui est dépourvu de l'élément moteur qui lui donne un sens' [*telo brez duše 'telo, ki je prikrajšano za dušo, za gonilno silo, ki ji daje smisel']

f force, grandeur d'âme 'fermeté, noblesse de caractère' [*sila, veličina duše 'odločnost, značajska plemenitost']

3.3.2.2 OBLIKA: PROSTOR

Duša je v naivni človekovi predstavi prostor, v katerem se lahko kaj (ali kdo) nahaja, kot prostor ima lahko tudi vrata. V duši se nahajajo v glavnem čustva:

odpreti svojo dušo/(svoje) srce komu/čemu; razkriti/razodeti svojo dušo/(svoje) srce komu 'izpovedati svoja čustva, misli komu' in 'začeti se zanimati za kaj, sprejemati kaj' *kako <teško/lahko/tesno ...> je pri duši/srcu komu* 'kako se kdo počuti, kaj občuti' (tudi *kako je komu*)²⁹

kdo/kaj trga dušo/srce komu 'povzročati duševno bolečino, čustveni nemir komu'

= *f à fendre l'âme (loc. adj.)* 'déchirant, très émouvant, se dit surtout de soupirs; dans son emploi stylistique, l'expression prend sa valeur originelle da « capable de faire souffrir, de déchirer le cœur »' [*razparati, razklati dušo; 'raztrgan, razcepljen, zelo presunljiv, presenetljiv, reče se pogosto za vzdih; v stilistični rabi izraz prevzame svojo originalno vrednost »zmožnost povzročiti, da nekdo trpi, raztrgati srce«']

duša/srce boli koga (zaradi česa) 'biti žalosten, razočaran'

²⁹ Npr. *tesno je (pri duši/srcu) komu* 'strah je koga', *grozno je (pri duši/srcu) komu* 'občutiti notranji nemir'.

biti brez duše/srca 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten (do koga)³⁰
pihati na dušo/srce komu 'vneto prigovarjati komu kaj' in 'dvoriti komu'

3.3.2.3 POLJE

Po naivni človekovi predstavi se v dušo kot rodovitno polje v glavnem zasejejo čustva do nekoga, predvsem naklonjenost, ljubezen. To je razvidno iz frazema

vsaditi se (globoko) v srce/dušo komu 'trajno vzljubiti, zapomniti si koga'.

3.3.2.4 TEMPERATURA

Spodnji frazemi kažejo na dožemanje mraza v povezavi z negativnimi čustvi. Nasprotje med mrazom (negativna čustva) in toploto (pozitivna čustva) v povezavi z dušo označuje človekovo čustveno stanje:

mrzlo je pri duši/srcu komu 'povzročati skrb, duševno bolečino komu'

zebe/zazebe pri duši/srcu koga 'povzročati, povzročiti skrb, duševno bolečino komu'

3.3.2.5 TEŽA

Pozitivna je v tem primeru lahkost, negativna pa teža (kot breme, skrb, žalost, ipd.). Težo lahko povzročajo različni zunanji dejavniki:

kaj leži na srcu/duši komu oz. imeti na srcu/duši kaj 'kaj povzroča skrb, duševno breme komu'.

težko je (pri duši/srcu) komu 'kdo je žalosten, čuti tesnobo'

in protipomenski frazem

lahko je pri srcu/duši komu 'kdo je brezskrben'.

Na prehod od teže k lahkosti kaže frazem

lajšati/olajšati si srce/dušo (s čim) oz. lajšati srce/dušo komu (s čim) 'manjšati, zmanjšati si, komu duševno bolečino'

3.3.3 FUNKCIJSKE POMENSKE SESTAVINE

3.3.3.1 PSIHIČNE FUNKCIJE: ZNAČAJ

imeti čisto dušo 'biti brez greha'

³⁰ Varianta s sestavino *duša* ima ob osebkju živo- drug pomen: npr. *mesto/umetnina ... nima/je brez duše* pomeni 'ima samo materialno plat, nima pa značaja'.

V spodnjih frazemih je sestavina *duša/âme* prisotna kot metonimično poimenovanje za človeka z vidika njegovih značajskih, čustvenih značilnosti:

dober kakor duša 'zelo, srčno dober'

biti kakšna [*dobra/mehka/zlata/črna/pasja ...*] *duša* 'biti kakšnega značaja (biti dober/mehek ... hudoben, zloben po značaju)'

= *f bonne âme* 'personne bonne et simple' [*dobra duša; 'dobra in preprosta oseba']

človek kakšne [*vesele/sočutne ...*] *duše* 'človek kakšnega značaja (vesel/sočuten ... človek)'

imeti kakšno [*birokratsko/pogumno ...*] *dušo* 'imeti kakšen (birokratski, pogumen ...) značaj'

f avoir l'âme chevillée au corps 'une grande résistance vitale; se dit de quelqu'un qui survit à une grande maladie ou à un terrible accident, ou, comme on parle encore, de quelqu'un qui a la vie dure' [*imeti dušo zaklinjeno na telo; 'velik življenjski upor, vzdržnost, trpežnost; reče se za nekoga, ki je preživel hudo bolezen ali veliko nesrečo, ali, kot še rečemo, nekdo, ki ima težko življenje']

f force, grandeur d'âme 'fermeté, noblesse de caractère' [*sila, veličina duše 'odločnost, značajska plemenitost']

sorodna duša 'človek podobnih misli, prepričanj'

= *f l'âme sœur, une âme sœur* 'une personne avec laquelle on a des affinités sentimentales' [*duša sestra; 'oseba, s katero imamo čustvene sorodnosti'];

f rencontrer l'âme sœur, s'emploie le plus souvent ironiquement, en parlant d'une rencontre amoureuse [*spoznati dušo sestro; najpogosteje se uporablja ironično, ko govorimo o ljubezenskem srečanju]

3.4 UGOTOVITVE

Čeprav naj duša ne bi bila telesen del človeka, si nekako vseeno predstavljamo, da se nahaja nekje znotraj telesa, v sredini, tam, kjer je srce. Analiza je pokazala, da v frazemih, kjer je prisotna variantnost sestavin *duša* in *srce*, mogoče izpeljati analizo frazemov s sestavino duša kot fizičnim delom telesa. Najpogosteje se pojavi pomenska sestavina NAMEŠČENOST ZNOTRAJ in ZNAČAJ, kjer je sestavina *duša/âme* prisotna kot metonimično poimenovanje za človeka z vidika njegovih značajskih in čustvenih značilnosti.

3.5 FRAZEMSKA SESTAVINA *GLAVA/TÊTE*

Osnovna delitev sestavin je povzeta po članku Erike Kržišnik: Telo in frazeologija (2009: 151–168).

3.5.1 TOPOGRAFSKE POMENSKE SESTAVINE

3.5.1.1 NAMEŠČENOST ZGORAJ

Glava je najvišje nameščeni del človekovega telesa.

od nog do glave / od pet do glave / od glave do peta 'ves, popolnoma'

= *f de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap* 'complètement'
[*od glave do nog/od nog do glave; 'popolnoma']

čez glavo: imeti česa/koga čez glavo → 1. česa (skrbi, dela) 'zelo veliko' *kdo zadolžiti se čez glavo* 'zelo' (→ *biti zadolžen čez glavo*); 2. koga 'zelo dosti' konverzivno *kdo zrasti čez glavo komu*

= *f en avoir par-dessus la tête* 'en avoir assez; être excédé; ne plus en vouloir' [*imeti čez glavo; 'imeti dovolj, biti naveličan, ne več želeli tega']

kdo vreči skrbi čez glavo 'prenehati skrbeti = skrbi se ne dotikajo več človeka

Nameščenost tega dela popolnoma spremenjena:

kdo postaviti se/kaj na glavo → *kaj biti postavljeno na glavo*

Glava kot 'sprednji del živalskega telesa':

ne imeti ne repa ne glave//ne glave ne repa = *govoriti brez repa in glave* 'govoriti, razlagati brez logične povezave'

f sans queue ni tête 'qui semble n'avoir ni début ni fin' [*brez repa in glave; 'nekaj, kar se zdi, da nima ne začetka ne konca']

f faire/venir tête sur queue // tête à queue // tête-à-queue 's'en retourner sitôt après être arrivé' [*narediti/vrniti glavo na rep // glava k repu; 'vrniti se k temu takoj, ko smo dospeli']

3.5.2 ANATOMSKE POMENSKE SESTAVINE

3.5.2.1 ZGRADBA IN OBLIKA – VELIKOST

Glej funkcijske pomenske sestavine.

3.5.2.2 ZGRADBA IN OBLIKA – VOTLOST

Glej funkcijske pomenske sestavine.

3.5.3 FUNKCIJSKE POMENSKE SESTAVINE

3.5.3.1 NAJVAŽNEJŠI, ŽIVLJENJSKO POMEMBEN DEL TELESA

Glava je del človeškega telesa, katerega izguba ali hujša poškodba pomeni izgubo življenja.

bati se za svojo glavo

glavo dam/stavim

kdo plačati z glavo kaj

protipom. kdo odnesti celo glavo

f sauver la tête de qqn 'sauver la vie' [*rešiti glavo koga; 'rešiti življenje']

kdo vzeti glavo komu

kdo dati ob glavo koga

f couper la tête à qqn 'égorger, décapiter, tuer' [*razrezati glavo komu; 'prerezati vrat, obglaviti, ubiti']

kdo biti ob glavo

izgubiti glavo 'zmesti se, izgubiti prisebnost' in 'umreti'

= *f perdre la tête* 'perdre son sang-froid' [*izgubiti glavo; 'izgubiti hladnokrvnost']

= *f avoir perdu sa tête* 'parler ou agir de façon insensée' [*izgubiti glavo; 'govoriti ali delovati nesmiselno']

pognati si kroglo v glavo

kdo nositi glavo naprodaj

f tête chaude/brûlée 'exalté, qui se jette dans les aventures dangereuses' [*vroča/goreča glava; 'razvnet, ki se vrže v nevarne avanture']

nositi glavo v torbi

iti (gre) za glavo

glava za glavo

ne imeti, kamor bi glavo položil

3.5.3.2 'DEJANJE → LASTNOST'

kdo iti z glavo skozi zid 'izsiliti, doseči nemogoče + z negativnim rezultatom (= *razbita glava*) → 'biti zaletav')

f se taper/cogner la tête contre les murs 'faire des efforts désespérés, inutiles' [*udariti/vbiti glavo proti steni; 'delati brezupne, nekoristne, brezuspešne napore]

3.5.3.3 MISELNA DEJAVNOST

Glava je pri človeku središče razumskega in zavestnega življenja.

- 'mišljenje, razmišljanje':

kdo razbijati/ubijati si glavo (s čim)

f se casser (se creuser la tête) 'se fatiguer l'esprit par une recherche' [*razbijati si glavo; 'utrujati si duha z iskanjem, raziskovanjem']

kaj iti/rojiti (gre, roji) po glavi komu

(*biti/delati kaj, tekati ...*) *kot/kakor kura brez glave*

delati z glavo

misliti s svojo glavo

biti svoje glave

delati z glavo

saj nisem na glavo padel, da bi

kavzativno *kdo/kaj zmešati glavo komu* 'povzročiti, da postane nespameten, zmeden'

kdo delati po svoji glavi 'delati ne glede na mnenja, nasvete drugih' → 'biti svojeglav'

f n'en faire qu'à sa tête 'agir selon son idée propre, sa fantaisie, sans tenir compte des conseils, des suggestions, ou de la volonté des autres' [*delati samo po svoji glavi; 'delovati glede na svojo željo, fantazijo, brez upoštevanja nasvetov, predlogov ali želje drugih']

f une forte tête 'une personne qui s'oppose aux autres et fait ce qu'elle veut' [*močna glava; oseba, ki nasprotuje drugim in naredi to, kar želi']

kdo misliti s svojo glavo 'misliti samostojno' → 'imeti samostojno mišljenje' → 'biti samostojnega mišljenja'

kdo imeti glavo na pravem koncu 'znati pametno ravnati' (= tako, kot je prav) → 'biti pameten'

f avoir la tête sur les épaules 'être bien équilibré; agir avec bon sens' [*imeti glavo na ramenih; 'biti uravnovešen, ravnati z dobrim razumom']

pametna glava 'bister, pameten človek'

misлити bolj s srcem kot z glavo 'biti bolj čustven kot razumski'

- 'zaskrbljeno razmišljanje'

glava boli zaradi česa

po slabi družbi (rada) glava boli

beliti/ubijati si glavo s čim

prijeti/držati se za glavo

- 'védenje, znanje'

tiščati glavo v pesek (kakor noj)

- 'pametnost'

imeti dobro/trdo/prazno glavo

biti bistre/dobre/odprte glave

biti učena/modra glava

kdo biti odprte glave

eno kolesce manjka v glavi komu

kdo imeti prazno glavo

f avoir la tête vide 'ne plus pouvoir réfléchir, se souvenir' [*imeti prazno glavo; ne več moči razmišljati, se spominjati]

kdo imeti slamo v glavi

kaj stopiti v glavo komu 'biti nerazsoden zaradi česa' → 1. alkoholna pijača 'biti pijan';

2. slava, hvala 'biti prevzet, domišljav'

- 'spominjanje' (nospominjanje, pozaba)

kaj ne iti iz glave komu

kaj uiti iz glave komu 'pozabiti'

= *f être sorti de la tête (à qqn)* 'se dit de qqch qu'on a oublié' [*iti iz glave; 'reče se za nekaj, kar smo pozabili']

kavzativno *kdo izbiti si/komu iz glave kaj*

protipomensko *kaj pasti v glavo komu*

kavzativno *kdo vtepati/vbiti si/komu v glavo kaj* (z možnostjo *vtepati/vbijati*)

f se mettre dans la tête 'se convaincre, se persuader' [*dati si v glavo 'prepričati se o čem']

- 'govorjenje'

stikati/stakniti glave

3.5.3.4 Glava kot najpomembnejši, vodilni človek (ljudje) v kaki organizaciji, skupini, gibanju.

riba pri glavi smrdi

'najpomembnejši del, bistvo'

zgrabiti (zadevo, stvar) pri glavi

3.2.2 VEČ POMENSKIH SESTAVIN

3.2.2.1 TOPOGRAFSKA 'zgoraj' in FUNKCIJSKA 'miselna dejavnost'

ne vedeti, kje se glava drži koga

imeti na glavi kaj/koga

3.2.2.2 ANATOMSKA 'votlost' in FUNKCIJSKA 'miselna dejavnost'

kaj (npr. slava, zmaga) stopi/udari v glavo komu

vino (pijača) stopi/zleze/gre v glavo komu

kaj šine v glavo komu

kaj gre/roji po glavi komu

vtepati/vtepsti/vbijati v glavo komu/si kaj

f se mettre dans la tête 'se convaincre, se persuader' [*dati si v glavo
'prepričati se o čem']

izbiti iz glave komu/si kaj/koga

posveti se v glavi komu

imeti slamo v glavi

eno kolesce manjka v glavi komu

kdor nima v glavi, ima v petah

3.2.2.3 ANATOMSKA 'velikost' + 'votlost' in FUNKCIJSKA 'miselna dejavnost'

kdo₁ ima več v mezincu kot kdo₂ v glavi

3.3 UGOTOVITVE

Pomenska analiza frazemov s sestavino *glava/tête* je pokazala, da je ta frazemska sestavina najpogosteje udeležena s pomensko sestavino NAMEŠČENOST ZGORAJ.

Funkcijsko je glava NAJVAŽNEJŠI IN ŽIVLJENJSKO POMEMBEN DEL TELESA, kar se kaže tudi v pogostosti frazemov v obeh jezikih. Enako velja tudi pri glavi kot SREDIŠČU RAZUMSKEGA IN ZAVESTNEGA ŽIVLJENJA.

3.4 FRAZEMSKA SESTAVINA *NOGA/JAMBE (PIED)*

Pri primerjavi slovenskih frazemov s francoskimi sem za francoski del uporabljala frazeme s sestavinama *jambe* in *pied*. V francoščini imajo namreč za nogo dva izraza. *Jambe* predstavlja nogo, *pied* pa spodnji del noge, stopalo.

- Razlaga za *jambe* iz slovarja Le Robert:

‘Partie de chacun des membres inférieurs de l'homme, qui s'étend du genou au pied.’ [Del vsakega spodnjega uda pri človeku, ki se raztega od kolena do stopala.]

- Razlaga za *pied* iz slovarja Le Robert:

‘Partie inférieure articulée à l'extrémité de la jambe, pouvant reposer à plat sur le sol et permettant la station verticale et la marche.’ [Spodnji del na koncu noge, ki se postavi na tla in omogoča navpično držo in hojo.]

Francoske frazeme, v katerih se pojavi frazemska sestavina *pied*, sem označila s •.

Delitev razločevalnih pomenskih sestavin in podtipov ter določene pripadajoče razlage so povzete in nadgrajene po magistrskem delu Nataše Detič: *Somatska frazeologija slovenskega jezika* (2007).

3.4.2 TOPOGRAFSKE POMENSKE SESTAVINE

3.4.2.1 NAMEŠČENOST SPODAJ

Spodnji frazemi kažejo na pojmovanje noge kot podstavka (figurativno kot osnove, temelja):

živeti na veliki nogi; življenje na veliki nogi

= • *f vivre sur un grand pied* 'faire de grandes dépenses' [**živeti na veliki nogi* 'delati velike izdatke']

biti na bojni nogi s kom

Pri vseh frazemih te skupine se pojavlja predlog *na*, zaradi česar vedno obstaja slika nekoga ali nečesa (tudi abstraktno, npr. odnos med dvema človekoma), kar stoji na tem podstavku (figurativno: temelji na tej osnovi). Pri tvorbi frazeološkega pomena navedenih frazemov vedno sodeluje še ena frazemska sestavina, tj. pridevnik pred sestavino *noga*: npr. *biti na bojni nogi s kom* 'biti sprt z nekom' (frazemska sestavina *bojni* motivira frazeološki pomen 'sprt'), *živeti na veliki nogi* 'razkošno, potratno živeti'.

Naslednja frazema kažeta na to, da v določenih okoliščinah noga ni trden podstavek:

kaj je/stoji na majavih/slabih/šibkih/trhlih nogah 'kaj ni trdno, zanesljivo, ni dobro utemeljeno'.

noge/kolena se šibijo komu

Človeku se noge (za)tresejo pri strahu.

stisniti/zviti rep med noge 'umakniti se, zbežati; vdati se, odnehati'

Zveza *pod nogami* označuje prostor v višini nog odraslega človeka:

biti/motati/vrteti se/plesti/sukati se pod nogami komu/čigavimi

- *f casser les pieds à quelqu'un* (fam.) 'ennuyer, importuner' [*lomiti noge nekomu; 'nadlegovati, v nadlego biti' (pog.)]

On attendait plutôt écraser : dans cette locution d'origine argotique (1890), *pied* est l'équivalent euphémistique d'autres termes dont l'association avec *casser* est nettement plus claire (*casser le cul*, etc.). En outre, le *pied* en argot c'est la « part ». Or, de la *part aux parties*, le jeu des mots est aisé.

[Pričakovali bi bolj streti, zdrobiti: pri tem frazemu, ki ima žargonski izvor (1890), je *noga* evfemistični ekvivalent drugih izrazov, kjer je asociacija z *lomiti* veliko bolj jasna (*lomiti rit* itd.). Noga v žargonu je »del«. Torej, od *dela k delom*, tu je olajšana igra besed.]

spraviti se/pobirati se/zbežati izpod nog komu

V teh frazemih se kot vršilec dejanja (npr. *Fanta sta se mi ves čas motala pod nogami.*) ali tisti, ki mu je opozorilo namenjeno (npr. *Spravi se mi izpod nog!*), večinoma pojavljajo otroci, lahko pa tudi psi, mačke in druge domače živali, in sicer zaradi svoje velikosti oziroma telesne (fizične) neenakovrednosti v primerjavi z odraslim (nadrejenim) človekom.

Nameščenost spodaj je povezana z nizkim položajem, ki pa je pojmovan kot negativen, kar je povezano s konceptom razmerja GOR – DOL oziroma z usmeritveno metaforo tipa VEČ JE GOR – MANJ JE DOL; SREČEN JE GOR – ŽALOSTEN JE DOL; ZDRAVJE (ŽIVLJENJE) JE GOR – BOLEZEN (SMRT) JE DOL:

pasti/vreči se/metati se pred noge/k nogam komu

položiti k nogam koga/čigavim kaj

kdo/kaj leži pred nogami komu/čigavimi

S temi frazemi se izraža ponižnost, predanost v odnosu do drugega človeka oziroma do »lastnika nog«, katerih poimenovanje je sestavina frazema (v teh primerih gre za družbeno oziroma psihološko neenakovrednost), pri čemer govorec z rabo teh frazemov vedno izraža svoje negativno vrednotenje takega obnašanja, kot ga poimenuje frazem. Podobno velja za

brisati si noge ob koga,

kjer vsota pomenov posameznih sestavin vzbuja sliko nekoga, ki leži pred nogami drugega.

Sem spada tudi frazem

kaj je/leži pred nogami oz. imeti pred nogami kaj 'zelo blizu'

Kar se nahaja pred nogami. tj. spodaj, na tleh pred človekom, je namreč zelo blizu tega človeka.

f être dans les jambes de qqn 'rester trop près de lui, le gêner'; aussi *trouver qqn dans ses jambes* [*biti v nogah komu; 'ostati mu zelo blizu, motiti ga', tudi *najti koga v svojih nogah]

V enem frazemu dobesedno branje kaže na spremenjen položaj nog:

[priti/vrniti se/oditi/vstopiti//odnesti koga//...] z nogami naprej

Vsota pomenov posameznih sestavin vzbuja sliko, ki je drugačna od pričakovane (noge niso spodaj, ampak vodoravno), in sicer sliko človeka z nogami v vodoravnem položaju, kar je pri navedenem frazemu motiviralo frazeološki pomen 'mrtev'.

• *f s'en aller/sortir/partir les pieds devant (en avant)* 'être mort' (XVe s., *Cent Nouvelles nouvelles*, Pathelin). Le départ est fréquemment un euphémisme métaphorique pour 'mort' (*Partir entre quatre planches*) et on a vu que le *bon pied* était un signe de force physique, ici, *les pieds devant* s'opposent à *sur ses pieds*. La station debout représente la santé, la vie ; la position horizontale, associée au mouvement, s'associe à la mort, et à la naissance ainsi rapprochées [*iti/oditi/odpotovati noge spredaj (pred) 'biti mrtev' (15. st., *Cent Nouvelles nouvelles*, Pathelin). Odhod je pogosto metaforičen evfemizem za 'smrt' (*Partir entre quatre planches*) in videli smo, da je *dobra noga* znak za fizično moč, tukaj so *noge spredaj* nasprotje *na njegovih nogah*. Drža pokonci predstavlja zdravje, življenje, vodoravna lega, povezana z gibanjem, se povezuje s smrtjo in tudi z bližnjim rojstvom]

3.4.2.2 NAMEŠČENOST NA LEVI ALI DESNI STRANI TELESA

Noge so parni organ, torej obstajata leva in desna noga. Po analogiji z levo roko, ki je pri večini ljudi manj spretna, se je lastnost levega kot slabšega oziroma manj primernega od desnega prenesla še na druge stvari in pojave, tudi na nogo:

vstati z levo nogo 'biti slabe volje'

= • *f se lever du pied gauche* 'être de mauvaise humeur dès le matin'
[*dvigniti se, vstati z levo nogo; 'biti slabe volje že od zjutraj']

Le pied gauche correspond au mauvais pied et métaphoriquement à une action mal engagée.

[Leva noga ustreza slabi nogi in metaforično slabo angažiranemu dejanju.]

- *f être sur le pied gauche* 'dans une situation mauvaise, embarrassante'
[*biti na levi nogi 'v slabi, težavni situaciji']

3.4.2.3 ODDALJENOST

V nekaterih frazemih poimenovanje za del telesa vstopa v frazem s pomensko sestavino »položaj tega dela telesa v razmerju do drugega dela ali celega telesa«. Gre za razdaljo od enega do drugega skrajnega konca; 'ves, cel'. Kot poimenovanji za dve med seboj najbolj oddaljeni točki telesa se pojavljata sestavini *glava* in *noga*.

od nog/pet do glave

Dejanja ali stanja, ki jih opisujemo s tem frazemom, se nanašajo na vse, kar se pri človeku nahaja med glavo in nogami, torej na celega človeka, kar motivira pomen tega frazema 'cel, ves' (konkretno, npr. *Fant je nov od nog do glave.*) ali 'popolnoma, v celoti' (abstraktno, npr. *biti politik/umetnik/Italijan/poštenjak/kavalir ... od nog do glave*).

- *f de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap* 'complètement' [*od glave do nog/od nog do glave; 'popolnoma']

3.4.3 ANATOMSKE POMENSKE SESTAVINE

Sestavina noga v nobenem frazemu ni udeležena samo z anatomsko pomensko sestavino, obstaja pa nekaj frazemov, v katerih je poleg pomenske sestavine KOLIČINA udeležena še z eno funkcijsko pomensko sestavino (STOJA ali HOJA).³¹

3.4.4 FUNKCIJSKE POMENSKE SESTAVINE

Gre za vprašanje, čemu služijo noge.

3.4.4.1 HOJA

Frazemi, v katere je sestavina *noga* vstopa s to pomensko sestavino, poimenujejo lastnosti človeka glede na lastnosti njegovih nog (njegove hoje):

biti dober/trden/močan v nogah

biti hitrih nog

f à toutes jambes 'très vite' [*na vse noge; 'zelo hitro']

³¹ Sem spadajo frazemi *biti/stati z eno nogo (že) kje; biti/stati/ostati/ ... z eno nogo (že/še) kje, (z drugo pa (že/še) kje); (že) biti z eno nogo v grobu; stati/bititi/ ... z obema nogama//z nogami (trdno/čvrsto) na tleh/na zemlji*, ki bodo navedeni v poglavju KOLIČINA IN STOJA, ter frazemi [*biti kje//stati kje//stopiti kam// ...*] z obema nogama, ki bo naveden v poglavju KOLIČINA IN STOJA ALI HOJA.

Cette locution banale est en fait très curieuse; comme pied dans *marcher d'un bon pied*, jambes y renvoie à un signifié abstrait « marche, course, vitesse » (→ à toute vitesse).

[Ta banalen frazem je v bistvu zelo zanimiv; tako kot stopalo v **hoditi z dobro nogo*, noga da abstraktni pomen »hoja, tek, hitrost« (→ **na vso hitrost*).]

f prendre ses jambes à son cou 'faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite' [**prijeti noge na vrat*, 'delati dolge korake v teku, rešiti se, kolikor je hitro mogoče']

Le premier sens de cette expression concerne donc, non pas la vitesse de la course (comme aujourd'hui, où l'image évoquée est celle de coureur qui en touche pas le sol, et dont le cou et les jambes paraissent presque sur la même ligne) mais la décision de départ. Il s'agirait donc de « préparer ses jambes pour le départ », ce que Littré, rapprochant la locution d'un synonyme ancien *ployer ses jambes*, commente ainsi: Locution singulière /.../ l'homme qui s'en va, qui s'enfuit, ploie les jambes, comme le porte-balle qui s'en va ploie ses marchandises, et les met à son cou (Littré, *Article Jambe*).

Le glissement vers le sens moderne est attesté au XVIIIe siècle : « cette expression marque la promptitude, au moins communément » (Trévoux, 1740). En fait, et dès le début, le mouvement des jambes vers le haut symbolise la course (→ s'en aller haut le pied 'en levant le pied (pour mieux courir, pour s'enfuir)').

[Prvi pomen tega frazema se torej ne tiče hitrosti teka (kot danes, kjer imamo sliko tekača, ki se ne dotika tal, in se torej zdi, da so noge in vrat v isti liniji), ampak odločitve za odhod. Gre se torej za »pripraviti noge za odhod«, kar je Littré, ki je približal frazem staremu sinonimu *upogniti noge*, komentiral tako: Izraz v ednini /.../ človek, ki gre, ki zbeži, upogiba noge kot tisti, ki nosi zavoj trgovskega blaga in ga da na svoj vrat.

Zdrs proti modernemu pomenu je potrjen v 18. stoletju: »ta izraz označuje urnost, vsaj splošno« (Trévoux, 1740). Pravzaprav, in že od začetka, premikanje nog v višino simbolizira tek (→ stopalo iti visoko 'dvigovati stopalo (da bi lažje tekli, pobegnili)').]

[iti/hoditi/...] lahkih nog

imeti lahke noge

imeti težke noge

Sestavina *noga* v vseh primerih motivira frazeološki pomen 'hoditi', pridevnik ob njej pa določa način hoje: v prvem frazemu skupaj s sestavinama *dober* in *trden* motivira pomen 'biti sposoben za dolgo in naporno hojo', v naslednjih treh frazemih skupaj s sestavino *hiter* ali *lahek* pomen 'brez težav, hitro (hoditi)', v zadnjem frazemu pa sestavina *noga* skupaj s sestavino *težek* motivira pomen 'biti nesposoben dolgo hoditi, biti hitro utrudljiv'.

f sur une jambe 'sans effort, facilement [*na eni nogi; 'brez truda, zlahka']
f avoir les jambes en coton, en pâté de foie 'faibles, molles' [*imeti bombažne noge, noge jetrne paštete ; 'slabotne, mehke']

Tudi v spodnji frazem sestavina *noga* vstopa s pomensko sestavino *hoja* (natančneje: tek oziroma bežanje).

Laž ima kratke noge.

Pomen tega frazema 'Laž se kmalu odkrije.' ali, drugače rečeno 'Lažnivca se hitro ujame.', kjer se ravno tako kaže povezava med lažjo (ali tudi kakšnim drugim prekrškom) in bežanjem. Beg je namreč ena od dveh človekovih reakcij v primeru, ko se počuti ogroženega (druga je boj). Človek mora hitro teči oziroma bežati, da ga ne bi ujeli – v tem primeru gre za preneseni pomen: *ujeti koga na laži*. Glede na človekove izkušnje pa se s kratkimi nogami ne da hitro teči.

Sem spada tudi frazem

imeti še prve noge

v katerem sestavina *prvi* ob sestavini *noga* verjetno vzbuja podobno povezavo kot *zveza prvi zobje*, na katere (po naivnem ljudskem mišljenju) ni treba paziti, ker tako ali tako odpadejo, kar motivira pomen tega frazema 'ni treba omejevati nepotrebne hoje'.

S to pomensko sestavino se sestavina *noga* udeležena tudi v frazemu

(že) od malih nog

ki pomeni 'od mladosti, čisto od začetka'. noge so tu znak za samostojnost – ko človek shodi, postane samostojen, prej ni.³²

f avoir encore (retrouver) ses jambes de quinze (vingt) ans 'redevenir ou rester capable de marcher, courir, etc., comme si on était tout jeune' [*še vedno imeti (zopet najti) noge petnajstih (dvajsetih) let 'spet postati ali ostati zmožen hoditi, teči, itd., kot bi bili še zelo mladi']

L'association de la jeunesse se borne en français aux jambes et aux jeux ; ce rapprochement de la station-mobilité et de la vue se retrouve dans : *bon pied bon œil*.

Asociacija na mladost se v francoščini označuje z nogami in očmi; to primerjanje stanja, drža-giblivosti in vida najdemo v: **dobro stopalo, dobro oko*.

³² Prim. *odkar sebe pomnim*

V naslednjih frazemih v vlogi vršilca dejanja nastopajo noge, še vedno pa sestavina noga skupaj z ostalimi sestavinami frazema (ki opisujejo dejavnost teh nog) motivira pomen 'način hoje':

dokler noge nosijo/nesejo koga 'dokler kdo lahko hodi'

noge ne služijo več komu 'kdo ne more več hoditi'

*noge ne nosijo/ne nesejo več koga*³³ 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'

- *f mettre un pied devant l'autre*, s'emploie négativement : *il ne peut plus mettre un pied devant l'autre* 'il est incapable d'avancer en marchant (par fatigue, etc.) La locution s'est employée au pluriel, au XVIIe s. [*dati eno nogo pred drugo, uporablja se negativno: *ne more več dati ene noge pred drugo 'nezmožen premikati se, tako da bi hodil (zaradi utrujenosti, itd.). Frazem se je uporabljal v množini v 17. st.]

noge komaj nosijo koga 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'

(komaj) vleči noge za seboj 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'

f avoir les jambes coupées 'être incapable de marcher, ne plus avoir de forces « et par extension » être frappé de stupéfaction, d'étonnement', aussi *couper les jambes à qqn* (sujet nom de choses : fatigue, émotion ...) [*imeti prerezane noge; 'biti nesposoben hoditi, ne več imeti moči »razširjeno« biti zadet od osuplosti, začudenja', tudi **komu prerezati, zlomiti noge* (osebek so stvari: utrujenost, čustvo ...]

f les jambes (lui, me...) rendent dans le corps 'il est, je suis épuisé à force de marcher' [*noge (ga, me ...) vrnejo v telo; 'on je, jaz sem preveč izčrpan, da bi lahko hodil]

Cette métaphore est très curieuse. En effet, si l'on conçoit facilement la partie du corps douloureuse ou lasse comme incapable de fonctionner parce qu'elle manque la fermeté (*jambes en coton* remplace *jambes molles*) ou parce qu'elle est sectionnée (→ *avoir les jambes coupées, les bras m'en tombent*), au contraire l'image de l'emboîtement du membre dans le corps est plus rare, donc plus significative. Elle s'articule aussi sur le fantasme du corps morcelé, mais considère les membres comme ajoutés (puisque corps signifie ici 'tronc') et capables de réintégrer la partie centrale de l'organisme.

[Ta metafora je zelo nenavadna. Če si predstavljamo del telesa, ki je boleč ali utrujen in zato nezmožen delovati, ker mu primanjkuje trdnost (*bombažne noge* zamenjajo *mehke, slabotne noge*) ali ker je razdeljen (→ *imeti zlomljene noge, roke*

³³ Varianta *noge ne držijo več koga* bo pri pomenski sestavini STOJA.

mi padejo), nasprotno je slika vstavitve uda v telo bolj redka, vendar zato bolj pomembna. Izražena je tudi v domišljiji razdeljenega telesa, ampak smatra ude kot dodane (ker telo tukaj pomeni 'trup') in zato je zmožna nazaj postaviti osrednji del organizma.]

vzeti noge pod pazduho 'hitro oditi, steči'

f prendre ses jambes à son cou 'faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite' [*prijeti noge na vrat, 'delati dolge korake v teku, rešiti se, kolikor hitro je mogoče']

brusiti noge 'hitro hoditi, teči'

Noge nastopajo v vlogi vršilca dejanja še v frazemu

noge se zapletajo komu

Frazem pomeni 's težavo hoditi', v večini primerov pa je v sobesedilu omenjena utrujenost ali pijanost (kot vzrok).

Podobna povezava med pijanostjo in načinom hoje je tudi pri frazemu

pijača/vino/... gre/zleze/udari v noge komu 'opijanjati/opijaniti koga'

kjer način hoje sicer ni eksplicitno opisan s frazeološkimi sestavinami, a le-te vzbujajo sliko človeka, ki zaradi pijanosti s težavo hodi.³⁴

Sem spadata še frazema

[*teči/ucvreti jo/zbežati ...*] *kolikor/kar noge dajo komu*

[*bežati/zbežati/...*] *kolikor noge nosijo/nesejo koga*

kjer vsota frazemov pomenov frazeoloških sestavin *kolikor* in *nositi/nesti/dati* motivira pomen 'hitro' (zaradi pomenske sestavine »hoja« frazemske sestavine *noga* je obvezno okolje teh frazemov omejeno na glagole iz istega pomenskega polja, kot je glagol *hoditi*, npr. *teči, bežati* ...).

- *f lever le pied* [1.] 's'en aller, filer, fuir' (1799). L'image est celle du début de la marche ou de la course. [*dvigniti nogo [1.] 'iti, odhiteti, zbežati' (1799). Slika je o začetku hoje ali teka.]

Pri frazemu

³⁴ Tudi pri sinonimnem frazemu *pijača/vino/... gre/zleze/udari v glavo komu (šalj.)* je pomenotvorno prav poimenovanje za del telesa, saj do pomena, skupnega obema frazemoma, tj. 'opijanjati/opijaniti koga', prihaja prek pomena 's težavo jasno misliti (od pijanosti)'

iti, kamor te noge nosijo/nesejo

pa vsota pomenov frazemskih sestavin *kamor* in *nositi/нести* motivira pomen 'kamor kdo želi' (zaradi pomenske sestavine »hoja« frazemske sestavine *noga* je pri slovenskem frazemu obvezna sestavina teh frazemov tudi tu omejena na glagole iz istega pomenskega polja, kot je glagol *hoditi*, npr. *iti*).

Noga je tisti del telesa, ki pri hoji stopa na podlago (tla, pot), kar se kaže iz frazemov *ubrati/vzeti pot pod noge* 'začeti hoditi'

gledati pod noge 'gledati, kje hodiš'

Iz previdnosti ljudje pri hoji gledamo tisto točko na tleh, ki bo pri naslednjem koraku pod našo nogo.

Oteževanje hoje (kavzativno):

metati polena pod noge komu

podstavlјati/podstaviti nogo komu

Vsota pomenov frazemskih sestavin vzbuja jasno sliko (oteževanje hoje), ki je prek tega motivirala pomen teh frazemov 'ovirati pri delu, načrtih koga'.

Sprememba prostora nahajanja:

noga koga/čigava stopi kam

človeška noga še ni stopila kam

Pri teh frazemih je sestavina *noga* pravzaprav redundantna (brez nje bi bilo npr. *človek* namesto *človeška noga*, *kdo* namesto *čigava noga* ...), pomenotvorna pa je sestavina stopiti ali stopati, ki sodeluje pri motiviranju pomena 'priti kam' ali 'hoditi kod'.

Sem spada še frazem

kaj dobi/ima noge

kjer sestavina *noga* kot poimenovanje za tisti del telesa, s pomočjo katerega človek lahko spremeni prostor nahajanja, motivira pomen 'kaj se izgubi, izgine, je ukradeno' (stvar spremeni prostor nahajanja ali celo lastnika).

3.4.4.2 STOJA

Pokončni položaj človeka asociira zdrave in aktivnost (nasprotje od sedenja ali ležanja, ki asociirata bolezen in neaktivnost):

Frazeme lahko razdelimo glede na začetek aktivnosti (A ali A1) in trajanje aktivnosti (B).

A – začetek aktivnosti

Na noge!

A1 – začetek (kavzativno):

spraviti na noge koga

kaj postavi na noge koga

B – trajanje aktivnosti:

(biti) na nogah

- *f sur pied* 'debout' et au fig. 'bien en vie, solide, actif' [*na nogi; 'pokonci, na nogah' in fig. 'pri življenju, čvrst, močen, aktiven']

Prek aktivnosti pokončni položaj lahko asociira tudi posledico človekove aktivnosti, tj. dober materialni položaj oziroma finančno neodvisnost:

A – začetek

kdo/kaj se postavi na noge

- *f se mettre/être sur pieds* 'se mettre debout ; être en meilleure santé' (Mme de Sévigné). Une valeur abstraite 'prêt à agir' est attestée avant (1636). *Remettre sur pied* (1583), *sur ses pieds* s'emploie au figuré, dès le XVIe s. [*dati se/bititi na nogah; 'postaviti se stoji, pokonci; biti najbolj zdrav' (Mme de Sévigné). Abstraktna vrednost 'pripravljen delovati' je potrjena prej (1636). *Ponovno postaviti na nogo* (1583), *na noge* se uporablja figurativno od 16. st.]

A1 – začetek (kavzativno):

spraviti/postaviti na noge koga/kaj

Asociacija, ki je motivirala pomene vseh navedenih frazemov ('postati/bititi aktiven, zdrav, uspešen, finančno neodvisen'), izhaja iz opazovanja človeških postav: prehod iz ležečega v stoječi položaj je prehod iz bolezni v zdravje, iz neaktivnosti v aktivnost, iz šibkosti v moč (v prenesenem pomenu tudi iz neuspeha v uspeh, iz slabega materialnega položaja v dobrega).

Sem spada še frazem:

postaviti se/stopiti na lastne/svoje noge

pri katerem sta pomenotvorni tudi sestavini *svoj* ali *lasten*, ki skupaj s sestavino *noga* motivirata pomen 'postati/bititi samostojen, neodvisen'.

Nekateri frazemi z vsoto pomenov posameznih sestavin vzbujajo sliko oslabiljene aktivnosti:

komaj se držati na nogah

ali celo nasprotja aktivnosti:

noge ne držijo več koga

Ta dva frazema sta motivirala pomen 'biti zelo utrujen, izčrpan', prvi frazem tudi pomen 'biti zelo pijan'.

Pokončni položaj, ki asociira stabilnost položaja:

[imeti/čutiti/začutiti/ohraniti/izgubljati/izgubiti ...] (trdna) tla pod nogami

Pri frazemih te skupine je pomenotvorna tudi sestavina *tla*, ki je skupaj s sestavino *noga* motivirala pomene 'imeti/čutiti/ohraniti/izgubiti/ ... stabilen, varen položaj'. Pokončni položaj je namreč pogojen s stabilnostjo podlage, na kateri se stoji (nestabilna podlaga ne omogoča stabilne oziroma pokončne stoji). Te frazeme lahko razdelimo glede na začetek izgubljanja položaja (A), trajanje oziroma izgubljanje položaja (B) in konec tega dogajanja oziroma dokončno izgubo položaja (C).

A – začetek (variante z dovršnimi glagoli) ali B – trajanje (variante z nedovršnimi glagoli):

tla se zamajejo/se majejo pod nogami komu

B – trajanje (variante z nedovršnimi glagoli) ali C – konec (variante z dovršnimi glagoli) – kavzativno:

spodnašati/spodnesti/spodmikati/spodmakniti/... tla pod nogami komu

C – konec:

tla se udrejo pod nogami komu

zmanjka tal pod nogami komu

Stoja glede na lastnost podlage, na kateri se stoji, je motivirala tudi pomen frazemov:

gori pod nogami/petami komu

tla gorijo pod nogami komu

[bežati/teči/...] kot (da) bi gorela tla pod nogami komu

Tudi pri teh frazemih je poleg sestavine *noga* pomenotvorna sestavina *tla* (pri prvem frazemu gre za elipso), pa tudi sestavina *goreti* (na gorečih tleh je nemogoče stati, treba se je hitro prestaviti), kar je motiviralo pomen prvih dveh frazemov 'biti v nevarnosti' in pomen zadnjega frazema 'hitro [bežati/teči/...]'.

3.4.4.3 BRCANJE

S to pomensko sestavino sestavina *noga* vstopa v frazem
dati nogo/brco komu

Frazem ima dva pomena: 'odpustiti koga iz službe' in 'pustiti partnerja'. Verjetno je nastal iz brcniti koga (iz službe ali partnerske zveze)

Sem spada še frazem:

*upirati se/braniti se z rokami in nogami*³⁵

V tem frazemu se pojavljata sestavini *roka* in *noga* (torej vse okončine), pri čemer ima druga sestavina, tj. *noga*, poudarno vlogo (intenzifikacija), kar se odraža tudi v pomenu tega frazema, saj glagol *upirati se* dobi še intenzifikator 'zelo'.

- *f faire des pieds et des mains* 'employer tous les moyens' ; on ne dit ni *faire des pieds*, ni *faire des mains*, seuls, mais l'expression globale correspond à l'ensemble de l'activité physique [*delati noge in roke; 'uporabiti vsa sredstva, pripomočke'; ne rečemo niti *delati noge* niti *delati roke* posebej, celoten frazem ustreza celoti fizične aktivnosti]

3.4.4.4 RAZLIČNE MOTORIČNE FUNKCIJE

V en frazem sestavina *noga* vstopa z različnimi motoričnimi funkcijami:

imeti v nogah kaj (šport.)

Večinoma se rabi v zvezi s športom, npr. smučanjem, brcanjem žoge, tekom, odvisno od situacije, ki jo s tem frazemom ubesedujemo, in pomeni 'že osvojiti/opraviti kaj'.

3.4.5 VEČ POMENSKIH SESTAVIN

3.4.5.1 KOLIČINA IN STOJA

V nekaterih frazemih se pojavlja besedna zveza z *eno nogo*. Vsota frazemskih sestavin frazemov

biti/stati z eno nogo (že) kje

biti/stati/ostati/... z eno nogo (še/že) kje, (z drugo pa (že/še) kje)

³⁵ Implicitno so okončine (roke in noge) poimenovane tudi v frazemu *braniti se/upirati se* z vsemi štirimi, v katerega (sicer ne eksplicitno poimenovana) sestavina *noga* vstopa z dvema pomenskima sestavina – KOLIČINA IN BRCANJE.

vzbuja sliko človeka, katerega ena noga je na enem mestu, druga noga pa drugje (v nasprotju s pričakovanim nogi ne stojita skupaj), kar je motiviralo frazeološki pomen 'biti v mislih že tam, kamor boš kmalu odšel'.

Podobno je pri frazemih

biti z eno nogo že na onem svetu

(že) biti z eno nogo v grobu

le da je tu pomenotvorna še sestavina grob, ki motivira pomen 'biti blizu smrti'.

• *f avoir un pied dans la tombe (la fosse)* 'être près de la mort' met en œuvre l'image très ancienne de la vie représentée par une marche qui aboutit à la tombe : le dernier pas – la mort – met le second pied dans la tombe (XIVe s.). L'expression est dans Montaigne, avec une syntaxe différente : *avoir le pied à la fosse*. [*imeti nogo v grobu (jami, luknji) 'biti blizu smrti' prinese zelo staro sliko življenja, ki predstavlja stopnico, ki vodi do groba: zadnji korak – smrt – dati drugo nogo v grob (14. st.). Ta frazem najdemo pri Montaigneu z drugačno skladnjo: *imeti nogo v jami]

Pojavlja pa se tudi besedna zveza z obema nogama:

stati/bititi/... z obema nogama//z nogami (trdno/čvrsto) na tleh/na zemlji

f avoir les (deux) pieds sur terre 'avoir du bon sens, être réaliste' [*imeti (dve) nogi na tleh 'imeti razum, biti realističen']

V varianti, ki vsebuje besedno zvezo *stati z nogami*, je frazemska sestavina *noga* pravzaprav redundantna. V varianti z besedno zvezo *z obema nogama* pa je ravno sestavina *obe* pomenotvorna – poudarja intenzivnost dejanja in motivira pomenski odtenek 'zelo'. Pomen frazema je 'biti (zelo) realističen' (od tod tudi »prizemljen«).

3.4.5.2 KOLIČINA IN STOJA ALI HOJA

V frazem

[biti kje//stati kje//stopiti kam//...] z obema nogama

sestavina *noga* vstopa s pomensko sestavino STOJA ali HOJA (odvisno od situacije, ki jo ubesedujemo, kar se vidi iz obveznega okolja tega frazema), frazemska sestavina *obe* pa poudarja intenzivnost dejanja in motivira pomen celotnega frazema 'popolnoma, v celoti'.

3.4.5.3 STOJA IN/ALI HOJA

S tema dvema pomenskima sestavinama noga vpliva na pomen frazema:

noge odpovejo komu

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

zato je tudi njegov pomen 's težavo hoditi' ali 's težavo stati' (dodatni pomenski odtenek je odvisen tudi od situacije, ki se ubeseduje, npr. 'od strahu/začudenja/utrujenosti/...').

3.5 UGOTOVITVE

Pomenska analiza frazemov s sestavino *noga/jambe (pied)* je pokazala, da je ta frazemska sestavina najpogosteje udeležena s pomensko sestavino HOJA.

Pri pomenski sestavini NAMEŠČENOST SPODAJ se za frazemsko sestavino *noga* uporabljata obe francoski varianti: *jambe* in *pied*, medtem ko se pri pomenski sestavini NAMEŠČENOST NA LEVI ALI DESNI STRANI TELESA pri francoskem delu uporablja le frazemska sestavina *pied*. Enako velja tudi za pomensko sestavino ODDALJENOST.

Pri pomenski sestavini HOJA se za frazemsko sestavino *noga* v francoščini v večini pojavlja frazemska sestavina *jambe, pied* pa manj.

3.6 FRAZEMSKA SESTAVINA *ROKA/ MAIN (BRAS)*

Delitev razločevalnih pomenskih sestavin in podtipov ter določene pripadajoče razlage so povzete po članku Erike Kržišnik: Sestavina *roka* v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika (1990: 141–154), pri čemer je vsak izraz frazeologem nadomeščen z izrazom frazem.

Roka je konstitutivna sestavina človekovega telesa. Uvrščevalna pomenska sestavina 'človeško telo' mora nujno vsebovati pridevnik *človeški*. Za mnoge dele telesa to ni obvezno, npr. *glava, noga, srce* itd. Gradivo kaže, da je pri večini frazemov s sestavino *roka* glavni aktant (vršilec dejanja ali nosilec stanja oz. lastnosti) človek.

Predvidljivost pomena frazemov s sestavino *roka* iz pomenske zgradbe leksema roka bo obravnavana po razločevalnih pomenskih sestavinah.

Pri primerjavi slovenskih frazemov s francoskimi, sem za francoski del uporabljala frazeme s sestavinama *main* in *bras*. V francoščini imajo namreč za roko dva izraza.

- Razlaga za *bras* iz slovarja Le Robert:

'Segment du membre supérieur compris entre l'épaule et le coude (opposé à *avant-bras* - partie du bras qui va du coude au poignet.)' [Del zgornjega uda, ki obsega območje med ramo in komolcem (nasprotno od podlakta – to je del roke od komolca do zapestja)]

- Razlaga za *main* iz slovarja Le Robert:

'Partie du corps humain, organe du toucher et de la préhension, situé à l'extrémité du bras et muni de cinq doigts dont l'un (le pouce) est opposable aux autres.' [Del človeškega telesa, organ za tip in prijemanje, nahaja se na koncu roke in je opremljen s petimi prsti, kjer je eden (palec) nasproten drugim.]

Frazeme, ki vsebujejo sestavino *bras* sem označila s •.

3.6.2 TOPOGRAFSKA POMENSKA SESTAVINA

Roka je stranski (bočni) del človekovega telesa. Po navpičnici se deli človeško telo na levo in desno stran. Leva stran je 'ta del, na kateri se pri večini ljudi nahaja srce', desna stran je 'stran, na kateri se nahaja tista roka, s katero večina ljudi opravlja večino dejavnosti' (A. Krawczyk-Tyrpa 1987: 46). S to pomensko sestavino je udeležena sestavina *roka* v frazemu

(*kaj*) *leži/je ne desno/levo roko* 'na desni/levi strani' (v SSKJ je ta frazem označen s kval. star.). =

f à (*main*) *droite/gauche* 'à droite, à gauche' [*z levo roko, z desno roko 'na desni, na levi strani']

Roke so parni del telesa (*dualité des mains et leur différenciation*), nameščen na obeh straneh, od tod pomenska sestavina 'razdalja med obema deloma para' in 'nestičnost':

(bibl.) *naj ne ve levica, kaj dela desnica* 'ne hvali se z dobrimi deli'

=*f la main droite ignore/ne sait pas ce que fait la main gauche* [*desna roka ignorira/ne ve, kaj dela leva roka]

pren. iron. *desnica ne ve, kaj dela levica* 'delo je neenotno, neskladno'

La part d'usage de la **main droite** et de la **main gauche** est différente suivant les sociétés. C'est Hertz qui, le premier, remarqua le rapport existant entre la **main** et le social: «... à la **main droite** vont les honneurs, les désignations flatteuses, les prérogatives; elle agit, elle ordonne, elle prend. La **main gauche** est méprisée et réduite au rôle d'humble auxiliaire...» Notre expression «Un enfant de la **main gauche**» est significative à cet égard! *Ethnol. gén.*, 1968, p. 827 (Encyclop. de la Pléiade).

[Ko govorimo o rabi desne in leve roke, ugotovimo, da je le-ta drugačna v različnih družbah. O tem je prvi pisal Hertz, in sicer je ugotovil, da je desna roka tista, kateri se pripisujejo vse časti, je tista, ki vzame, ukazuje. Leva roka je poniževana in omejena na vlogo skromnega pomožnega izraza. Francozi uporabljajo izraz *Un enfant de la main gauche* [*otrok iz leve roke], kar pomeni nezakonski, nepriznan. Prav tako takšen izraz uporabljajo za poroko, ki ni zakonsko priznana. Najbrž ni napačno sklepati, da je izraz povezan s frazemom *prositi koga za roko*.]

3.6.3 ANATOMSKE POMENSKE SESTAVINE:

3.6.3.1 VELIKOST

če mu prst ponudiš, pa roko z/a/grabi 'če pokažeš pripravljenost storiti majhno uslugo, zahteva veliko več; stopnjevanje je izraženo z razmerjem med velikostjo prsta in roke (prst je 'del roke')

• *f si on lui en donne un doigt, il en prend long comme le bras* 'il n'a point de discrétion, il abuse' [*če mu damo prst, to vzame veliko kot roka 'ni obziren, zlorabi']

f grand comme la main 'très petit' [*velik kot roka 'zelo majhen']

• *f gros – long – comme le bras* 'cette locution sert à qualifier, par ironie, les titres qu'on donne à certaines personnes, pour leur faire plaisir' [*velik – dolg – kot roka 'gre za naziv, ki ima to lastnost), ta frazem se uporablja v

zvezi z nazivi, ki jih dajemo ljudem na visokih položajih – gre predvsem za ironičnost frazema – zato, da jim laskamo, ko jih ogovorimo z nazivom']

Primer: Il ne manque jamais d'appeler le directeur »Monsieur le Directeur« gros comme le bras, croyant ainsi s'attirer ses bonnes grâces.

3.6.3.2 KOLIČINA

– 'majhna količina': *na prste ene roke lahko prešteješ* 'zelo malo'; vendar je pomensko jedrna sestavina tega frazema prst, zato tudi frazeološka varianta *na prste lahko prešteješ*. Lahko pa med obema variantama opazimo tudi pomen stopnjevalnosti (majhne) količine (prstov na rokah je deset, na eni roki le pet). Fizična značilnost rok je, da se delita na levo in desno roko, s tem je povezana tudi različna oblika obeh.

Desna roka je pri večini ljudi spretnejša, ta pomenska sestavina je izražena v frazemu

biti desna roka (čigava/koga)

= • *f le bras droit de quelqu'un* 'son principal adjoint' ['desna roka nekoga 'njegov glavni pomočnik']

f belle main 'main droite' ['lepa roka 'desna roka']

Slovenščina nima posebnega poimenovanja za del roke od zapestja do konca prstov, razlikuje pa na tem delu hrbet roke ('zgornji del') in dlan ('spodnji del': od zapestja do konca prstov). Od tod izhaja frazeološki pomen roke glede na obrnjenost tega dela roke: dlan, obrnjena navzdol, 'prikritost'; dlan, obrnjena navzgor, 'odkritost'. S to pomensko sestavino je udeležena roka v frazemu *prodati/kupiti, dobiti pod roko* 'skrivoma, prikrito'. Prav tako tudi v francoščini: *sous main* ou *en sous-main* 'secrètement; par en-dessous; en cachette' ['*pod roko 'skrivaj, spodaj, skrivoma'].

To lahko primerjamo s frazemom:

(kaj) je na dlani 'je odkrito, jasno'³⁶

V povezavi z valorizacijo zgornje in spodnje strani roke omenimo še francoski frazem:

f d'un revers de main 'sans y attacher d'importance, en faisant un geste de dédain; au sens propre: frapper avec le dos de la main' ['*z napačno (narobe) stranjo roke 'ne da bi nečemu pripisoval veliko pomembnost, s kretnjo prezira, udariti s hrbtno stranjo roke'].³⁷

Primer: Ils ont fait plusieurs recommandations, mais le ministre les a toutes rejetées *d'un revers de main*.

³⁶ V frazemu *imeti srce na dlani* se v francoščini uporablja namesto izraza dlan izraz roka: *avoir la cœur sur la main* ['*imeti srce na roki] – za dlan namreč uporabljajo izraz *la paume*.

³⁷ Frazem bi lahko uvrstili tudi med frazeme, ki so nastali iz kretenj, saj je vsem dobro poznan zamah z roko, s čimer pokažemo, da nam je za nekaj vseeno, da se za nekaj ne zanimamo.

V francoščini tudi: *main comme ensemble d'éléments solidaires* [roka kot nekaj enotnega, neločljivega]:

f être unis, se tenir comme les (deux) doigts de la main [*biti skupaj, se držati skupaj kot dva prsta na roki; biti kot rit in srajca]

Prav tako:

f il y en a autant que sur (ma) main 'il n'y en a pas du tout' [*toliko, kot je (nečesa) na/v roki 'nič'].

Tukaj je kot pomenska sestavina izpostavljen del roke (prst).

3.6.4 FUNKCIJSKE POMENSKE SESTAVINE

3.6.4.1 DRŽANJE

Roka je osnovni del telesa, s pomočjo katerega se drži predmete.

Fizična, konkretna dejavnost držanja roke, v katerih se ne drži nič:

z golimi rokami 'brez pripomočkov'

(risati...) *s prosto roko* 'brez (risarskih ...) pripomočkov'

Roka služi za držanje, držati kaj močno in ne puščati pa je simbol posedovanja. Najpreprostejša manifestacija lastniške pravice je zgrabljenje nekega predmeta z roko. Predmet, ki se nahaja v roki koga, je njegova last.

Trdnost posedovanja je pomembnejša od večje vrednosti posedovanega:

Boljši vrabec v roki kakor golob na strehi.

Implicitno je roka udeležena s to pomensko sestavino v frazemu

(kdo) držati/oprijemati/oklepiti se (koga/česa) z vsemi štirimi

'Služi za držanje' – držanje česa kot 'posedovanje' v materialnem in psihičnem smislu (upravljanje, vodenje in vladanje, gospodovanje – imeti oblast) – je pomenska sestavina, s katero je roka kot frazeološka sestavina največkrat udeležena v pomenski zgradbi frazema. Izhodiščna zgradba, skupna vsem tem frazemom, je *imeti v rokah (kaj/koga)*, tudi *držati (vse) niti v (svojih) rokah*, in konverzivno *(kdo/kaj) biti v rokah (koga, čigavih)*. Konstrukcija *imeti (vse) v (svojih) rokah* (sopomenka *imeti vse adute v svojih rokah*) opisuje položaj z vidika vršilca dejanja (s pomensko sestavino + člov.; lahko gre tudi za metonimijo, npr. *policija, sodišče ima v rokah*). Človek, ki mu pripada roka v frazemu, je posedovalec, upravljavec ali oblasnik koga/česa drugega. V konverzivnem odnosu do teh so konstrukcije *(kaj/kdo) je v*

rokah (koga) oz. (kaj/kdo) je v (čigavih/kakšnih) rokah. V njih zavzema položaj oseba človek ali predmet, ki je držan od koga, ki mu pripadajo roke v frazemu. Obe osnovni konstrukciji nastopata v treh relacijah: a) prijeti/prijemati 'začeti držati', b) držati c) izpustiti/izpuščati 'nehati držati'.

• *f au bras de quelqu'un* 'en le tenant par le bras'. Le geste d'engager son bras sous celui de quelqu'un pour le tenir correspond, dans notre culture, à une attitude amicale, alors que celui de tenir entre ses bras est sexualisé. [*v rokah nekoga 'držati ga za roko'. Kretnja, ko položimo svojo roko pod roko nekoga drugega, da bi ga držali, kar ustreza v naši kulturi prijateljski drži, medtem ko je držati med rokami spolno.]

Pozicija *kaj* kot predmet držanja je lahko zasedena s stalno, frazeološko sestavino, npr. *imeti vajeti v rokah*, in ta prispeva v osnovno pomensko zgradbo dodatne sestavine.

3. imeti v rokah

d) 'začeti držati' = začetek

(kdo) dobiti/vzeti v (svoje) roke (koga/kaj) ...

= *f prendre en main* 'commencer à s'occuper personnellement de quelque chose' [*vzeti v roko 'začeti se osebno ukvarjati z neko stvarjo]

V franc. tudi v pomenu, da nekoga *zopet vzamemo v svoje roke, 'imamo avtoriteto nad njim, vzpostavimo red in disciplino':

f reprendre (quelqu'un) en mains 'reprendre son autorité sur lui; rétablir l'ordre et la discipline'

Frazemi, pri katerih lahko govorimo že o zgodovinskem ozadju:

LA HAUTE MAIN: LA MAIN BASSE

f faire main basse (sur quelque chose) 's'en emparer, voler' [*dati roko nizko 'polastiti se nečesa, krasti']

f haut la main 'facilement, sans efforts, sans peine (comme le chevalier qui tient la bride de son cheval avec nonchalance, la main-haute)' [*roko visoko 'brez truda, brez težav, z lahkoto (kot vitez, ki ravnodušno drži uzdo svoje ga konja)']

Explication: la locution est d'origine militaire. **La haute main** était la main droite, puisqu'elle tient la bride du cheval, et **la main basse**, la gauche, qui tenait l'arme. La locution signifiait au début 'frapper sans pitié'.

Razlaga: Frazem je po svojem izvoru vojaški. **Visoka roka** je desna roka, se pravi tista, ki je držala uzdo, **nizka roka** – leva – je bila tista, v kateri je bilo orožje. Frazem je prvotno pomenil 'udariti brez milosti'.

f avoir la haute main (sur quelqu'un ou quelque chose) 'en être le maitre; commander, diriger, avoir ses pouvoirs' [*imeti visoko roko nad nekom/nečim 'biti vodja, dajati navodila, poveljevati, ukazovati']

e) 'držati' = trajanje

(kdo) imeti v rokah (koga/kaj)

= *f avoir (qqn) bien en main* 'le dominer, par force physique ou morale, par l'autorité ou l'influence que l'on a sur lui' [*imeti koga/kaj dobro v rokah 'dominirati, fizično in moralno, z avtoriteto ali vplivom, ki ga imamo nad nekom']

f) 'prenehati držati' = konec

(kdo) izpustiti iz rok (koga/kaj) ...

č) 'ponavljanje držanja'

iti iz rok v roke

f de la main à la main/ de main en main 'directement; sans intermédiaire; sans formalités juridiques' [iz rok v roke* = neposredno; brez pravnih postopkov] – POMEN JE DRUGAČEN KOT V SLOVENŠČINI!

Primer: Je n'ai pas voulu qu'il me signe un billet. Je lui ai prêté cet argent *de la main à la main*. Je me fiais à lui.

4. biti v rokah

d) (kdo/kaj) priti/pasti v roke (čigave/kakšne/komu)

= *f ce qui nous tombe sous la main* 'se dit de choses qu'on ne choisit pas, mais qu'on prend, sans préférence, parce qu'elles sont là, à notre portée' [*kar nam pade v roke 'reče se za stvar, ki je ne izberemo, ampak vzamemo, brez dajanja prednosti, ker je tam, na dosegu]

pasti v roke pravice 'biti ujet, aretiran'

e) (kdo/kaj) biti v rokah (čigavih/koga)

f être entre bonnes mains 'se dit de quelqu'un ou de quelque chose qui a été confié à quelqu'un qui on peut avoir pleine confiance' [*biti v dobrih rokah 'se reče za nekoga ali nekaj, ki je bilo zaupano nekemu, ki mu lahko popolnoma zaupamo']

(*kdo/kaj*) *biti v božjih rokah*

f) (*kdo*) *rešiti/trgati se iz rok (čigavih/koga)...*

'Dajanje'

dajati z obema rokama

= *f avoir la main donnante* 'être généreux' [*imeti roko, ki daje, dajajočo roko 'biti radodaren']

biti odprtih/dobrih rok

• *f à bras ouverts* 'avec une grande cordialité' (employé avec des verbes comme accueillir, recevoir, etc.) → *ouvrir les bras* [*z odprtimi rokami 'zelo prisrčno' (uporablja se z glagoli kot sprejeti, prejeti, itd.) → *odpreti svoje roke*]

• *f ouvrir les bras à quelqu'un* 'l'accueillir avec empressement', 'être prêt à le prendre dans ses bras' (→ *à bras ouverts*) [*odpreti roke komu 'sprejeti ga z vnemo' in 'biti pripravljen ga prijeti v roke (→ z odprtimi rokami)]

sprejeti z odprtimi rokami (nekonkretno dajanje)

f à pleines mains 'abondamment, libéralement' [*s polnimi rokami 'obilno, darežljivo']

protipomensko 'nedajanje':

(*kaj*) *ne gre iz rok (komu)* ali (*kaj*) *gre nerado iz rok (komu)*

prihi praznih rok

f les mains vides 'sans apporter de cadeau' [*prazne roke 'ne da bi prinesli darilo']

konverzivno 'nedobivanje':

ostati praznih rok

Kupovanje je jemanje z vednostjo lastnika in z dajanjem protivrednosti za vzeto (najpogosteje denar). Roka je v tem primeru posrednica med prodajo in nakupom

Frazemi:

plačati/dati denar na roko

kupiti/dobiti/imeti iz druge roke 'posredno'

pren. abstr. *zvedeti iz prve roke* 'neposredno'

= *f de première main* 'se dit d'informations, de renseignements, obtenus directement, puisés à la source' [*iz prve roke 'reče se za informacije, podatke, ki smo jih dobili direktno, vzeti od izvora]

3.6.4.2 NOŠENJE

V slovenščini in francoščini imamo en sam primer frazema s to pomensko sestavino. Prvina nošenja je tudi držanje, vendar gre v tem primeru za nošenje predmeta v dlani, zajet je del roke od zapestja do konca prstov in prvotna funkcija je v tem primeru držanje.

(*kdo*) *nositi na/po rokah (koga)* 'zelo pazljivo, pozorno ravnati, postopati (s kom)'

• *f avoir (quelqu'un ou quelque chose) sur les bras* 'en être chargé; en être embarrassé' [*imeti (koga/kaj) na rokah 'skrbeti za nekoga, zaradi tega biti v zadregi']

3.6.4.3 DELO, DELOVANJE

Roka je osnovno orodje za delo, tj. ustvarjanje materialnih in duhovnih dobrin.

Roka ob glagolu *delati* označuje fizično delo: *delati/narediti na roko* z možnostjo potrpljenja *narejen na roko/na roke*. Namesto *delati* so mogoči tudi drugi glagoli, ki imajo v svoji pomenski zgradbi 'fizično delati': *okopavati, žeti, šivati ...*

= • *f à bras* 'à la main ; sans aide mécanique, etc.' *Transporter des fardeaux à bras* – Avec des substantifs à bras forme des syntagmes comme *voiture à bras* 'tirée pas un homme' [*na roko 'na roko, brez strojne pomoči, itd.' Prenašati tovor na roko – s samostalnik *na roko* tvori sintagme kot je *avto na roko* 'vleče ga človek']

Delo kot **način pridobivanja sredstev za preživetje**: *prislužiti z rokami, živeti od dela svojih rok, živeti iz rok v usta*.

• *f ne vivre que de ses bras* 'n'avoir pas d'autres ressources que son travail manuel' [*živeti le od svojih rok 'ne imeti drugih sredstev, ampak le od dela svojih rok']

Roka nastopa tudi kot orodje za delo v **širšem smislu 'delovanje'** (roka je v tem primeru kvaziinstrument): *imeti polne roke dela; delati na svojo roko; začeti (obrt) na svojo roko* (z varianto *začeti na svoje*). 'Začetek delovanja': *pljuniti v roke*; 'prenehanje delovanja': *dvigniti roke*.

Roka opravlja delo tako, da se premika. Če tega gibanja ni, je to znak, da kdo ne dela. Nedelo je lahko hoteno: *držati roke v žepu, držati roke križem*; ali nehoteno: *držati roke v žepih*, tj. 'nezmožnost delovanja': *imeti zvezane roke*; protipomensko 'možnost delovanja': *imeti proste roke* (tudi kavzativno *dati proste roke /komu/*), tudi *ne stati križem rok*.

f avoir les mains libres 'pouvoir agir librement, à son gré' [*imeti proste roke* 'lahko postopati po svoji volji']

• *f croiser les bras*, ou plus souvent *se croiser les bras* 'rester sans rien faire' ou 'refuser d'agir'. [*prekrižati roke, ali bolj pogosto prekrižati si roke 'ostati brez, da bi delali' ali 'odkloniti delovanje'.]

Le geste des avant-bras croisés, appuyés sur la poitrine, une main passant sous un bras, l'autre sur le bras opposé, signifie culturellement l'intention d'inaction, ou le défi par refus d'agir. À noter que le geste des bras en croix (où la croix est formée par les bras et le corps) a une signification entièrement différente, motivée dans notre culture par le christianisme. Dans le contexte gestuel, *croiser* et *croix* se sont spécialisés de manière divergente, par une exploitation de la morphologie qui augmente l'information (en supprimant la régularité sémantique qui serait normale entre bras en croix et bras croisé).

[Kretnja prekrižanih rok, ki jih položimo na prsi, ena roka je pod roko in druga je nad nasprotno roko kulturno pomeni namen neaktivnosti ali izziv, ker smo odklonili delovanje. Opazimo, da ima kretnja rok v obliki križa (kjer je križ oblikovan z rokami in telesom) popolnoma drugačen pomen, ki je v naši kulturi motiviran s krščanstvom. V kontekstu kretenj sta se *križati* in *križ* ločila z izrabo morfologije, ki poveča informacijo (z odpravo običajne semantike, ki bi bila običajna med rokami v križu in prekrižanimi rokami.)]

Odnos človeka do dela, do opravljanja različnih aktivnosti:

a) ocena dela

- **kvaliteta dela** : *delo gre od/izpod/spod rok (komu)* (namesto *delo* je lahko na tem mestu tudi kak drug samostalnik, ki ima v pomenski zgradbi 'delo', npr. šivanje, pospravljanje, tudi učenje, študij, metonimično npr. šola)

V francoščini tudi glede na **hitrost** opravljenega dela:

f en un tour de main 'avec habileté, rapidement' [*z enim obratom roke 'zelo hitro nekaj opraviti']

f de main de maitre 'avec maestria, excellemment' [*z roko mojstra 'mojstrsko, odlično']

- Obstaja izraz, ki nam sporoča, da je neko delo končano:
f mettre la dernière main (à quelque chose) 'la terminer' [*dati zadnjo roko nečemu 'končati nekaj' – najbrž gre za povezavo s kretnjo roke, kajti ko naredimo zadnji gib, je delo končano]
- **nekvaliteta dela:** *narediti na hitro roko (kaj), narediti z levo roko (kaj)*

b) ocena človeka

- **sposobnost človeka za delo:** *imeti roko za kaj (kaj mora biti zapolnjeno s samostalnikom, ki vsebuje pomensko sestavino 'fizično delo', npr. pisanje, risanje, šivanje itd. =*
f avoir la main 'être habile (dans un maniement)' [*imeti roko 'biti spreten (v ravnanju)']
- **ocena človekovih rok kot orodja za delo in človeka samega kot vršilca dejanja; ta pomen je uresničen z dvema osnovnima konstrukcijama:**
imeti kakšno roko in biti kakršnih rok –
pozitivno: *Ta (pa) ima roko!* (brez ocenjevalnega prilastka in s tipično vzklično intonacijo), *imeti zlate roke, imeti lahko roko* (v glavnem v zvezi z zobozdravnikom), *imeti mirno, zanesljivo roko, imeti srečno roko* (= *f avoir eu la main heureuse* 'avoir fait un bon choix; avoir pris une bonne décision; s'est dit d'abord du joueur qui était chanceux aux cartes')³⁸ [*biti pridnih, spretnih rok];

Tudi z *železno roko* 'odločno, s silo, nasiljem'.

f avoir la main légère 'agir, punir sans dureté' [*imeti lahko roko 'z lahkoto, brez pomisleka kaznovati nekoga']

f avoir la main lourde 'être brutal' [*imeti težko roko 'biti brutalen, nasilen']

Roka kot orodje za delo: roka v povedi *Manjka nam rok (delavcev)*; v francoščini se uporablja kot frazem, sicer v isti obliki:

- *f manquer de bras* (avec un sujet désignant une activité) 'souffrir d'une main-d'œuvre insuffisante' [*manjkati roka (z osebkom, ki opisuje dejavnost) 'trpeti zaradi nezadostne delovne sile']

³⁸ Francoska razlaga vsebuje tudi razlago, da prihaja izraz *imeti srečno roko* iz igre s kartami – ta izraz je namreč uporabil igralec, ko je imel srečo pri kartah.

f avoir les main libres 'pouvoir agir librement, à son gré' [*imeti proste roke* 'lahko postopati po svoji volji']

Sem bi lahko pomensko uvrstili tudi naslednji frazem (ki sicer ne spada v model imeti kakšno roko ali biti kakršnih rok):

f de main de maître 'avec maestria, excellemment' [*z roko mojstra 'mojstrsko, odlično']

K pozitivnemu vrednotenju človekovih rok kot orodja za (neko) delo bi lahko šteli tudi francoski frazem *se faire la main* 's'entraîner; s'exercer' [*narediti si roko 'vežbati']

negativno: *imeti dve levi roki, imeti roke od dela stran obrnjene, imeti nesrečno roko*

gibanje rok = delo, negibanje rok = nedelo

• *f rester les bras croisés* 'rester inactif, indifférent; ne rien faire' [*ostati s prekrizanimi rokami 'biti neaktiven, nič ne narediti']

Primer: Grèves, manifestations, désordres, attentats à la bombe: la situation s'aggrave de jour en jour, et le gouvernement reste les bras croisés.

K tem (negativna ocena ...) sodi tudi frazem, zgrajen po enakem modelu: *imeti čiste roke* (tudi zanikano *ne imeti čistih rok*), pomensko pa vezan na frazema *umiti si roke /kakor Pilat/* 'ne sprejemati odgovornosti za negativno dejanje, ki ga je kdo storil ne popolnoma prostovoljno' (SSKJ) in */u/mazati si roke s čim* (s kakim negativno vrednostnim dejanjem) ter *imeti umazane roke* 'ne biti pošten, biti na slabem glasu'.

f s'en laver les mains 'se déclarer non responsable de ce qui arrive; allusion au geste de Ponce Pilate lors de la condamnation de Jésus' = sln. *umiti si roke*.

Na tem mestu bi omenila še francoski frazem *un homme de main* 'sorte de brute qui, travaillant pour le compte d'un autre, se charge d'exécuter les basses besognes et souvent de commettre des crimes' [*človek roke 'izvrševalec umazanih, kriminalnih dejanj za nekoga drugega'].

Z delom povezan medčloveški odnos je **pomoč**. Prim. SSKJ *pomagati* 1. 'opravljati delo, del dela namesto drugega'. S to pomensko sestavino je roka udeležena v frazemih: *iti na roke/na roko (komu), biti si na roke, ponuditi komu roko* 'želeči komu pomagati'. V francoščini: *prêter main-forte (à quelqu'un)* 'l'aider, le secourir, dans un combat, une lutte, un danger; dans des circonstances difficiles' [*posoditi močno roko 'nekomu pomagati komu, rešiti koga

v boju, v nevarnosti, v težkih okoliščinah'], tudi *donner (à quelqu'un) un coup de main* 'l'aider' [*podati komu roko 'pomagati mu']

Enako tudi v *roka roko umije/umiva*, vendar z dodatno pomensko sestavino 'negativna ocena dejanja (ki ga opravlja roka)'.
3.6.4.4 SESTAVINA ROKA V FRAZEMU, KI POMENI 'ČASOVNI IZRAZ'

f de longue main 'depuis longtemps; après de nombreux efforts et beaucoup de soins' [*od dolge roke 'po zelo dolgem času, po opravljenem trudu, po veliko skrbeh, vloženih v neko stvar'] – prim. s slovenskim izrazom *dolgoročen*:

dolgoróčen -čna -o [ɯg] prid., dolgoróčnejši (ô) *nanašajoč se na dolg rok*: najeti dolgoročni kredit; dolgoročno posojilo / dolgoročni načrt razvoja našega gospodarstva; skleniti dolgoročni trgovinski sporazum; dolgoročne investicije, pogodbe; dolgoročna napoved vremena *za daljši čas* / brez dolgoročnejšega planiranja ni možen velik gospodarski napredek *ki se nanaša na razmeroma dolgo dobo* // redko *dolgotrajen*: dolgoročna brezposelnost; dolgoročno zdravljenje

3.6.4.5 BOJ, TEPENJE

Roke so prvo (in najstarejše) orožje v boju. Boj je napad in obramba.

Napad: (*kdo*) *položiti roko na koga*

= *f porter la main (sur quelqu'un) 'le frapper'* [*prinesti, zadati roko (na nekoga) 'udariti nekoga']

dvigniti roko proti (komu)/nad (koga);

namera tepsti: *roke srbijo (koga)*

• *f à bras raccourcis* (avec des verbes du type *taper, cogner ...* ou *tomber (sur quelqu'un)*) 'en donnant des coups violents' [*s skrajšano roko (z glagoli tipa udariti, tepsti ... ali *pasti (na nekoga)*) 'dati nasilne udarce']

f en venir aux mains 'se battre' [*priti do rok 'tepsti se']

Obramba: (vendar ne pred resničnim napadalcem)

braniti/upirati se z vsemi štirimi (tj. z dvema rokama in dvema nogama); roka je implicirana

Posledica boja je smrt. V slovenščini obstajata dva frazema. V enem roka, ki povzroča smrt, pripada vršilcu dejanja, ki zaseda skladiščno vlogo osebk: *položiti/dvigniti roko nase*; v drugem je v osebk nosilec stanja, roka pa pripada vršilcu dejanja: *umreti od čigave roke* (npr. sovražnikove; tudi *roke koga*, npr. sovražnika).

3.6.4.6 Frazemi, pomenski zgradbi katerih sta udeleženi dve pomenski sestavini roke

3.6.4.6.1 Anatomska in funkcijska pomenska sestavina:

ne imeti desetih rok 'ne moči opraviti vsega dela'

- anatomska: '(omejeno) število rok'

- funkcijska: 'delo/delovanje'

3.6.4.6.2 Topografska in funkcijska pomenska sestavina:

Roka lahko služi tudi **za izražanje oddaljenosti česa od človeka**: kaj je v taki oddaljenosti od človeka, da ta lahko doseže z roko (topografska pomenska sestavina), vzame in drži (funkcijska pomenska sestavina).

- **bližina**: (*kaj*) *biti pri roki (komu)*

≈ *f avoir (quelqu'un ou quelque chose) sous la main* 'l'avoir à sa disposition'

[*imeti (koga ali kaj) pod roko 'imeti ga na razpolago']

konverz. (*kdo*) *imeti pri roki (kaj)*

biti na dosegu roke

≈ *f à portée de (la) main* 'tout près, se dit de quelque chose qu'on peut atteindre ou prendre facilement' [*na dosegu roke 'blizu, reče se za stvari, ki jih lahko zlahka dosežemo ali vzamemo']

- **oddaljenost**: (*kaj*) *biti od rok (komu)*

Enako, le 'držanje v oblasti': *čigava roka je dolga, biti podaljšana roka česa*

• *f avoir le bras long* 'être influent, puissant' [*imeti dolgo roko 'biti vpliven, močen']

Enako, le 'začeti držati' = jemati/vzeti brez vednosti lastnika', tj. krasti: *ukrade vse, kar mu pride po roko*

3.6.5 FRAZEMI, KI SO PO NASTANKU OPISI KRETENJ (GOVOR ROK)

3.6.5.1 Podajanje roke kot simbol sprave, dogovora:

- **sprava:** *podati si roke*; pren. iron. *lahko si kar roke podasta* 'oba sta enaka, slaba', ponuditi (konverziv. *sprejeti*) *roko sprave*;

• *f bras dessus bras dessous* 'en très bons termes; en parfait accord' [*roka dol roka gor 'dva človeka sta v zelo dobrih medsebojnih odnosih'; npr. Mislil sem, da se ne razumeta, toda včeraj sem jih videl *bras dessus bras dessous*.]

La symétrie des membres et celle du geste sont exprimées par la forme de l'expression (répétition du mot *bras*, paronymie de *dessus* et *dessous*, absence de mot de coordination)

[Simetrija članov in kretnje je izražena v obliki frazema (ponovitev besede roka, paronomazija zgoraj, spodaj, odsotnost prirednega veznika).]

- **dogovor:** *udariti si v roke; ná roko* (, da bom držal besedo)

3.6.5.2 Kretnja, ki izraža zadovoljstvo ob opravljenem poslu:

meti si roke 'biti zadovoljen'

f se froter les mains 'se réjouir, se féliciter de quelque chose' [*meti si roke 'veseliti se nad neko stvarjo']

3.6.5.3 Polaganje roke na prsi; morda neke vrste priseganje, da je povedano resnica:

(položi) roko na srce in priznaj 'bodi odkritosrčen'

3.6.5.4 Vabljenje z roko:

tam, kjer bog roko ven moli 'gostilna'; da je ta roka od boga, da torej vabi bog, je neke vrste »izgovor« za sicer negativno vrednoteno dejanje (evfemizem)

Verjetno je iz kretnje tudi frazem */za/prositi za roko* (koga – obvezno '+ žensko), in sicer iz *dati/podati roko*.

3.6.5.5 Nerazrešena je pomenska udeleženos roke v frazemu: *dati roko v ogenj za koga* 'biti prepričan, da je kdo pošten, sposoben' bi si lahko prav tako razlagali kot kretnjo, ki nam govori o poroštvi, o resničnosti nečesa, kajti frazem prihaja iz Srednjega veka, iz navade barbarov – ti so obtožencu dali roko v ogenj, zato da bi iz njega iztrgali priznanje.

= *f j'en mettrais ma main au feu* [*dal bi roko v ogenj]

z istim pomenom tudi:

f j'en donnerais ma main à couper [*dal bi si odsekati roko]

3.6.5.6 Kretnja, ki izraža nezmožnost kaj storiti, obupanost nad situacijo, nad dejstvi, ki v nas prebudijo negativno presenečenje ali le presenečenje:

• *f lever les bras au ciel* 's'avouer impuissant à agir ou à réagir, en face d'événements ou de faits qui nous causent une surprise désagréable'
[*dvigniti roke proti nebu]

(C'est signe d'étonnement douloureux, de protestation impuissante, d'indignation, et en prenant le ciel, Dieu à témoin). C'est une attitude de prière très ancienne (cf. Exode 17, 11-12, à propos de Moïse).

To je znak bolečega začudenja, neuspešnega ugovora, ogorčenosti in ko izberemo še nebo, nam je Bog priča). To je zelo star način molitve (2. Mojzesova knjiga 17,11-12; o Mojzesu).

Podoben, a le presenečenje nad neko novico izražajoč frazem:

• *f les bras m'en tombent* 'être très surpris, très étonné, en apprenant une chose' [*roke mi padejo 'biti zelo presenečen nad nečim; nad neko novico']

Primer: Vous êtes sur que c'est lui qui a volé? *Les bras m'en tombent* (= je suis très surpris). Je l'ai toujours pris pour un élève honnête.

V francoskem frazemu *tendre la main* 'mendier; demander la charité' [*iztegniti roko 'prostiti za miloščino'] je roka udeležena s pomensko sestavino 'prosjačiti'.

3.6.6 FRAZEMI, KI IZVIRAJO IZ IGER

3.6.6.1 S kartami:

f passer la main 'céder la place à une autre; céder ses fonctions à un successeur; transmettre les pouvoirs' [*prepustiti roko 'prepustiti prostor nekemu drugemu, prepustiti svoj položaj nasledniku, prenesti moč']

Explication: La locution vient de du jeu de cartes: un joueur passe, c'est-à-dire qu'il laisse la main au suivant.

Razlaga: Frazem izvira iz igre s kartami, ko en igralec ne vzame karte, se pravi, da pusti, da jo vzame nekdo drug –*prepusti roko drugemu.

3.6.6.2 Drugo:

f ne pas y aller de main morte 'faire quelque chose sans douceur, sans ménagements; rudement' [*ne iti (nekam) z mrtvo roko 'narediti kaj brez milosti, brez obzirnosti, sočutja']

Explication: La locution vient d'un jeu qu'on appelait jeu de main morte et qu'on jouait avec les petits enfants. L'enfant laissait sa main molle, ou morte, et après

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

avoir prononcé certaines paroles on la prenait et on lui en frappait doucement la figure, en le prenant par surprise!

[Razlaga: Frazem izvira iz igre, ki se imenuje igra mrtve roke, ki se jo igra z majhnimi otroki. Otrok položi svojo 'mrtvo' ali mlahavo roko in ko izgovori določene besede, ga drug prime za roko in nežno 'udari' po telesu, kot presenečenje.]

3.7 UGOTOVITVE

Pomenska analiza frazemov s sestavino *roka/main (bras)* je pokazala, da je ta frazemska sestavina najpogosteje udeležena s pomensko sestavino DRŽANJE, sledi pa DELO, DELOVANJE, ker je roka pri človeku osnovno orodje za delo.

Pri pomenski sestavini DRŽANJE se v francoščini pojavljata obe frazemski variantni sestavini *main* in *bras*.

V obeh jezikih se pojavljajo tudi frazemi, ki izvirajo iz kretenj, v francoščini pa imajo tudi frazeme, ki izvirajo iz iger.

4 ZAKLJUČEK

Primerjava semantičnih komponent, ki jih sestavine *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* uveljavljajo v frazeološkem sistemu slovenskega in francoskega jezika, kaže na podobnosti, a tudi razlike med jezikoma. Razlike najbrž izvirajo iz drugačnega kulturnega in zgodovinskega ozadja obeh narodov, podobnosti pa poudarijo dejstvo, da je somatska frazeologija eden najstarejših delov frazeologije, ki se seveda nanaša na človeško telo, torej bolj na neposredna čutna razmerja, ki so manj pogojena s kulturo v najširšem pomenu besede in manj odvisna od nje.

Francoski frazemi so popisani v kar nekaj slovarjih, od leta 2011 pa zdaj tudi slovenski jezik razpolaga s frazeološkim slovarjem.

5 POVZETEK

V pričujoči diplomski nalogi sem poskusila ugotoviti, kakšne so podobnosti in razlike med frazemi s sestavinami *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku. Na začetku sem najprej podala nekaj teoretičnega izhodišča, značilnosti frazemov in tudi nekaj terminov, ki jih uporablja francoščina. Srce, duša, glava, noga in roka kot 'del človeškega telesa' spadajo v širšo skupino t.i. *somatskih frazemov*, ker frazemska sestavina vpliva na pomen celotnega frazema s posameznimi frazemskimi sestavinami.

V prvem delu sem izhajala iz izkušnjske in kulturne podstave frazemov s sestavinami *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* in jih primerjala. Srce je tako kot duša glede na izkušnjsko in kulturno podstavo središče čustev, človek občuti spremembo v delovanju srca zaradi različnih čustev. Srce je tudi glavni del človekovega telesa (omogoča kroženje krvi po žilah) in središče čustev hkrati, kjer frazemi kažejo na čustveno trpljenje. V nekaterih frazemih se kaže sestavina *srce/cœur* celo kot središče intelektualnih funkcij. Nekateri frazemi kažejo tudi na različne značajske lastnosti človeka. Duša je del telesa samo v kulturološkem smislu, sicer pa je netelesni del človeka. Gre za človekovo nesmrtno in duhovno bistvo, intimni prostor, kjer so misli in čustva in tudi najpomembnejši del telesa, ki bi po naivnih človeških predstavah lahko tako kot prenehanje delovanja srca pomenila smrt. Nasprotno je glava pri človeku središče razumskega in zavestnega življenja, v glavi potekajo različne miselne funkcije: mišljenje, razmišljanje, védenje, znanje, pametnost in spominjanje (nespominjanje). Analiza frazemov s sestavino *noga/jambe (pied)* je pokazala, da noga glede na kulturno podstavo kaže na podstavek in nizek položaj, izkušnjsko pa premikanje. Roka ima bogato kulturno ozadje. Povezana je z Božjo roko, ki pomeni oblast in posedovanje, kar se odraža tudi v frazemih. Izkušnjsko pa je roka osnovno orodje za delo, z rokami dajemo veliko kretenj, zato tudi veliko frazemov izhaja iz tega.

V drugem delu sem se posvetila analizi frazemov s sestavinami *srce/cœur*, *duša/âme*, *glava/tête*, *noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* po pomenskih sestavinah. Pomenske sestavine lahko razdelimo glede na nameščenost nekega dela telesa (topografske pomenske sestavine), obliko in zgradbo dela telesa (anatomske pomenske sestavine) in funkcijo tega dela telesa (funkcijske pomenske sestavine).

Srce je del telesa, ki je nameščen zgoraj (nad pasom) in znotraj v notranjosti prsi, znotraj prsnega koša. V francoščini nastopa kot pomenska sestavina tudi nameščenost zgoraj

in spodaj, in sicer v pomenu 'želodec', česar v slovenščini ni. Frazemi, kjer pomenska sestavina srce pomeni velikost, kažejo na intenzivnost dejanja ('zelo'). V naivni človekovi predstavi je srce kepa živega tkiva, ki se lahko poškoduje, imelo pa naj bi različne fizične lastnosti, stalne in takšne, ki se spreminjajo glede na življenjske okoliščine in različne zunanje dejavnike, situacije. Poleg razmerja blizu srca – daleč od srca se v frazemih s sestavino *srce/cœur* pogosto pojavljajo razmerja toplo – hladno, trdo – mehko in težko – lahko srce. Srce je v naivni človekovi predstavi prostor, v katerem se lahko kaj (ali kdo) nahaja, kot prostor ima lahko tudi vrata. Deluje tudi kot posoda, v kateri se lahko kaj (ali kdo) nahaja – predvsem čustva. Srce je tudi rodovitno polje v glavnem zasejejo čustva do nekoga, predvsem naklonjenost, ljubezen. Osnovna funkcija srca je seveda krčenje – potiskanje krvi po žilah.

Čeprav je duša netelesni del človeka, si vseeno predstavljamo, da je mesto duše v telesu živega človeka tam, kjer je srce (znotraj, v sredini). Analiza je pokazala, da v frazemih, kjer je prisotna variantnost sestavin *duša* in *srce*, mogoče izpeljati analizo frazemov s sestavino duša kot fizičnim delom telesa. Torej, duša se nahaja znotraj in velikokrat je tudi metonimično poimenovanje za človeka z vidika njegovih značajskih in čustvenih značilnosti.

Glava je najvišje nameščeni del človekovega telesa in tudi sprednji del živalskega telesa. Funkcijsko je glava najvažnejši, življenjsko pomemben del telesa, katerega izguba ali hujša poškodba pomeni izgubo življenja. Glava je pri človeku središče razumskega in zavestnega življenja, kjer potekajo različne miselne funkcije.

Pri analizi s sestavinami *noga/jambe (pied)* je bila analiza zanimiva iz francoskega vidika, ker francoščina za nogo uporablja dva izraza: *jambe*, ki je del uda od kolena do stopala, in *pied*, ki je spodnji del noge, ki se postavi na tla. Topografsko je noga nameščena spodaj, na levi ali desni strani. Noga ima različne funkcije: hoja (v francoščini tukaj bolj pogosto nastopajo frazemi s sestavino *jambe*), stoja (v francoščini tukaj nastopajo frazemi s sestavino *pied*) in brcanje.

Pri analizi s sestavinami *roka/main (bras)* je bila analiza tudi zanimiva iz francoskega vidika, ker francoščina za roko uporablja dva izraza: *bras*, ki je del med ramo in komolcem, in *main*, ki je na koncu roke kot organ za prijemanje, ima prste. Roka je stranski (bočni) del človekovega telesa in parni del telesa. Desna roka je tista, s katero večina ljudi opravlja večino dejavnosti. Kot anatomsko pomenska sestavina velikost se kaže stopnjevanje, ki je izraženo z razmerjem med velikostjo prsta in roke. Kot količina pa roka nastopa v pomenu 'malo'. Funkcijsko roko uporabljamo za držanje, nošenje. Roka je tudi osnovno orodje za delo in prvo (in najstarejše) orožje v boju. Nekateri frazemi s sestavino roka izvirajo iz kretenj in iger (v francoščini).

Frazemi s sestavinami *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)* v slovenskem in francoskem jeziku

Glede na to, da jezika pripadata različnima jezikovnim skupinama in družbeno-kulturnima ozadjema, se je vseeno pokazalo veliko podobnosti, kar potrjuje dejstvo, da je somatska frazeologija eden najstarejših delov frazeologije.

6 RÉSUMÉ

La phraséologie est un système de particularités expressives liées aux conditions sociales dans lesquelles la langue est actualisée, c'est-à-dire à des usages. Ceci recouvre deux aspects d'une même réalité, **expression** et **locution** étant très généralement employés comme deux synonymes. L'un et l'autre sont indispensables à l'idée courante, concrète, pratique que nous avons du langage.

Nous pouvons définir la *locution* comme « une unité fonctionnelle plus longue que le mot graphique, appartenant au code de la langue (devant être apprise) en tant que forme stable et soumise aux règles syntactiques de manière à assumer la fonction d'*intégrant* (au sens de Benveniste). On pourrait dire la même chose d'*expression*, mais une distinction réapparaît pour peu qu'on mette l'accent sur la genèse des deux termes.

Locution (du latin *locutio*, de *loqui*, « parler ») est exactement « manière de dire », manière de former le discours, d'organiser les éléments disponibles de la langue pour produire une *forme fonctionnelle*. C'est pourquoi on peut parler de « locutions adverbiales » ou « prépositives », alors que ces mots grammaticaux complexes ne seraient jamais qualifiés d'« expressions ». En effet, l'**expression** est cette même réalité considérée comme une « manière d'exprimer quelque chose » ; elle implique une rhétorique et une stylistique ; elle suppose le plus souvent le recours à une « figure », métaphore, métonymie, etc. Ces distinctions concernent d'ailleurs de simples tendances, et les limites entre *locution* et *expression*, entre ces deux termes et *énoncé fréquent* ou *codé*, ou avec *tournure* et *idiotisme*, ne sont ni franches ni nettes.

Ce mémoire est consacré à la classification des locutions en slovène et français avec les constituants *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* et *roka/main (bras)*. Nous nous intéressons aux ressemblances et différences entre les deux langues. Étant donné que les langues appartiennent à des sphères linguistiques et des arrière-plans sociaux et culturels différents nous nous attendons à observer des différences. Le point de départ pour l'analyse des locutions était le slovène, puis nous avons ajouté les équivalents français.

Si nous prenons le fondement de l'expérience et de la culture, nous avons analysé *srce/cœur, duša/âme, glava/tête, noga/jambe (pied)* in *roka/main (bras)*.

Le cœur est le centre de nos sentiments (nous avons aussi une expérience corporelle) : *srce igra/zaigra/poskoči/poskakuje/vriska komu (od veselja/sreče), de grand cœur, de gaieté de cœur, à cœur joie, srce se stiska/(knjiž.), krči/skrči komu (od groze), serrer le cœur 'rendre triste et angoissé', srce poka/se para/trga komu; kdo/kaj strga srce/sušo komu, déchirer/*

fendre le cœur 'faire souffrir moralement', *kaj prebada srce komu, percer le cœur* 'faire vivement souffrir'.

La conception du froid est liée aux sentiments négatifs et à l'absence de sentiments positifs (tristesse, peur), contrairement à la chaleur qui est liée aux sentiments positifs : *srce se ogreje (komu/čigavo), chauffer/réchauffer le cœur*'(re)donner de la force d'âme, du courage', *s težkim srcem, avoir le cœur gros* 'très triste', *imeti kamen namesto srca, avoir le pierre à la place du cœur, cœur de marbre/pierre* 'caractère dur, insensible'.

Il y a des locutions où le cœur est l'organe qui assure la circulation du sang et ainsi la partie centrale du corps humain, mais aussi le centre des sentiments : *srce počī komu (od žalosti), coup de cœur* 'brusque affection cardiaque, infarctus' et 'fascination pour une situation ou une personne'.

Certaines locutions sont basées sur la métaphore où le cœur est le récipient des sentiments et un organe creux : *Česar polno je srce, o tem usta rada govore. (preg.)*, *d'abondance de cœur* 'en s'épanchant avec confiance', *odpreti se/(svoje) srce//svojo dušo komu/čemu, ouvrir son cœur* 'se confier', *parler à cœur ouvert* 'parler avec franchise, sincérité'.

La présence du cœur est liée à la 'capacité de sentiments' et l'absence du cœur à l'insensibilité surtout dans les relations avec les proches : *imeti srce za koga, être de (tout) cœur avec quelqu'un* 'partager des émotions, compatir avec lui', *biti brez duše/srca, sans cœur* 'dur, insensible', *nositi srce na dlani, avoir le cœur sur la main* 'être généreux' (signification différente). Les sentiments qui sont mis en évidence sont les sentiments de l'amour : *srce gori komu za koga, amant, ami de cœur* 'amant choisi pour des raisons affectives et non par intérêt et par jeu'.

Néanmoins, le cœur peut être aussi le centre des fonctions intellectuelles. En français, il y a deux locutions qui signifient 'connaitre quelqu'un complètement' : *par cœur (loc. adv.)* 'de mémoire' (en slovène *na pamet*). Différentes locutions indiquent différents caractères : *imeti kakšno <čisto/plemenito/dobro/zlato ...> srce, joli/gentil/mignon/beau comme un cœur* 'd'une manière charmante, attendrissante', *biti kakšnega <odkritega/blagega/dobrega ...> srca, de bon cœur* 'sans être forcé, volontiers', *cœur de lion* 'grand courage', *cœur de tigre* 'caractère dur, féroce', *cœur de vipère* 'caractère perfide' ... Il y a aussi des locutions qui sont basées sur le mouvement culturel : *(položiti) roko na srce, la main sur le cœur* 'en protestant de sa bonne foi' (différent !).

L'âme est l'essence immortelle de l'homme qui sépare son corps après la mort (christianisme et autres religions). Ici, nous trouvons les locutions : *z dušo in telesom, corps et*

âme 'tout entier, sans aucune réserve d'actes ni de sentiments', *en mon âme et conscience* 'dans ma plus intime conviction' (formule traditionnelle du serment des témoins en justice), *prodati dušo (hudiču), vendre/donner son âme au diable* 'lui promettre son âme en échange d'avantages terrestres'.

L'âme est aussi l'essence spirituelle qui prend la responsabilité des actions humaines et qui a volonté et intellect : *vzeti kaj na svojo dušo*.

L'âme – l'endroit de la pensée secrète et des sentiments représente le centre du monde intérieur chez l'homme. Les locutions qui indiquent cela : *odpreti svojo dušo//((svoje) srce komu/čemu, kdo/kaj trga dušo/srce komu, à fendre l'âme(loc. adj.)* 'déchirant, très émouvant, se dit surtout de soupirs; dans son emploi stylistique, l'expression prend sa valeur originelle de « capable de faire souffrir, de déchirer le cœur », *errer comme une âme en peine* 'tristement, solitairement', *iz dna duše, du fond de son âme*.

L'âme est aussi la partie du corps la plus importante dans les locutions *dušo bi dal/dala za koga/kaj, rendre l'âme* 'mourir', *recommander son âme à Dieu* 'se préparer à mourir en priant Dieu', *živa duša, ne pas trouver (voir, rencontrer) âme qui vive*.

Le constituant *duša/âme* peut être employé comme une dénomination pour l'homme avec ses propriétés caractéristiques et sentimentales : *biti kakšna [dobra/mehka ...] duša, bonne âme* 'personne bonne et simple', *sorodna duša, l'âme sœur, une âme sœur* 'une personne avec laquelle on a des affinités sentimentales'.

Dans notre imagination, l'âme vit à l'intérieur de notre corps, au milieu : *dati dušo čemu, donner l'âme*. Cette locution montre que l'absence de l'âme indique l'absence de son essence spirituelle. Cela provient de la Bible.

La tête est le centre de l'intellect et de la conscience. Différentes fonctions intellectuelles se déroulent dans la tête : (1) réflexion : *kdo razbijati/ubijati si glavo (s čim), se casser (se creuser la tête)* 'se fatiguer l'esprit par une recherche', *kdo delati po svoji glavi, n'en faire qu'à sa tête* 'agir selon son idée propre, sa fantaisie, sans tenir compte des conseils, des suggestions, ou de la volonté des autres', *une forte tête* 'une personne qui s'oppose aux autres et fait ce qu'elle veut', *kdo imeti glavo na pravem koncu, avoir la tête sur les épaules* 'être bien équilibré; agir avec bon sens', (2) intelligence : *kdo imeti prazno glavo, avoir la tête vide* 'ne plus pouvoir réfléchir, se souvenir', (3) mémoire : *kaj uiti iz glave komu, être sorti de la tête (à qqn)* 'se dit de qqch qu'on a oublié', *kdo vtepsti/vbiti si/komu v glavo kaj, se mettre dans la tête* 'se convaincre, se persuader'.

Le pied est culturellement la base, le symbole de la fondation : *živeti na veliki nogi; življenje na veliki nogi, vivre sur un grand pied* 'faire de grandes dépenses', *kaj je/stoji na majavih/slabih/šibkih/trhlih nogah*.

La jambe se situe au-dessous du tronc, c'est-à-dire que culturellement elle symbolise la position basse : *pasti/vreči se/metati se pred noge/k nogam komu, être dans les jambes de qqn* 'rester trop près de lui, le gêner'; aussi *trouver qqn dans ses jambes*.

La fonction primaire des jambes/pieds est le mouvement. Les locutions avec *noga/jambe (pied)* dans ce cas montrent les propriétés de l'homme par rapport aux propriétés de ses jambes/pieds : *biti hitrih nog, à toutes jambes* 'très vite', *avoir les jambes en coton, en pâté de foie* 'faibles, molles', *noge ne nosijo/ne nesejo več koga, • mettre un pied devant l'autre*, s'emploie négativement : *il ne peut plus mettre un pied devant l'autre* 'il est incapable d'avancer en marchant', *vzeti noge pod pazduho, prendre ses jambes à son cou* 'faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite'.

La main/ le bras sont traditionnellement liés à la main de Dieu et elle fait référence à l'autorité : *imeti v rokah (kaj/koga), imeti (vse) v (svojih) rokah, au bras de quelqu'un* 'en le tenant par le bras', *(kdo) dobiti/vzeti v (svoje) roke (koga/kaj), prendre en main* 'commencer à s'occuper personnellement de quelque chose', *reprandre (quelqu'un) en mains* 'reprandre son autorité sur lui; rétablir l'ordre et la discipline', *(kdo) imeti v rokah (koga/kaj), avoir (qqn) bien en main* 'le dominer, par force physique ou morale, par l'autorité ou l'influence que l'on a sur lui', *(kdo/kaj) priti/pasti v roke (čigave/kakšne/komu), ce qui nous tombe sous la main* 'se dit de choses qu'on ne choisit pas, mais qu'on prend, sans préférence, parce qu'elles sont là, à notre portée'.

La main est aussi le symbole de la propriété et de la possession : *Boljši vrabec v roki kakor golob na strehi*.

La main/le bras sont liés à la valeur du travail, elle est le l'outil élémentaire pour travailler : *delati/narediti na roko, à bras* 'à la main ; sans aide mécanique, etc.', *Manjka nam rok (delavcev), manquer de bras* (avec un sujet désignant une activité) 'souffrir d'une main-d'œuvre insuffisante'

La main/le bras sont aussi une façon d'acquérir les moyens de sa survie: *živeti od dela svojih rok, živeti iz rok v usta, ne vivre que de ses bras* 'n'avoir pas d'autres ressources que son travail manuel'.

Si la main/le bras ne bougent pas, cela signifie l'oisiveté : *ne stati križem rok, croiser les bras*, ou plus souvent *se croiser les bras* 'rester sans rien faire' ou 'refuser d'agir'.

La main donne : *dajati z obema rokama, avoir la main donnante* 'être généreux', *biti odprtih/dobrih rok, à bras ouverts* 'avec une grande cordialité', *ouvrir les bras à quelqu'un* 'l'accueillir avec empressement', 'être prêt à le prendre dans ses bras', *sprejeti z odprtimi rokami, à pleines mains* 'abondamment, libéralement', *priti praznih rok, les mains vides* 'sans apporter de cadeau'.

Les mains (les bras) sont la première et plus ancienne arme de combat: (*kdo*) *položiti roko na koga, porter la main (sur quelqu'un)* 'le frapper', *à bras raccourcis* (avec des verbes du type *taper, cogner ...* ou *tomber (sur quelqu'un)*) 'en donnant des coups violents', *en venir aux mains* 'se battre'.

Les mains levées signifient le désespoir : *lever les bras au ciel* 's'avouer impuissant à agir ou à réagir, en face d'événements ou de faits qui nous causent une surprise désagréable'

Ensuite, nous avons analysé les locutions selon la signification des constituants. Nous avons commencé avec *srce/cœur*. Le cœur est placé à l'intérieur du sein : *od/iz srca, de tout (mon) cœur* 'avec toute sincérité de l'émotion'. Du fait de son placement à l'intérieur du corps, les sentiments que renferme le cœur sont confidentiels et cachés: *imeti srce na jeziku, avoir le cœur sur les lèvres* 'être entièrement sincère' et 'avoir la nausée'.

Le cœur est placé dans la moitié supérieure du corps : *srce pade/uide v hlače komu (pog.), avoir le cœur au bord des lèvres* 'envie de vomir'. En français, le concept de cœur signifie l'estomac : *lever, soulever le cœur* 'écœurer, dégoûter', *mettre le cœur à l'envers* 'provoquer une réaction de dégoût'.

Une relation proche du cœur et loin du cœur où la proximité signifie une relation aimable, une alliance sentimentale et spirituelle : (*preveč*) *gnati/vzeti/jemati si k srcu (kaj), avoir/prendre quelque chose à cœur* 'y prendre un intérêt passionné' (signification différente!), *daleč od oči, daleč od srca, loin des yeux, loin de cœur* 'fraîcheur de sentiments; on ne pense guère à ceux qu'on ne voit plus'.

Dans notre imagination, le cœur est grand : *iz vsega srca, de tout (mon) cœur* 'avec toute la sincérité de l'émotion'. Le cœur est une boule de tissu vivant qui peut être blessée. Il a aussi des qualités physiques : *kaj prebada srce komu, percer le cœur* 'faire vivement souffrir', *ogrevati/ogreti srce komu, chauffer/réchauffer le cœur* '(re)donner de la force d'âme, du courage' *imeti mehko srce, cœur tendre, imeti srce iz kamna, cœur de marbre/pierre* 'caractère dur, insensible', *s težkim srcem, avoir le cœur gros* 'très triste'. Le cœur est un espace où quelqu'un ou quelque chose peut se trouver, cet endroit peut avoir aussi une porte : *odpreti se (svoje) srce//svojo dušo komu/čemu, ouvrir son cœur* 'se confier'.

La fonction primaire du cœur est son activité (pousser le sang dans les veines) de la naissance jusqu'à la mort : *srce bije komu za koga (star.), le cœur bat pour quelqu'un.*

Le cœur apparaît également comme le centre des sentiments (au contraire, la tête est le centre de l'intellect). Le message est transmis dans le corps du cœur jusqu'à la tête : *glas srca oz. poslušati svoje srce//glas srca (knjiž.), écouter son cœur qui bat.*

Glossaire des locutions avec les constituants *srce/cœur*.

Slovensko	Français
<i>od/iz srca</i> 'iskreno, odkritosrčno, zelo'	<i>de tout (mon) cœur</i> 'avec toute sincérité de l'émotion' [iz vsega (svojega) srca; 'z iskrenostjo čustev']
<i>imeti srce na jeziku</i> 'hitro zaupati svoja čustva'	<i>avoir le cœur sur les lèvres</i> 'être entièrement sincère' in 'avoir la nausée' [* <i>imeti srce na ustnicah</i> ; 'biti popolnoma iskren', 'imeti slabost']
<i>nositi srce na dlani</i> 'vedno očitno kazati svoja čustva'	≠ <i>avoir le cœur sur la main</i> 'être généreux' [* <i>imeti srce na roki</i> ; 'biti radodaren']
<i>preveč) gnati/vzeti/(pog.) jemati si k srcu (kaj)</i> 'žalostiti se, vznemirjati se, vznemiriti se (zaradi česa)'	≠ <i>avoir/prendre quelque chose à cœur</i> 'y prendre un intérêt passionné' [* <i>imeti/vzeti kaj k srcu</i> ; <i>imeti strasten interes</i> '] ≠ <i>tenir à cœur</i> 'être important pour quelqu'un' [* <i>držati k srcu</i> ; <i>biti pomemben za nekoga</i> ']
<i>daleč od oči, daleč od srca</i> 'Kogar ali česar človek dolgo ne vidi, preneha imeti rad, se mu ne zdi več pomembno.'	<i>loin des yeux, loin de cœur</i> 'fraîcheur de sentiments; on ne pense guère à ceux qu'on ne voit plus' [* <i>daleč od oči, daleč od srca</i> ; 'hladnost čustev; ne mislimo več na tiste, ki jih ne bomo nikoli več videli']
<i>iz vsega srca</i>	<i>de tout (mon) cœur</i> 'avec toute la sincérité de l'émotion' [iz vsega (svojega) srca; 'z iskrenostjo čustev']
<i>srce se stiska/(knjiž.) krči/skrči komu (od groze) oz. kaj stiska/stisne srce komu</i> 'strah, groza je koga'	<i>serrer le cœur</i> 'rendre triste et angoissé' [* <i>stisniti srce</i> ; 'povzročiti žalost, grozo']
<i>biti brez srca oz. ne imeti srca (za koga/kaj)</i>	<i>sans cœur</i> 'dur, insensible' [* <i>brez srca</i> ; 'trdo,

'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten (do koga)'	brezčutno']
<i>biti kakšnega srca oz. imeti kakšno srce (npr. imeti zlato/široko srce oz. biti zlatega/širokega srca)</i> 'biti kaj, kakšen po značaju, obnašanju'.	<i>joli/gentil/mignon/beau comme un cœur</i> 'd'une manière charmante, attendrissante + intensité – beaucoup' [*lep/prijazen/ljubek/dober kot srce; 'očarljiv, ganljiv' + 'zelo']
<i>kaj prebada srce komu</i> 'kaj povzroča žalost, duševno bolečino komu'	<i>percer le cœur</i> 'faire vivement souffrir' [*predreti, prebosti srce; 'povzročiti močno trpljenje']
<i>ogrevati/ogreti srce komu</i> 'povzročati, povzročiti veselje komu'	<i>chauffer/réchauffer le cœur</i> '(re)donner de la force d'âme, du courage' [*greti/pogreti srce; dati moč duše, pogum']
<i>imeti mehko srce</i> 'biti usmiljen, sočuten, popustljiv'	<i>cœur tendre</i> [*mehko srce]
<i>imeti srce iz kamna</i> 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten'	<i>cœur de marbre/pierre</i> 'caractère dur, insensible' [*marmornato/kamnito srce; 'trd, brezčuten karakter']
<i>imeti kamen namesto srca</i> 'biti neusmiljen, nesočuten, brezčuten'	<i>avoir une pierre à la place du cœur</i> [*imeti kamen namesto srca]
<i>s težkim srcem</i> 'težko, s tesnobo, žalostjo'	<i>avoir le cœur gros</i> 'très triste' [*imeti debelo, težko srce; 'zelo žalosten']
<i>težko je (pri duši/srcu) komu</i> 'kdo je žalosten, čuti tesnobo'	<i>en avoir gros sur le cœur</i> 'avoir du chagrin' [*debelo, težko pri srcu; 'imeti žalost']
<i>kaj leži na srcu/duši komu oz. imeti na srcu/duši kaj</i> 'kaj povzroča skrb, duševno breme komu'	<i>avoir quelque chose sur le cœur</i> 'en avoir du ressentiment' in 'quelque chose qui te tracasse' [*imeti kaj na srcu; 'imeti zamero' in 'nekaj te teži, muči']
<i>odpreti se/(svoje) srce//svojo dušo komu/čemu</i> 1. 'izpovedati svoja čustva, misli komu', 2. 'začeti se zanimati za kaj, sprejemati kaj'.	<i>ouvrir/vider son cœur</i> 'se confier, révéler ses sentiments secrets' [*odpreti/izprazniti svoje srce; 'zaupati se, razkriti skrita čustva']
<i>v srcu nositi koga/kaj</i> 'biti zaljubljen v koga,	<i>porter quelqu'un dans le/son cœur</i> 'l'aimer'

imeti rad koga, kaj'	[*nositi koga v srcu; 'ljubiti ga']
<i>srce bije komu za koga (star.)</i> 'ljubiti koga'	<i>le cœur bat pour quelqu'un</i> [*srce bije za koga]
<i>iz dna srca iz dna srca</i>	<i>du fond du cœur, de tout son cœur</i> 'très sincèrement' [*iz dna/vsega srca; 'zelo iskreno']

Bien que l'âme ne soit pas une partie du corps de l'homme nous pouvons imaginer que l'âme se trouve quelque part à l'intérieur, où nous avons le cœur. Donc, l'âme se trouve à l'intérieur de notre corps dans les locutions : *iz vse duše, z vso duše, de, avec toute son âme* 'de tout son être, de toutes ses forces', *iz dna duše, du fond de son âme, dans l'âme* 'par nature, de façon essentielle'.

La signification de grandeur de l'âme : *iz vse duše; z vso dušo, de, avec toute son âme* 'de tout son être, de toutes ses forces', *biti brez duše/srca, corps sans âme* 'corps privé de vie ; ce qui est dépourvu de l'élément moteur qui lui donne un sens'

Différentes locutions indiquent différents caractères : *biti kakšna [dobra/mehka/zlata/črna/pasja ...] duša, bonne âme* 'personne bonne et simple'.

Glossaire des locutions avec les constituants *duša/âme*.

Slovensko	Français
<i>z dušo in telesom</i> 'popolnoma, brez pridržka'	<i>corps et âme</i> 'tout entier, sans aucune réserve d'actes ni de sentiments [*telo in duša; 'popolnoma, brez zadržanosti dejanj in čustev']
<i>pri moji duši</i> (pog.) (včasih kot prisega, danes pomeni preklinjanje)	<i>en mon âme et conscience</i> 'dans ma plus intime conviction' (formule traditionnelle du serment des témoins en justice) [*v moji duši in zavesti; 'po mojem najglobljem prepričanju' (tradicionalna formula prisege prič na sodišču)]
<i>prodati dušo (hudiču)</i> 'želeli doseči cilj ne glede na žrtve'	<i>vendre/donner son âme au diable</i> 'lui promettre son âme en échange d'avantages terrestres' [*prodati/dati dušo hudiču; 'obljubiti dušo hudiču v zameno za zemeljske

	prednosti, zadovoljstvo']
<i>kdo/kaj trga dušo/srce komu</i> 'povzročati duševno bolečino, čustveni nemir komu'	<i>à fendre l'âme</i> (loc. adj.) 'déchirant, très émouvant, se dit surtout de soupirs; dans son emploi stylistique, l'expression prend sa valeur originelle da « capable de faire souffrir, de déchirer le cœur »' [*razparati, razklati dušo; 'raztrgan, razcepljen, zelo presunljiv, presenetljiv, reče se pogosto za vzdih; v stilistični rabi izraz prevzame svojo originalno vrednost »zmožnost povzročiti, da nekdo trpi, raztrgati srce«'] <i>errer comme une âme en peine</i> 'tristement, solitairement' [*bloditi kot duša v trpljenju, bolečini; 'žalostno, samotno']
<i>iz dna duše</i> 'zelo'	<i>du fond de son âme</i> [*iz dna duše]
<i>dušo bi dal/dala za koga/kaj</i> 'želeti na vsak način dobiti, pridobiti si koga, kaj' in 'biti pripravljen vse žrtvovati za koristi koga'	<i>âme damnée de quelqu'un</i> 'être dévoué aveuglement à tous ses désirs, à toutes ses volontés' [*duša prekleta od nekoga; 'biti slepo predan vsem željam, vsej volji nekoga']
<i>živa duša</i> 'nihče'	<i>ne pas trouver (voir, rencontrer) âme qui vive</i> : 'ne trouver ... personne' [*ne najti (videti, srečati) duše, ki živi; 'ne najti ... nikogar']
<i>biti kakšna</i> [dobra/mehka/zlata/črna/pasja ...] <i>duša</i> 'biti kakšnega značaja (biti dober/mehek ... hudoben, zloben po značaju)'	<i>bonne âme</i> 'personne bonne et simple' [*dobra duša; 'dobra in preprosta oseba']
<i>sorodna duša</i> 'človek podobnih misli, prepričanj'	<i>l'âme sœur, une âme sœur</i> 'une personne avec laquelle on a des affinités sentimentales' [*duša sestra; 'oseba, s katero imamo čustvene sorodnosti']; <i>rencontrer l'âme sœur</i> s'emploie le plus souvent ironiquement, en parlant d'une

	rencontre amoureuse [*spoznati dušo sestro; najpogosteje se uporablja ironično, ko govorimo o ljubezenskem srečanju]
<i>iz vse duše; z vso duše</i> 'z vsem svojim bitjem'	<i>de, avec toute son âme</i> 'de tout son être, de toutes ses forces' [*z vso dušo 'z vsem svojim bitjem, z vso svojo močjo']
<i>dati dušo čemu</i> 'oživiti kaj'	<i>donner l'âme</i> [*dati dušo]

Glava/tête est topographiquement la partie la plus haute chez l'homme : *od nog do glave / od pet do glave / od glave do peta, de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap, čez glavo, en avoir par-dessus la tête*. La tête est la partie antérieure chez les animaux : *ne imeti ne repa ne glave//ne glave ne repa, sans queue ni tête* 'qui semble n'avoir ni début ni fin'.

La tête est la partie du corps la plus importante, la perte ou une blessure peuvent provoquer la perte de la vie : *kdo odnesti celo glavo, sauver la tête de qqn*'sauver la vie', *kdo dati ob glavo koga, couper la tête à qqn* 'égorger, décapiter, tuer'.

Contrairement au cœur, la tête est le centre de l'intellect et de la conscience : *kaj uiti iz glave komu, être sorti de la tête (à qqn,) kdo izgubiti glavo zaradi koga/česa, avoir perdu sa tête* 'parler ou agir de façon insensée', *kdo imeti glavo na pravem koncu, avoir la tête sur les épaules* 'être bien équilibré; agir avec bon sens'.

La tête a aussi des propriétés : *kdo imeti prazno glavo, avoir la tête vide*'ne plus pouvoir réfléchir, se souvenir'.

Glossaire des locutions avec les constituants *glava/tête*.

Slovensko	Français
<i>od nog do glave / od pet do glave / od glave do peta</i> 'ves, popolnoma'	<i>de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap</i> 'complètement' [*od glave do nog/od nog do glave; 'popolnoma']
<i>čez glavo: imeti česa/koga čez glavo</i>	<i>en avoir par-dessus la tête</i> 'en avoir assez; être excédé; ne plus en vouloir' [*imeti čez glavo; 'imeti dovolj, biti naveličan, ne več želeti tega']
<i>ne imeti ne repa ne glave//ne glave ne repa = govoriti brez repa in glave</i> 'govoriti, razlagati	<i>sans queue ni tête</i> 'qui semble n'avoir ni début ni fin' [*brez repa in glave; 'nekaj, kar

brez logične povezave'	se zdi, da nima ne začetka ne konca']
<i>kdo odnesti celo glavo</i>	<i>sauver la tête de qqn</i> 'sauver la vie' [*rešiti glavo koga; 'rešiti življenje']
<i>izgubiti glavo</i> 'zmesti se, izgubiti prisebnost' in 'umreti'	<i>perdre la tête</i> 'perdre son sang-froid' [*izgubiti glavo; 'izgubiti hladnokrvnost']
<i>kdo iti z glavo skozi zid</i> 'izsiliti, doseči nemogoče + z negativnim rezultatom (= <i>razbita glava</i>) → 'biti zaletav')	<i>se taper/cogner la tête contre les murs</i> 'faire des efforts désespérés, inutiles' [*udariti/vbiti glavo proti steni; 'delati brezupne, nekoristne, brezuspešne napore']
<i>kdo razbijati/ubijati si glavo (s čim)</i>	<i>se casser (se creuser la tête)</i> 'se fatiguer l'esprit par une recherche' [*razbijati si glavo; 'utrujati si duha z iskanjem, raziskovanjem']
<i>kdo delati po svoji glavi</i> 'delati ne glede na mnenja, nasvete drugih' → 'biti svojeglav'	<i>n'en faire qu' à sa tête</i> 'agir selon son idée propre, sa fantaisie, sans tenir compte des conseils, des suggestions, ou de la volonté des autres' [*delati samo po svoji glavi; 'delovati glede na svojo željo, fantazijo, brez upoštevanja nasvetov, predlogov ali želje drugih']
<i>kdo imeti glavo na pravem koncu</i> 'znati pametno ravnati' (= tako, kot je prav) → 'biti pameten'	<i>avoir la tête sur les épaules</i> 'être bien équilibré; agir avec bon sens' [*imeti glavo na ramenih; 'biti uravnovešen, ravnati z dobrim razumom']
<i>kdo imeti prazno glavo</i>	<i>avoir la tête vide</i> 'ne plus pouvoir réfléchir, se souvenir' [*imeti prazno glavo; ne več moči razmišljati, se spominjati]
<i>kaj uiti iz glave komu</i> 'pozabiti'	<i>être sorti de la tête (à qqn)</i> 'se dit de qqch qu'on a oublié' [*iti iz glave; 'reče se za nekaj, kar smo pozabili']
<i>kdo vtepti/vbiti si/komu v glavo kaj</i>	<i>se mettre dans la tête</i> 'se convaincre, se persuader' [*dati si v glavo 'prepričati se o čem']

Dans notre analyse des locutions avec *noga/jambe (pied)*, nous avons comparé les locutions slovènes et françaises ; pour le français, nous avons inclus les locutions avec les constituants *jambe* et *pied*. Nous avons marqué les locutions qui contiennent le constituant *pied* avec • devant la locution.

La jambe/le pied est le membre du corps placé en bas : *živeti na veliki nogi*, • *vivre sur un grand pied* 'faire de grandes dépenses'.

Les jambes/les pieds sont des organes par couple. Par analogie avec la main gauche, qui est pour la plupart moins souple, la propriété de la main gauche comme moins convenable correspond aussi au pied : *vstati z levo nogo*, • *se lever du pied gauche* 'être de mauvaise humeur dès le matin', • *être sur le pied gauche* 'dans une situation mauvaise, embarrassante'.

La fonction primaire des jambes/pieds est la marche. Les locutions avec *noga/jambe (pied)* dans ce cas montrent les propriétés de l'homme par rapport aux propriétés de ses jambes/pieds : *biti hitrih nog*, à toutes jambes 'très vite', *avoir les jambes en coton, en pâté de foie* 'faibles, molles', *noge ne nosijo/ne nesejo več koga*, • *mettre un pied devant l'autre*, s'emploie négativement : *il ne peut plus mettre un pied devant l'autre* 'il est incapable d'avancer en marchant', *vzeti noge pod pazduho (star.)*, *prendre ses jambes à son cou* 'faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite'.

Si nous nous tenons debout, cela associe la santé et l'activité (contrairement à la position assise ou horizontale qui associe la maladie et l'inactivité) : *(biti) na nogah*, • *sur pied* 'debout' et au fig. 'bien en vie, solide, actif', *kdo/kaj se postavi na noge*, • *se mettre/être sur pieds* 'se mettre debout ; être en meilleure santé'.

Quand nous parlons de la marche, le français utilise *jambe* plus fréquemment que *pied*, ce qui est en réalité plus logique.

Glossaire des locutions avec les constituants *noga/jambe (pied)*.

Slovensko	Français
<i>živeti na veliki nogi; življenje na veliki nogi</i>	<i>vivre sur un grand pied</i> 'faire de grandes dépenses' [* <i>živeti na veliki nogi</i> 'delati velike izdatke']
<i>biti/motati/vrteti se/plesti/sukati se pod nogami komu/čigavimi</i>	<i>casser les pieds à quelqu'un</i> '(fam) ennuyer, importuner' [* <i>lomiti noge nekomu; 'nadlegovati, v nadlego biti'</i> (pog.)]
<i>kaj je/leži pred nogami oz. imeti pred nogami kaj 'zelo blizu'</i>	<i>être dans les jambes de qqn</i> 'rester trop près de lui, le gêner'; aussi <i>trouver qqn dans ses</i>

	<i>jambes</i> [*biti v nogah komu; 'ostati mu zelo blizu, motiti ga', tudi *najti koga v svojih nogah]
<i>vstati z levo nogo</i> 'biti slabe volje'	<i>se lever du pied gauche</i> 'être de mauvaise humeur dès le matin' [*dvigniti se, vstati z levo nogo; 'biti slabe volje že od zjutraj']
<i>od nog/pet do glave</i> 'cel, ves'	<i>de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap</i> 'complètement' [*od glave do nog/od nog do glave; 'popolnoma']
<i>biti hitrih nog</i> (pog.)	<i>à toutes jambes</i> 'très vite' [*na vse noge; 'zelo hitro'] <i>prendre ses jambes à son cou</i> 'se faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite' [*prijeti noge na vrat, 'delati dolge korake v teku, rešiti se kolikor je hitro mogoče']
<i>noge ne nosijo/ne nesejo več koga</i> 's težavo hoditi (od utrujenosti, izčrpanosti)'	<i>mettre un pied devant l'autre, s'emploie négativement : il ne peut plus mettre un pied devant l'autre</i> 'il est incapable d'avancer en marchant (par fatigue, etc.). [*dati eno nogo pred drugo, uporablja se negativno: *ne more več dati ene noge pred drugo 'nezmožen premikati se, tako da bi hodil (zaradi utrujenosti, itd.).]
<i>vzeti noge pod pazduho</i> (star.) 'hitro oditi, steči'	<i>prendre ses jambes à son cou</i> 'se faire de grandes enjambées en courant; se sauver au plus vite' [*prijeti noge na vrat, 'delati dolge korake v teku, rešiti se, kolikor hitro je mogoče']
<i>(biti) na nogah</i>	<i>sur pied</i> 'debout' et au fig. 'bien en vie, solide, actif' [*na nogi; 'pokonci, na nogah' in fig. 'pri življenju, čvrst, močen, aktiven']
<i>kdo/kaj se postavi na noge</i>	<i>se mettre/être sur pieds</i> 'se mettre debout ;

	être en meilleure santé' [*dati se/bititi na nogah; 'postaviti se stoje, pokonci; biti najbolj zdrav'
<i>upirati se/braniti se z rokami in nogami</i>	<i>faire des pieds et des mains</i> 'employer tous les moyens' ; on ne dit ni <i>faire des pieds, ni faire des mains</i> , seuls, mais l'expression globale correspond à l'ensemble de l'activité physique [*delati noge in roke; 'uporabiti vsa sredstva, pripomočke'; ne rečemo niti delati noge niti delati roke posebej, celoten frazem ustreza celoti fizične aktivnosti]
<i>(že) biti z eno nogo v grobu</i> 'biti blizu smrti'	<i>avoir un pied dans la tombe (la fosse)</i> 'être près de la mort' [*imeti nogo v grobu (jami, luknji) 'biti blizu smrti']
<i>stati/bititi/... z obema nogama/z nogami (trdno/čvrsto) na tleh/na zemlji</i>	<i>avoir les (deux) pieds sur terre</i> 'avoir du bon sens, être réaliste' [*imeti (dve) nogi na tleh 'imeti razum, biti realističen']

Dans notre analyse des locutions avec *roka/main (bras)*, nous avons comparé les locutions slovènes et françaises ; pour le français, nous avons inclus les locutions avec les constituants *main* et *bras*. Nous avons marqué les locutions qui contiennent le constituant *bras* avec • devant la locution.

La main/le bras est un membre latéral chez l'homme. La gauche est la partie où se trouve le cœur et la droite est la partie (la main droite) qui pour la plupart est active : (*kaj*) *leži/je ne desno/levo roko, à (main) droite/gauche* 'à droite, à gauche'. Les mains/bras sont des organes par couple : *naj ne ve levica, kaj dela desnica, la main droite ignore/ne sait pas ce que fait la main gauche*.

La signification de grandeur de la main/du bras : *če mu prst ponudiš, pa roko z/a/grabi, • si on lui en donne un doigt, il en prend long comme le bras* 'il n'a point de discrétion, il abuse', *grand comme la main* 'très petit'.

Le bras droit est pour la plupart plus souple : *biti desna roka (čigava/koga), • le bras droit, de quelqu'un* 'son principal adjoint', en plus *belle main* 'main droite'. En français aussi la main désigne un ensemble d'éléments solidaires : *être unis, se tenir comme les (deux) doigts de la main*.

La main est la partie primaire du corps à l'aide de laquelle nous tenons les objets : *(kaj/kdo) je v rokah (koga) oz. (kaj/kdo) je v (čigavih/kakšnih) rokah, • au bras de quelqu'un, (kdo) dobiti/vzeti v (svoje) roke (koga/kaj) ..., prendre en main 'commencer à s'occuper personnellement de quelque chose', (kdo) imeti v rokah (koga/kaj), avoir (qqn) bien en main 'le dominer, par force physique ou morale, par l'autorité ou l'influence que l'on a sur lui', iti iz rok v roke, de la main à la main/de main en main 'directement; sans intermédiaire; sans formalités juridiques', (kdo/kaj) iti/pasti v roke (čigave/kakšne/komu), ce qui nous tombe sous la main 'se dit de choses qu'on ne choisit pas, mais qu'on prend, sans préférence, parce qu'elles sont là, à notre portée'.*

Nous donnons avec la main/le bras : *dajati z obema rokama, avoir la main donnante 'être généreux', biti odprtih/dobrih rok, • à bras ouverts 'avec une grande cordialité', • ouvrir les bras à quelqu'un 'l'accueillir avec empressement', à pleines mains 'abondamment, libéralement', priti praznih rok, les mains vides 'sans apporter de cadeau'.*

Le bras est l'outil principal pour pouvoir travailler : *delati/narediti na roko, • à bras 'à la main ; sans aide mécanique, etc.' Le travail représente l'acquisition de ressources pour survivre : prisluziti z rokami, živeti od dela svojih rok, živeti iz rok v usta, • ne vivre que de ses bras 'n'avoir pas d'autres ressources que son travail manuel', držati roke v žepu, držati roke križem, • croiser les bras, ou plus souvent se croiser les bras 'rester sans rien faire', delo gre od/izpod/spod rok (komu), en un tour de main 'avec habileté, rapidement'. L'homme est capable de travailler : imeti roko za kaj, avoir la main 'être habile (dans un maniement)'.*

Les mains/bras sont les premières armes dans le combat : *(kdo) položiti roko na koga, porter la main (sur quelqu'un) 'le frapper', • à bras raccourcis (avec des verbes du type taper, cogner ... ou tomber (sur quelqu'un)) 'en donnant des coups violents', en venir aux mains 'se battre'.*

Les locutions qui sont à l'origine la description de mouvements : réconciliation – *podati si roke, bras dessus bras dessous 'en très bons termes; en parfait accord'. Les locutions dati roko v ogenj za koga et j'en mettrais ma main au feu qui montrent un mouvement de garantie qui provient du Moyen Age : coutume des Barbares qui ont mis la main de l'accusé au feu pour gagner sa confession.*

Contrairement au slovène, le français connaît aussi des locutions qui proviennent du domaine des jeux : *ne pas y aller de main morte 'faire quelque chose sans douceur, sans ménagements; rudement', jeu de cartes : passer la main 'céder la place à quelqu'un d'autre; céder ses fonctions à un successeur; transmettre les pouvoirs'.*

Glossaire des locutions avec les constituants *roka/main (bras)*.

Slovensko	Français
<i>naj ne ve levica, kaj dela desnica</i> 'ne hvali se z dobrimi deli'	<i>la main droite ignore/ne sait pas ce que fait la main gauche</i> [*desna roka ignorira/ne ve, kaj dela leva roka]
<i>če mu prst ponudiš, pa roko z/a/grabi</i> 'če pokažeš pripravljenost storiti majhno uslugo, zahteva veliko več; stopnjevanje je izraženo z razmerjem med velikostjo prsta in roke (prst je 'del roke')	<i>si on lui en donne un doigt, il en prend long comme le bras</i> 'il n'a point de discrétion, il abuse' [*če mu damo prst, to vzame veliko kot roka 'ni obziren, zlorabi']
<i>biti desna roka (čigava/koga)</i>	<i>le bras droit de quelqu'un</i> 'son principal adjoint' [*desna roka nekoga 'njegov glavni pomočnik']
<i>prodati/kupiti, dobiti pod roko</i> 'skrivoma, prikrito'	<i>sous main</i> ou <i>en sous-main</i> 'secrètement; par en-dessous; en cachette' [*pod roko 'skrivaj, spodaj, skrivoma'].
<i>(kdo) dobiti/vzeti v (svoje) roke (koga/kaj) ...</i>	<i>prendre en main</i> 'commencer à s'occuper personnellement de quelque chose' [*vzeti v roko 'začeti se osebno ukvarjati z neko stvarjo]
<i>(kdo) imeti v rokah (koga/kaj)</i>	<i>avoir (qqn) bien en main</i> 'le dominer, par force physique ou morale, par l'autorité ou l'influence que l'on a sur lui' [*imeti koga/kaj dobro v rokah 'dominirati, fizično in moralno, z avtoriteto ali vplivom, ki ga imamo nad nekom']
<i>iti iz rok v roke</i>	<i>≠ de la main à la main/ de main en main</i> 'directement; sans intermédiaire; sans formalités juridiques' [iz rok v roke* = neposredno; brez pravnih postopkov]
<i>(kdo/kaj) priti/pasti v roke (čigave/kakšne/komu)</i>	<i>ce qui nous tombe sous la main</i> 'se dit de choses qu'on ne choisit pas, mais qu'on prend, sans préférence, parce qu'elles sont là, à notre portée' [*kar nam pade v roke 'reče se

	za stvar, ki je ne izberemo, ampak vzamemo, brez dajanja prednosti, ker je tam, na doseg]
<i>(kdo/kaj) biti v rokah (čigavih/koga)</i>	<i>être entre bonnes mains</i> 'se dit de quelqu'un ou de quelque chose qui a été confié à quelqu'un qui on peut avoir pleine confiance' [*biti v dobrih rokah 'se reče za nekoga ali nekaj, ki je bilo zaupano nekemu, ki mu lahko popolnoma zaupamo']
<i>dajati z obema rokama</i>	<i>avoir la main donnante</i> 'être généreux' [*imeti roko, ki daje, dajajočo roko 'biti radodaren']
<i>biti odprtih/dobrih rok</i>	<i>à bras ouverts</i> 'avec une grande cordialité' (employé avec des verbes comme accueillir, recevoir, etc.) → <i>ouvrir les bras</i> [*z odprtimi rokami 'zelo prisrčno' (uporablja se z glagoli kot sprejeti, prejeti, itd.) → odpreti svoje roke]
<i>priti praznih rok</i>	<i>les mains vides</i> 'sans apporter de cadeau' [*prazne roke 'ne da bi prinesli darilo']
<i>zvedeti iz prve roke 'neposredno'</i>	<i>de première main</i> 'se dit d'informations, de renseignements, obtenus directement, puisés à la source' [*iz prve roke 'reče se za informacije, podatke, ki smo jih dobili direktno, vzeti od izvora]
<i>(kdo) nositi na/po rokah (koga) 'zelo pazljivo, pozorno ravnati, postopati (s kom)'</i>	<i>avoir (quelqu'un ou quelque chose) sur les bras</i> 'en être chargé; en être embarrassé' [*imeti (koga/kaj) na rokah 'skrbeti za nekoga, zaradi tega biti v zadregi']
<i>delati/narediti na roko</i>	<i>à bras 'à la main ; sans aide mécanique, etc.'</i> [*na roko 'na roko, brez strojne pomoči, itd.']
<i>prislužiti z rokami, živeti od dela svojih rok, živeti iz rok v usta.</i>	<i>ne vivre que de ses bras</i> 'n'avoir pas d'autres ressources que son travail manuel' [*živeti le od svojih rok 'ne imeti drugih sredstev,

	ampak le od dela svojih rok']
<i>držati roke križem</i>	<i>croiser les bras</i> , ou plus souvent <i>se croiser les bras</i> 'rester sans rien faire' ou 'refuser d'agir'. [*prekrižati roke, ali bolj pogosto *prekrižati si roke 'ostati brez, da bi delali' ali 'odkloniti delovanje'.]
<i>imeti roko za kaj</i> vsebuje pomensko sestavino 'fizično delo'	<i>avoir la main</i> 'être habile (dans un maniement)' [*imeti roko 'biti spreten (v ravnanju)']
<i>imeti srečno roko</i>	<i>avoir eu la main heureuse</i> 'avoir fait un bon choix; avoir pris une bonne décision; s'est dit d'abord du joueur qui était chanceux aux cartes')
<i>manjka nam rok (delavcev)</i>	<i>manquer de bras</i> (avec un sujet désignant une activité) 'souffrir d'une main-d'œuvre insuffisante' [*manjkati roka (z osebkom, ki opisuje dejavnost) 'trpeti zaradi nezadostne delovne sile']
<i>umiti si roke</i>	<i>s'en laver les mains</i> 'se déclarer non responsable de ce qui arrive; allusion au geste de Ponce Pilate lors de la condamnation de Jésus' [*umiti si roke 'razglasiti se za neodgovornega za to, kar se je zgodilo', namig na gesto Poncija Pilata ob kaznovanju Jezusa]
<i>(kdo) položiti roko na koga</i>	<i>porter la main (sur quelqu'un)</i> 'le frapper' [*prinesti, zadati roko (na nekoga) 'udariti nekoga']
<i>(kaj) biti pri roki (komu)</i>	<i>avoir (quelqu'un ou quelque chose) sous la main</i> 'l'avoir à sa disposition' [*imeti (koga ali kaj) pod roko 'imeti ga na razpolago']
<i>biti na dosegu roke</i>	<i>à portée de (la) main</i> 'tout près, se dit de quelque chose qu'on peut atteindre ou

	prendre facilement' [*na dosegu roke 'blizu, reče se za stvari, ki jih lahko zlahka dosežemo ali vzamemo']
<i>čigava roka je dolga, biti podaljšana roka česa</i>	<i>avoir le bras long</i> 'être influent, puissant' [*imeti dolgo roko 'biti vpliven, močen']
<i>meti si roke</i> 'biti zadovoljen'	<i>f se froter les mains</i> 'se réjouir, se féliciter de quelque chose' [*meti si roke 'veseliti se nad neko stvarjo']
<i>dati roko v ogenj za koga</i> 'biti prepričan, da je kdo pošten, sposoben'	<i>j'en mettrais ma main au feu</i> [*dal bi roko v ogenj] <i>j'en donnerais ma main à couper</i> [*dal bi si odsekati roko]

Étant donné que le français et le slovène appartiennent à des groupes de langues et des arrière-plans socio-culturels différents, nous pouvons conclure qu'il y a néanmoins beaucoup de similarités.

Les différences proviennent de différences culturelles et d'arrière-plans historiques différents; les ressemblances soulignent que la phraséologie somatique est une des parties les plus anciennes de la phraséologie.

7 GLOSSAIRE

COEUR

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>de tout (mon) cœur, d'abondance de cœur, venir du cœur</i>	<i>od/iz srca</i>	
<i>avoir le cœur sur les lèvres</i>	<i>imeti srce na jeziku</i>	
<i>avoir le cœur sur la main</i>	<i>≠ nositi srce na dlani</i>	<i>biti radodaren</i>
<i>Haut les cœurs!</i>		<i>Pogum!</i>
<i>avoir le cœur au bord des lèvres, avoir mal au cœur, avoir le cœur sur les lèvres</i>		<i>imeti slabost</i>
<i>avoir le cœur bien accroché, lever, soulever le cœur, tourner sur le cœur, mettre le cœur à l'envers</i>		<i>nekaj se ti ne hitro zagabi, zagnusi</i>
<i>avoir/prendre quelque chose à cœur</i>	<i>≠ (preveč) gnati/vzeti/jemati si k srcu (kaj)</i>	<i>imeti strasten interes</i>
<i>loin des yeux, loin de cœur</i>	<i>daleč od oči, daleč od srca</i>	
<i>serrer le cœur</i>	<i>srce se stiska/krči/skrči komu (od groze) oz. kaj stiska/stisne srce komu</i>	
<i>sans cœur</i>	<i>biti brez srca oz. ne imeti srca (za koga/kaj)</i>	
<i>joli/gentil/mignon/beau comme un cœur</i>		<i>zelo lep/prijazen/ljubek/dober</i>
<i>cœur d'or</i>	<i>zlata duša</i>	
<i>cœur de marbre/pierre</i>	<i>imeti kamen namesto srca</i>	
<i>avoir une pierre à la place du</i>	<i>imeti srce iz kamna</i>	

<i>cœur</i>		
<i>cœur de lion</i>		pogumen
<i>cœur de tigre</i>		trd, krut, strašen karakter
<i>cœur de vipère</i>		zahrbtnen, izdajalski, potuhnjen karakter
<i>cœur de poule</i>		oseba brez poguma, strahopetec
<i>mauvaise tête, mais bon cœur</i>		razposajena oseba, vendar brez hudobije
<i>le cœur me manque</i>		izgubil sem pogum
<i>percer le cœur</i>	<i>kaj prebada srce komu</i>	
<i>chauffer/réchauffer le cœur</i>	<i>ogrevati/ogreti srce komu</i>	
<i>donner/mettre/remettre du cœur au ventre à quelqu'un</i>		dati pogum
<i>cœur tendre</i>	<i>imeti mehko srce</i>	
<i>avoir le cœur gros</i>	<i>s težkim srcem</i>	
<i>en avoir gros sur le cœur</i>	<i>težko je (pri duši/srcu) komu</i>	
<i>avoir à cœur de faire qqc</i>		navdušenje, interes
<i>avoir quelque chose sur le cœur</i>	<i>kaj leži na srcu/duši komu oz. imeti na srcu/duši kaj</i>	
<i>d'abondance de cœur</i>	<i>Česar polno je srce, o tem usta rada govore.</i>	
<i>porter quelqu'un dans le/son cœur</i>	<i>v srcu nositi koga/kaj</i>	
<i>le cœur bat pour quelqu'un</i>	<i>srce bije komu za koga</i>	
<i>écouter son cœur qui bat</i>	<i>glas srca oz. poslušati svoje srce//glas srca</i>	
<i>coup de cœur</i>		navdušenost nad situacijo

ÂME

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>de, avec toute son âme</i>	<i>iz vse duše; z vso dušo</i>	
<i>du fond de son âme</i>	<i>iz dna duše</i>	
<i>dans l'âme</i>		po naravi, na bistven način
<i>avec âme</i>	<i>z vsem srcem</i>	z veliko čustvi, občutljivosti
<i>corps sans âme</i>	<i>biti brez duše/srca</i>	
<i>force, grandeur d'âme</i>		odločnost, značajska plemenitost
<i>à fendre l'âme</i>	<i>kdo/kaj trga dušo/srce komu</i>	
<i>bonne âme</i>	<i>dobra duša</i>	
<i>avoir l'âme chevillée au corps</i>		velika življenjska vzdržnost, rečemo za nekoga, ki ima težko življenje
<i>l'âme sœur, une âme sœur, rencontrer l'âme sœur</i>	<i>sorodna duša</i>	
<i>en mon âme et conscience</i>	<i>pri moji duši</i>	
<i>vendre/donner son âme au diable</i>	<i>prodati dušo (hudiču)</i>	
<i>errer comme une âme en peine</i>		žalostno, samotno
<i>état d'âme</i>		stanje duše
<i>âme damnée de quelqu'un</i>		biti slepo predan vsem željam, vsej volji nekoga
<i>rendre l'âme, recommander son âme à Dieu</i>		umreti
<i>ne pas trouver (voir, rencontrer) âme qui vive</i>	<i>živa duša</i>	
<i>donner l'âme</i>	<i>vdihniti/dati dušo čemu</i>	

TÊTE

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap</i>	<i>od nog do glave / od pet do glave / od glave do peta</i>	
<i>en avoir par-dessus la tête</i>	<i>čez glavo komu</i>	
<i>sans queue ni tête, faire/revenir tête sur queue // tête à queue // tête-à-queue</i>	<i>ne imeti ne repa ne glave//ne glave ne repa</i>	
<i>sauver la tête de qqn</i>	<i>kdo odnesti celo glavo</i>	
<i>couper la tête à qqn</i>	<i>kdo dati ob glavo koga</i>	
<i>perdre la tête, avoir perdu sa tête</i>	<i>izgubiti glavo</i>	
<i>tête chaude/brûlée</i>		razvnet, ki se vrže v nevarne aventure
<i>se taper/cogner la tête contre les murs</i>	<i>kdo iti z glavo skozi zid</i>	
<i>se casser (se creuser la tête)</i>	<i>kdo razbijati/ubijati si glavo (s čim)</i>	
<i>n'en faire qu'à sa tête</i>	<i>kdo delati po svoji glavi</i>	
<i>une forte tête</i>		trdoglav
<i>avoir la tête sur les épaules</i>	<i>kdo imeti glavo na pravem koncu</i>	
<i>avoir la tête vide</i>	<i>kdo imeti prazno glavo</i>	
<i>être sorti de la tête (à qqn)</i>	<i>kaj uiti iz glave komu</i>	
<i>se mettre dans la tête</i>	<i>kdo vtepti/vbiti si/komu v glavo kaj</i>	

JAMBE

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>être dans les jambes de qqn</i>	<i>kaj je/leži pred nogami</i> oz. <i>imeti pred nogami</i> <i>kaj</i>	
<i>à toutes jambes</i>	<i>biti hitrih nog</i>	
<i>prendre ses jambes à son cou</i>		rešiti se, kolikor je hitro mogoče
<i>sur une jambe</i>		brez truda, zlahka
<i>avoir les jambes en coton, en pâté de foie</i>		slabotne, mehke noge
<i>avoir encore (retrouver) ses jambes de quinze (vingt) ans</i>		spet postati ali ostati zmožen hoditi, teči, itd., kot bi bili še zelo mladi
<i>avoir les jambes coupées, couper les jambes à qqn, les jambes (lui, me...) rendent dans le corps</i>	<i>noge komaj nosijo koga, (komaj) vleči noge za seboj</i>	
<i>prendre ses jambes à son cou</i>	<i>vzeti noge pod pazduho</i>	
<i>lever le pied</i>	<i>[teči//ucvreti jo/zbežati ...] kolikor/kar noge dajo komu, [bežati/zbežati/...] kolikor noge nosijo/nesejo koga</i>	
<i>sur pied</i>	<i>(biti) na nogah</i>	
<i>se mettre/être sur pieds</i>	<i>kdo/kaj se postavi na noge</i>	
<i>faire des pieds et des mains</i>	<i>upirati se/braniti se z rokami in nogami</i>	
<i>avoir un pied dans la tombe (la fosse)</i>	<i>biti z eno nogo že na onem svetu, (že) biti z eno nogo v grobu</i>	

<i>avoir les (deux) pieds sur terre</i>	<i>stati/bititi... z obema nogama//z nogami (trdno/čvrsto) na tleh/na zemlji</i>	
---	--	--

PIED

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>vivre sur un grand pied</i>	<i>živeti na veliki nogi; življenje na veliki nogi</i>	
<i>casser les pieds à quelqu'un</i>	<i>biti/motati/vrteti se/plesti/sukati se pod nogami komu/čigavimi</i>	
<i>s'en aller/sortir/partir les pieds devant (en avant)</i>	<i>[priti/vrniti se/oditi/vstopiti//odnesti koga//...] z nogami naprej</i>	
<i>se lever du pied gauche</i>	<i>vstati z levo nogo</i>	
<i>être sur le pied gauche</i>		<i>biti v težavni situaciji</i>
<i>de la tête aux pieds/des pieds à la tête/de tête en cap</i>	<i>od nog do glave / od pet do glave / od glave do peta</i>	
<i>mettre un pied devant l'autre</i>	<i>noge ne nosijo/ne nesejo več koga</i>	

MAIN

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>à (main) droite/gauche</i>	<i>(kaj) leži/je ne desno/levo roko</i>	
<i>la main droite ignore/ne sait pas ce que fait la main gauche</i>	<i>naj ne ve levica, kaj dela desnica</i>	
<i>belle main</i>		desna roka
<i>d'un revers de main</i>		ne da bi nečemu pripisoval veliko pomembnost, s kretnjo prezira
<i>être unis, se tenir comme les (deux) doigts de la main</i>	<i>*biti kot rit in srajca</i>	držati se skupaj
<i>il y en a autant que sur (ma) main</i>		toliko kot je nečesa na roki, nič
<i>prendre en main</i>	<i>(kdo) dobiti/vzeti v (svoje) roke (koga/kaj)</i>	
<i>reprandre (quelqu'un) en mains</i>		vzpostaviti red in disciplino
<i>faire main basse (sur quelque chose)</i>		polastiti se nečesa, krasti
<i>haut la main</i>		brez truda, brez težav, z lahkoto
<i>avoir la haute main (sur quelqu'un ou quelque chose)</i>		biti vodja, dajati navodila, poveljevati, ukazovati
<i>avoir (qqn) bien en main</i>	<i>(kdo) imeti v rokah (koga/kaj)</i>	
<i>de la main à la main/ de main en main</i>	<i>≠ iti iz rok v roke</i>	neposredno, brez pravnih postopkov
<i>ce qui nous tombe sous la main</i>	<i>(kdo/kaj) priti/pasti v roke (čigave/kakšne/komu)</i>	

<i>être entre bonnes mains</i>	(kdo/kaj) biti v rokah (čigavih/koga)	
<i>avoir la main dominante</i>	dajati z obema rokama	
<i>à pleines mains</i>	sprejeti z odprtimi rokami	
<i>les mains vides</i>	pri praznih rok	
<i>de première main</i>	zvedeti iz prve roke	
<i>avoir les mains libres</i>	imeti proste roke	
<i>en un tour de main</i>		hitro opraviti delo
<i>de main de maître</i>		mojstrsko, odlično
<i>mettre la dernière main (à quelque chose)</i>		končati nekaj
<i>avoir la main</i>	imeti roko za kaj	
<i>avoir eu la main heureuse</i>	imeti srečno roko	
<i>avoir la main légère</i>		brez pomisleka kaznovati nekoga
<i>avoir la main lourde</i>		biti brutalen, nasilen
<i>s'en laver les mains</i>	umiti si roke	
<i>de longue main</i>		dolgoročno
<i>porter la main (sur quelqu'un)</i>	(kdo) položiti roko na koga	
<i>en venir aux mains</i>		tepsti se
<i>avoir (quelqu'un ou quelque chose) sous la main</i>	(kaj) biti pri roki (komu)	
<i>à portée de (la) main</i>	biti na dosegu roke	
<i>se frotter les mains</i>	meti si roke	
<i>j'en mettrais ma main au feu, j'en donnerais ma main à couper</i>	dati roko v ogenj za koga	
<i>tendre la main</i>		prosjačiti
<i>passer la main</i>		prepustiti prostor nekemu drugemu
<i>ne pas y aller de main morte</i>		narediti kaj brez milosti, brez obzirnosti, sočutja

BRAS

Equivalent slovène		
	Expression imagée	Pas d'expression imagée
<i>si on lui en donne un doigt, il en prend long comme le bras</i>	<i>če mu prst ponudiš, pa roko z/a/grabi</i>	
<i>grand comme la main</i>		zelo majhen
<i>le bras droit de quelqu'un</i>	<i>biti desna roka (čigava/koga)</i>	
<i>ouvrir les bras à quelqu'un, à bras ouverts</i>	<i>biti odprtih/dobrih rok</i>	
<i>avoir (quelqu'un ou quelque chose) sur les bras</i>	<i>(kdo) nositi na/po rokah (koga)</i>	
<i>à bras</i>	<i>delati/narediti na roko</i>	
<i>ne vivre que de ses bras</i>	<i>živeti od dela svojih rok</i>	
<i>croiser les bras</i>	<i>stati križem rok</i>	
<i>manquer de bras</i>	<i>Manjka nam rok (delavcev).</i>	
<i>à bras raccourcis</i>		dati nasilne udarce
<i>avoir le bras long</i>		biti vpliven, močen
<i>bras dessus bras dessous</i>		dva človeka sta v zelo dobrih medsebojnih odnosih
<i>lever les bras au ciel</i>		nezmožnost kaj storiti, obupanost nad situacijo
<i>les bras m'en tombent</i>		biti zelo presenečen nad nečim

8 VIRI

- Chevalier Jean, Gheerbrant Alain: *Slovar simbolov*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2006.
- Claude Duneton: *Le bouquet des expressions imagées*. Paris: Seuil, 1990.
- Grad A.: *Francosko–slovenski slovar*. Ljubljana: DZS, 1990.
- Jesenik V., Dembskij N.: *Slovensko–francoski slovar*. Ljubljana: DZS, 1990.
- Keber Janez: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, 2011.
- Maurice Rat: *Dictionnaire des locutions françaises*. Paris: Larousse, 1980.
- Ray A., Chantreau S.: *Dictionnaire des Expressions et Locutions figurées*. Les usuels du Robert, 1979.
- Paul Robert: *Le Petit Robert*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 1997.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1994.
- Snoj M.: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- <http://www.larousse.fr/>
- <http://www.expressio.fr/>

9 LITERATURA

- Nataša Detič: *Somatska frazeologija slovenskega jezika*: magistrsko delo. Zagorje ob Savi, 2007.
- Anna Krawczyk-Tyrpa: *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich: związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała*. Wydawnictwo polskiej akademii nauk, 1987.
- Erika Kržišnik: Sestavina roka v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika. *Zbornik predavanj / XXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 25. 6. - 14. 7. 1990*. Ljubljana : Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1990. 141–154.
- Erika Kržišnik: Frazeologija po seminarsko. *Slava*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1990. 162–168.
- Erika Kržišnik: Telo in Frazeologija. *Telo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009. 151–168.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 1. 7. 2016

Polona Verovšek